

***Oho*-interjektio keskustelussa**

Pro gradu -tutkielma
Inkeri Lindeman
Helsingin yliopiston suomen
kielen, suomalais-ugrialaisten ja
pohjoismaisten kielten ja
kirjallisuuksien laitos
Syyskuu 2014

Tiedekunta/Osasto □ Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos □ Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä □□□ Författare – Author Lindeman, Inkeri			
Työn nimi □□ Arbetets titel – Title <i>Oho</i> -interjektio keskustelussa			
Oppiaine □ Läroämne – Subjects suomen kieli			
Työn laji □□ Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma		Aika □□ Datum – Month and year syyskuu 2014	Sivumäärä □□ Sidoantal – Number of pages 112
Tiivistelmä □□ Referat – Abstract Tutkielmassa tarkastellaan <i>oho</i> -interjektion ja sen eri varianttien merkitystä ja käyttöä suomenkielisessä keskustelussa. Tutkimusmetodinä käytetään etnometodologista keskustelunanalyysia. Keskeisenä tutkimuskysymyksenä on selvittää, minkälaisissa sekventiaalisissa paikoissa <i>oho</i> -interjektio esiintyy keskustelussa. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan sitä, minkälainen <i>oho</i> -interjektio voi olla affektisuudeltaan: onko sen ilmaisema affekti valenssiltaan eli peruslaadultaan positiivinen, negatiivinen vai ambivalentti? Tutkimuksen aineisto käsittää yhteensä noin 24 tuntia ja 20 minuuttia keskustelua, jossa <i>oho</i> -interjektioita esiintyy 53 kappaletta. Aineistona tutkimuksessa käytetään suomenkielisiä kasvokkai- ja puhelin keskusteluita pääosin arkisista tilanteista. Tutkielmassa osoitetaan, että <i>oho</i> on affektinen ja reaktiivinen interjektio, jonka jonkinlaisena perusmerkityksenä on ilmaista yllättymistä tai hämmästyksiä. Keskustelussa se voi muodostaa vuoron yksinään tai olla osana vuoroa. Tutkimuksen perusteella <i>oho</i> muodostaa kuitenkin tyypillisimmin vuoron yksinään. Tutkielmassa osoitetaan, että valenssiltaan <i>oho</i> -interjektio voi olla positiivinen, negatiivinen tai ambivalentti. Tutkielmassa osoitetaan myös, että kontekstilla ja prosodialla on huomattava vaikutus interjektion merkitykseen: ilmauksen tulkinnassa on aina huomioitava sitä ympäröivä keskustelutilanne, sitä edeltävät ja seuraavat vuorot ja tapahtumat sekä se, miten interjektio tuotetaan. Tutkielman analyysi jakautuu kahteen pääluokkaan: tutkielman kolmannessa luvussa tarkastellaan puheeseen reaktioiksi tuotettuja <i>oho</i> -interjektioita ja tutkielman neljännessä luvussa tarkastellaan interjektioita, joilla reagoidaan näköhavaintoihin, fyysisen ympäristön ärsykkeisiin tai vahinkoihin. Aineiston määrällinen tarkastelu osoittaa, että molemmat ovat tyypillisiä konteksteja <i>oho</i> -interjektion tuottamiselle. Kolmannessa luvussa osoitetaan, että <i>oho</i> -interjektioilla voidaan reagoida toisen keskustelijan puheeseen kerrontajaksossa tai kolmannen position vuorossa. Kerrontajaksot ovat erityisen tyypillisiä konteksteja interjektion tuottamiselle. Neljännessä luvussa puolestaan osoitetaan, että interjektioilla voidaan reagoida ympäristöstä tai kuvista tehtyihin näköhavaintoihin ja vahingossa tapahtuneisiin sattumuksiin. Myös näköhavaintoihin ja vahinkoihin reagoivat interjektiot voivat olla vuorovaikutuksessa rakentuvia tekoja ja niillä voi olla vuorovaikutuksellisia seurauksia keskustelussa. Tutkielma avaa tutkimuskenttää aihepiirissä, jota on toistaiseksi tutkittu suomen kielestä varsin vähän. Yksittäisistä interjektioista tai interjektioiden luokasta yleensä ei ole suomen kielessä tehty vielä perusteellista tutkimusta, joten jatkossa interjektioiden tutkimusta voisi laajentaa myös muihin interjektioihin. <i>Oho</i> -interjektiota ja muita interjektioita voisi tutkia jatkossa myös kirjoitetusta kielestä ja toisaalta <i>oho</i> -interjektion tutkimusta puhutusta kielestä voisi syventää erityisesti prosodian systemaattisemmalla tarkastelulla. Tutkielma avaa myös yllättymistä koskevan tutkimuksen kenttää suomen kielessä.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords keskustelututkimus, keskustelunanalyysi, partikkelit, interjektiot, affektisuus, yllättyminen			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanin kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoite	1
1.2 Metodi ja aineisto	5
1.3 Tutkielman rakenne	8
2 Aiempaa tutkimusta ja keskeisiä käsitteitä.....	9
2.1 Interjektioiden tutkimuksesta.....	9
2.2 Affekti ja yllättyminen.....	15
3 <i>Oho</i> dialogisena interjektiona	19
3.1 <i>Oho</i> vastaanottajan reaktiona kerronnassa	19
3.1.1 Kerronta ja vastaanottajan teot	20
3.1.2 <i>Oho</i> reaktiona valenssiltaan positiiviseen kerrontaan	26
3.1.3 <i>Oho</i> reaktiona valenssiltaan negatiiviseen kerrontaan	37
3.1.4 <i>Oho</i> reaktiona valenssiltaan monitulkintaiseen tai neutraaliin kerrontaan	42
3.2 <i>Oho</i> kolmannen position vuorossa.....	51
3.3 <i>Oho</i> reaktiona muunlaisiin vuoroihin tai keskustelujaksoihin.....	65
4 <i>Oho</i> reaktiona vahinkoon, näköhavaintoon tai fyysisen ympäristön tuottamaan ärsykkeeseen.....	73
4.1 <i>Oho</i> reaktiona näköhavaintoon	75
4.2 <i>Oho</i> reaktiona vahinkoon.....	89
5 Lopuksi	96
5.1 Päätelmiä ja yhteenvetoa	96
5.2 <i>Oho</i> -interjektion ja muiden interjektioiden tutkimuksesta jatkossa.....	101
Aineistolähteet.....	105
Lähteet.....	106
Liite: Keskusteluanalyysin litterointimerkit.....	112

1 Johdanto

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen suomen kielen *oho*-interjektion merkitystä ja käyttöä keskustelussa. Interjektioita ryhmänä tai yksittäisiä interjektioita on tutkittu suomen kielessä erittäin vähän, ja interjektioista käsillä oleva tieto rajoittuu käytännössä kielioppeihin ja sanakirjoihin, joissa usein ohitetaan interjektiot melko nopeasti ja vähäisellä käsittelyllä. Tavoitteenani onkin tehdä perusteellinen tutkimus yhdestä vakiintuneesta suomen kielen interjektioista ja samalla laajentaa interjektioista käsillä olevan tiedon määrää.

1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoite

Tutkielmani tavoite on tutkia *oho*-interjektion käyttöä ja tehtäviä puhutussa vuorovaikutuksessa mahdollisimman perinpohjaisesti. Käsittelen tässä työssä kaikkia aineistossani esiintyviä *oho*-interjektion variantteja, eli *oho*-, *ohhoh* ja *oho oho* -muotoja. Viittaan kuitenkin käsitteellä ”*oho*-interjektio” yleensä kaikkiin interjektion variantteihin ja kun käsittelen eri varianttien eroja, viittaan niihin käsitteillä *oho*-variantti tai *ohhoh*-variantti. Rajaan tutkimukseni käsittelemään vain puhutussa vuorovaikutuksessa, pääasiassa arkiskeskusteluissa, esiintyviä interjektioita.

Yksi tutkimukseni keskeisistä tutkimuskysymyksistä on selvittää, millaisia merkityksiä *oho*-interjektiolla on keskustelussa. Kysymystä on kiinnostavaa tarkastella myös olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden taustaa vasten. Kuten interjektioita yleensä, *oho*-interjektiota on tutkittu erittäin vähän: siitä on kirjoitettu tietoa lähinnä vain kielioppeissa ja sanakirjoissa. Kielitoimiston sanakirja esittää lyhyesti, että interjektio *ohoh* (rinnakkainen muoto *oho*) on hämmästyttä, pahoittelua, päivittelyä, epäilyä tms. ilmaiseva huudahdus (MOT Kielitoimiston sanakirja). Laajimmin interjektioista ja sen varianteista on kirjoitettu Nykysuomen sanakirjassa (NS). NS erottaa toisistaan kuusi samankaltaista varianttia omiksi hakusanoikseen: *ohhoi/ohhoijaa*, *ohho*, *ohhoh*, *ohhoo*, *oho/ohoh* sekä *ohoo*. Laajin merkitysisältö vaikuttaa olevan *ohhoh*- ja *oho*-interjektioilla. NS esittää *ohhoh*-variantin ensinnäkin esiintyvän huohauksena ilmaisevassa väsymystä, huolestumista tai päivittelyä taikka helpotusta. *Oho*-variantin ensimmäinen merkitys on NS:n mukaan puolestaan ilmaista osanottoa, sääliä tai surkuttelua. Tämä kuuluu myös *ohhoh*-variantin merkitysisältöön.

Lisäksi NS esittää molempien varianttien ilmaisevan ihmettelyä, kummastusta tai hämmästyntä, yllättyntä huomaamista tai toteamusta sekä epäuskoista tai epäilevää asennetta. *Oho*-variantin NS esittää myös ilmaisevan kiusoittelevaa tai vahingoniloista suhtautumista. Muut NS:n hakusanoina toimivat variantit vaikuttavat olevan merkityssisällöltään suppeampia, esimerkiksi *ohhoi/ohhoijaa* toimii NS:n mukaan vain huokauksena. NS:n esittämät esimerkit ovat kuitenkin peräisin joko kirjallisuudesta ja siinä esiintyvistä dialogista tai sitten niiden alkuperästä ei ole tietoa. NS:n esimerkit eivät siis välttämättä vastaa aidon puheen käyttötapoja.

Useissa kieliopissa on esitetty interjektion merkityksiä erilaisissa interjektiolistauksissa. Genetz esittää *oho*-interjektion merkitsevän kummastusta ja huomiota. (Jännes 1895: 101–102.) Samaan tapaan Setälän Suomen kieliopin eri painoksissa *oho*-interjektion esitetään merkitsevän kummastusta, huomiota tai huomauttamista (Setälä 1904: 114; Setälä ja Sadeniemi 1966: 128). Penttilä puolestaan kuvaa *oho*-interjektiota käytettävän huokaisten, hämmästyneenä tai väsyneenä. Interjektion varianteiksi Penttilä luettelee *oh-*, *ohoh-*, *ohoo-*, *ohhoh-* ja *ohhoo-* interjektiot. (1963 [1957]: 502.) VISK esittää *oho-* ja *ohhoh-* interjektiot osana suomen kielen keskeisten interjektioden listaa ja karkeasti kuvaa niiden ilmaisevan hämmästyntä (§ 856).

Kaikissa sanakirjoissa ja kieliopissa *oho*-interjektion yhdeksi merkitykseksi esitetään siis jonkinlaisen kummastuksen, hämmästyksen tai yllättymisen ilmaiseminen. Erityisesti sanakirjat esittävät interjektiolle myös muita merkityksiä. On kuitenkin pohdittava, missä määrin sanakirjoissa ja kieliopissa olevat määritelmät ovat johdonmukaisia. Esimerkiksi Penttilä esittää interjektiota käytettävän huokaisten, hämmästyneenä tai väsyneenä (1963 [1957]: 502). Huokaisu voi kuitenkin liittyä sekä hämmästyneeseen että väsyneeseen tai muunkin tyyppiseen mielialaan tai tunnetilaan. Toisaalta esimerkiksi NS:n esittämät eri merkitykset (esimerkiksi hämmästyntä, epäusko, surkuttelu ja vahingonilo) saattavat tosiasiaassa limittyä toisiinsa. Lisäksi perusteellisen tutkimuksen puute ja kirjallisuudessa esitettyjen esimerkkien alkuperä ja aitous nostavat kaikki sanakirja- ja kielioppimääritelmät jossain määrin kyseenalaiseksi.

Vaikka hämmästyntä tai yllättyneisyys vaikuttaa olevan varsin keskeinen *oho*-interjektion merkitys, tämän tutkielman lähtöoletuksena ei ollut esimerkiksi se, että *oho*-interjektion avulla aina ilmaistaisiin hämmästyntä. Lähdin tekemään tutkimusta avoimin silmin. Tutkimuksessani tulen kuitenkin osoittamaan, että *oho*-interjektion jonkinlaisena

perusmerkityksenä on yllättymisen tai hämmästyksen ilmaiseminen. Eräät aineistoni tapaukset antavat lisäksi vihiä myös muista *oho*-interjektion merkityksistä.

Tutkimukseni ehkä tärkein tutkimuskysymys on selvittää, minkälaisissa sekventiaalisissa paikoissa *oho* tyypillisesti esiintyy keskustelussa. Tämä kysymys ohjaa myös työni rakennetta, sillä olen jäsentänyt tutkielmani analyysiluvut sen mukaan, minkälaisessa sekventiaalisessa ympäristössä *oho* tuotetaan. *Oho* vaikuttaa aineistoni perusteella olevan lähes aina reaktiivinen, joten selvittäessäni sitä, minkälaisessa ympäristössä *oho*-interjektio tuotetaan, tutkin samalla myös sitä, millaisiin toimintoihin tai tapahtumiin interjektioilla reagoidaan. Sorjosen mukaan partikkelia edeltävän vuoron toimintaluonne onkin olennainen osa partikkelien semantiikkaa (1999: 177).

Olen lähestynyt aineistoani seuraavien yksityiskohtaisempien tutkimuskysymysten avulla hyödyntäen osittain Sorjosen (1999: 177) esitystä partikkelien tutkimuksesta:

1. Mitä tapahtuu ennen *oho*-interjektion tuottamista?
 - Reagoidaanko *oho*-interjektioilla puheeseen vai esimerkiksi tapahtumaan tai havaintoon?
 - Jos interjektioilla reagoidaan puheeseen, minkälaiseen toimintakokonaisuuteen sillä reagoidaan?
 - Minkälainen edellinen vuoro on toimintaluonteeltaan, rakenteeltaan, sanavalinnoiltaan ja prosodisilta piirteiltään?
 - Jos interjektioilla ei reagoida puheeseen, mitä sen tuottamista ennen tapahtuu?
2. Miten *oho* tuotetaan? Millaisessa vuorossa se esiintyy?
 - Esiintyykö *oho* yksin vai osana lausumaa?
 - Minkälainen *oho*-interjektion sisältävä vuoro on prosodisilta piirteiltään?
3. Mitä tapahtuu keskustelussa *oho*-interjektion tuottamisen jälkeen?

Näitä seikkoja tarkkailemalla voin luokitella tapaukset erilaisiin, tutkielman eri luvuissa käsiteltäviin ryhmiin ja samalla tehdä myös päätelmiä siitä, minkä tyyppisissä sekventiaalisissa paikoissa interjektiot yleensä esiintyvät.

Kolmas merkittävä tutkimuskysymys tutkielmassani liittyy *oho*-interjektion affektisuuteen. *Oho*-interjektion perusmerkityksenä vaikuttaa olevan tietyn affektin, eli yllättymisen ilmaiseminen. Tutkimuksessani tarkastelenkin sitä, minkälaista *oho*-interjektion affektisuus on valenssiltaan ja voimakkuudeltaan: osoitetaanko sillä

yllättymistä positiivisella vai negatiivisella tavalla ja kuinka voimakasta yllättymisen ilmaistaan olevan? Kuljetan näitä kysymyksiä läpi tutkielman, mutta erityisesti ne nousevat esiin luvussa 3.

Analyysissäni otan huomioon myös prosodian ja erityisesti interjektion sisältävän vuoron prosodiset piirteet. Prosodia, eli äänen sävyyn, korkeuteen, painokkuuteen, rytmiin sekä sävelkorkeuteen liittyvät ilmiöt, on yksi keskeisistä keinoista osoittaa affektia. Prosodia on myös olennainen osa interjektioita. (Ks. VISK § 1709.) Analysoidessani interjektion affektisuutta juuri prosodia antaa useimmiten vihiä siitä, minkälaista affektia interjektiolla ilmaistaan. Myös interjektion yhteydessä tuotetut kielelliset ilmaukset auttavat tulkitsemaan interjektion merkitystä, mutta aineistossani *oho*-interjektio esiintyy melko usein yksin, jolloin juuri prosodia ja muut ei-kielelliset keinot nousevat tärkeiksi analyysin kohteiksi. En pysty analyysissäni tutkimaan interjektioiden prosodisten piirteiden ja niiden merkityssisällön suhteita systemaattisesti. Prosodian analysoiminen on kuitenkin välttämätön työkalu interjektioiden affektisuuden tutkimisessa.

Aineistossani esiintyy kolmenlaisia variantteja *oho*-interjektiosta: *oho*, *ohhoh* sekä kahdennettu interjektio *oho oho*. Tarkastelen työssäni jonkin verran myös näiden eri varianttien esiintymistä ja mahdollisia merkityseroja. Aineistossani on kuitenkin melko vähän muita interjektion variantteja kuin yksin esiintyviä *oho*-muotoja, joten havainnot eri varianttien eroista jäävät yksittäisiksi ja päätelmät siten hypoteesinomaisiksi. *Oho*-interjektiota voi vuorossa seurata esimerkiksi kannanotto (*oho aika kallist*) tai muu seuralainen (esimerkiksi *ohhoh sentään*). Analysoin tällaisia *oho*-interjektion seurana esiintyviä toimintoja tai seuralaisia silloin, kun se analyysiluvuissa on relevanttia, mutta koska aineistossani *oho*-interjektio esiintyy erittäin harvoin osana esimerkiksi jonkinlaista konstruktiota, en tutkielmassani käsittele kysymystä sen laajemmin.

Tutkielmassani analysoin aineistoani pääasiassa kvalitatiivisesti eli laadullisesti edellä esittelemieni tutkimuskysymysten avulla. Tarkastelen aineistoa kuitenkin hieman myös määrällisesti. *Oho*-interjektion eri varianttien ja interjektion esiintymisympäristöjen määrästä tehtyihin havaintoihin täytyy tutkielmassani suhtautua kuitenkin varauksellisesti: aineistoni käsittää vain 53 tapausta, mikä on melko vähän, jotta määrällisestä tarkastelusta voisi tehdä luotettavia päätelmiä. Lukumäärien tarkastelu antaa kuitenkin jonkinlaista osviittaa *oho*-interjektion tyyppillisistä

esiintymispaikoista ja erityisesti interjektion eri varianttien yleisyydestä. Lisäksi määrällinen tarkastelu herättää kysymyksiä jatkotutkimusta ajatellen.

1.2 Metodi ja aineisto

Käytän tutkielmassani tutkimusmetodinä etnometodologista keskusteluanalyysia. Tutkimussuuntauksen alkuperä on sosiologiassa ja etnometodologiassa: keskusteluanalyysi perustuu etnometodologian perustajan, Harold Garfinkelin, oppilaan Harvey Sacksin 1964–1972 pitämiin luentoihin (ks. Sacks 1992a ja 1992b). Keskeinen oivallus Sacksin luomassa tutkimussuuntauksessa on se, että keskustelijoiden keskinäinen ymmärrys ei ole sattumaa, vaan että vuorovaikutus on yksityiskohtiaan myöten järjestynyttä ja jäsentynyttä toimintaa (*organized activity*). (Hakulinen 1998: 13.)

Heritage tiivistää keskusteluanalyysin lähtökohdat kolmeksi perusolettamukseksi. Ensinnäkin vuorovaikutus on rakenteellisesti järjestynyttä. Olettamuksen mukaan kaikki sosiaalisen toiminnan ja vuorovaikutuksen piirteet ilmentävät vakaita ja tunnistettavissa olevia rakenteita ja tieto näistä rakenteista vaikuttaa joko tiedostamatta tai tietoisesti puhujien käyttäytymiseen ja heidän tulkintoihinsa toisten käyttäytymisestä. Tavallisessa vuorovaikutuksessa voikin nähdä vakiintuneita toiminnan järjestyneisyyden malleja, joihin osallistujat orientoituvat. Toiseksi osallistuessaan vuorovaikutukseen osallistujat ottavat huomioon kontekstin. Puhujien kommunikatiivinen toiminta on sekä kontekstin muovaamaa että kontekstia uudistavaa. Kolmanneksi lähtökohdaksi Heritage esittää, että kaksi ensimmäistä piirrettä läpäisevät vuorovaikutuksen yksityiskohtia myöten niin, ettei mitään yksityiskohtaa voida pitää järjestymättömänä tai sattumanvaraisena. Empiirisissä aineistoissa kukin vuorovaikutuksen piirre ilmentää järjestäytyneitä ja systemaattisia ominaisuuksia, jotka ovat merkityksellisiä osallistujille. (Heritage 1996 [1984]: 236–238.)

Yksi keskeinen kielentutkimuksen kysymys on muodon ja merkityksen suhde. Keskusteluanalyysin periaatteiden mukaan merkitys syntyy viime kädessä vastaanottajan päättelyprosessista, ilmauksen ja kontekstin yhteisvaikutuksesta. Muodon ja merkityksen suhde ei ole siis yhden suhde yhteen vaan toimintoa tai tekoa on aina tulkittava ja analysoitava paikallisessa kontekstissaan ja osana meneillään

olevaa toimintaa. Tämä on myös yksi keskeinen Harold Garfinkelin etnometodologisen ajattelun oivallus. Garfinkelin mukaan kaikki kielen ilmaukset sisältävät symbolisen merkityksensä ohella kontekstuaalisen tulkinnan vaatimuksen eli ne ovat indeksaalisia. (Hakulinen 1998: 14; Hakulinen 1996: 15.)

Keskusteluanalyysi nostaa keskustelun rakenteesta kolme keskeistä jäsennyttä: vuorottelujäsennyksen, sekvenssijäsennyksen ja korjausjäsennyksen. Nämä samanaikaisesti vaikuttavat jäsennykset ovat kaiken vuorovaikutuksen olemassaolon edellytyksiä ja ne muodostavat taustan, jota vasten keskustelijat tulkitsevat toisiaan. (Hakulinen 1998: 16.) Hakulisen mukaan kiteytetysti ”keskustelu hahmottuu vuorottelunormien nojalla jaksoiksi eli sekvensseiksi, joihin puhujat ovat suuntautuneet eli orientoituneet; vuorotteluun on samalla sisäänrakennettu korjauksen mahdollisuus” (1998: 16). Näiden kolmen jäsennyksen lisäksi keskusteluun voivat vaikuttaa myös preferenssijäsennyks tai kerrontajäsennyks (ks. esim. Tainio 1998 ja Routarinne 1998).

Keskusteluanalyysi haluaa selvittää, mitä kaikkea puheenvuoroilla tehdään keskustelussa. Hakulisen mukaan keskustelua ei nähdä vain puhuja–kuulija-kahtiajakona, vaan keskustelu on yhteistoiminnallista ja merkitykset syntyvät puhujien yhteistyönä, neuvotteluna. Tutkimuskohteena keskusteluanalyysissa on naturalistinen aineisto, jossa ihmiset käyttävät kieltä spontaanisti. Aineistot hankitaan keräämällä puhetta aidoista keskustelutilanteista. (Hakulinen 1998: 15.) Analyysi on myös vahvasti aineiston ohjaamaa, sillä se nousee niistä ilmiöistä, joista vuorovaikutuksesta voidaan todeta (Heritage 1996 [1984]: 238). Analyysissa ei voida erottaa toisistaan sitä, mitä sanotaan ja sitä, miten se sanotaan. Merkityksellisyyttä voi siis sisältyä laajoihin puhejaksoihin tai aivan pienimpiin puheen tai ääntelyn piirteisiin. Siksi keskustelut litteroidaan yksityiskohtaisesti: paitsi että näkyviin kirjataan keskustelun vuorottaisuus, litteroidaan mukaan myös keskustelun ei-kielelliset ainekset, kuten tauot, nauru, hengitys ja kasvokkaiakeskusteluista myös mahdollisuuksien mukaan eleet ja ilmeet. (Hakulinen 1998: 17; ks. litteroinnista myös Seppänen 1998.)

Tutkielmani aineistona käytän nauhoitettuja puhelinkeskusteluita sekä videoituja kasvokkaiakeskusteluita. Aineistoni koostuu pääasiassa Helsingin yliopiston suomen kielen oppiaineen Keskusteluntutkimuksen arkiston keskusteluaineistoista, signumeista 94–97, 112–113, 120, 122, 142–143, 151, 166, 212, 355, 396, 401 ja 435. Lisäksi aineistossani on neljä kasvokkaiakeskustelua Markku Haakanan ja Salla Kurhilan tutkimusprojektiin Korjauskäytänteet ja ymmärryksen ylläpito vuorovaikutuksessa

kerätyistä aineistoista. Tutkielmassani merkitsen keskusteluarkistosta peräisin oleviin esimerkkeihin signumin ja tarvittaessa nauhoitteen tunnuksen (esimerkiksi SG113 02). Korjausprojektista peräisin oleviin aineistoesimerkkeihin merkitsen tunnuksen KH1, KH2, KH3 tai KH4. Korjausprojektin aineistot sekä osan keskusteluarkiston aineistoista olen litteroinut itse. Suuri osa käyttämästäni keskusteluarkiston aineistoista oli valmiiksi litteroituja, mutta olen tarkentanut litteraatteja tutkielmaani varten. Aineisto on litteroitu korvakuulolta ja käyttäen keskusteluanalyysin litterointimerkkejä (ks. liite). Kaikkein hienoimpia prosodisia piirteitä en ole siis välttämättä pystynyt havaitsemaan ja merkitsemään litteraatteihin. Litteraateissa tarkastelun kohteena oleva vuoro on lihavoitu ja merkitty rivin alkuun nuolella.

Pääosa aineistostani on arkikeskusteluita. Joissakin aineiston keskusteluissa on kuitenkin piirteitä sekä arkikeskustelusta että institutionaalisista keskusteluista. Tuon esimerkkejä käsitellessäni esille, mikäli tarkasteltavana olevassa keskustelussa on jonkinlainen institutionaalinen juonne, mutta muuten keskustelut ovat arkisista tilanteista. Keskustelijoiden ikä ja sukupuoli vaihtelevat, ja suurin osa keskustelijoista puhuu äidinkielenään suomea.

Aineistoni käsittää yhteensä noin 24 tuntia ja 20 minuuttia keskustelua¹, jossa *oho*-interjektioita on yhteensä 53 kappaletta². Kasvokkaiskeskustelua aineistossani on noin 13 tuntia ja 30 minuuttia, jossa esiintyi yhteensä 30 kappaletta *oho*-interjektioita. Puhelinkeskusteluja aineistossani on puolestaan noin 10 tuntia ja 50 minuuttia, jossa esiintyi 23 *oho*-interjektioita. Joissakin tapauksissa sama puhuja on lausunut kaksi *oho*-interjektioita peräkkäin. Tällöin olen tulkinnut tilanteen kahdennetuksi *oho*-interjektioiksi, mikäli interjektiot on lausuttu nopeasti peräkkäin eikä toinen puhuja ole tuottanut puhetta niiden välissä. Mikäli toinen puhuja on tuottanut vuoron *oho*-interjektioiden välissä, olen tarkastellut tilannetta kahtena erillisenä *oho*-interjektiona. Aineistoni relevanttien tapausten määrä on melko pieni, jotta aineistosta voisi tehdä esimerkiksi luotettavia kvantitatiivisia päätelmiä. Laadulliseen tarkasteluun ja alustavien päätelmien esittämiseen määrä on kuitenkin riittävä.

¹ Lasken aineistojen kokonaismäärään kaikki tarkastelemani nauhoitteet. Vaikka siis aineistoista SG 96, SG 112 ja SG 396 en löytänyt yhtäkään *oho*-interjektioita, laskin ne aineiston kokonaismäärään mukaan.

² Etsin interjektioita aineistosta pääasiassa kahdella tavalla: tekstinkäsittelyohjelman hakutoiminnollavalmiista litteraateista ja nauhoitteita kuuntelemalla. Hakusanoina käytin katkaistuja muotoja *oho*-sanasta (*oh* ja *ho*), sillä litteraateissa *oho*-sana saattaa sisältää erikoismerkkejä (esimerkiksi o↑ho). Näillä hakusanoilla löysin myös *ohoh*-variantit litteraateista. Interjektioiden löytäminen nauhoitteista on kuitenkin haastavaa: huolellisen kuuntelunkin jälkeen aineistoista on voinut jäädä huomaamatta interjektion esiintymiä.

1.3 Tutkielman rakenne

Tässä luvussa olen esitellyt tutkimukseni lähtökohdat: tutkimuskysymykset ja tutkielman tavoitteet, käyttämäni aineiston ja metodin eli keskusteluanalyysin. Luvussa 2 käsittelen tutkimukseni kannalta relevanttia tutkimusta ja muutamia tärkeitä käsitteitä. Esittelen, mitä interjektioista on esitetty suomenkielisessä kirjallisuudessa ja nostan esiin myös keskeistä interjektioiden tutkimusta muista kielistä. Käsittelen myös tutkielmani kannalta kahta keskeistä ilmiötä: affektia ja yllättymistä. Tarpeen mukaan esittelen aiempaa tutkimusta sekä käsitteistöä esimerkiksi kerronnasta myös analyysiluvuissa.

Jaan tutkielmani analyysiosan kahteen pääanalyysilukuun: luvussa 3 käsittelen puheeseen reaktioksi tuotettuja *oho*-interjektioita ja luvussa 4 käsittelen näköhavaintoihin, vahinkoihin tai fyysisiin ärsykkeisiin reaktioksi tuotettuja *oho*-interjektioita. Luvussa 3 käsittelen erityyppisiin puhetoimintoihin reagoivia interjektioita: kerrontaan reagoivia interjektioita ja kolmannen position vuorossa tuotettuja interjektioita käsittelen omissa alaluvuissaan ja lisäksi alaluvussa 3.3 nostan esiin joitakin aineistossani hiemani poikkeavia dialogisia interjektioita. Luku 4 jakaantuu kahteen alalukuun: luvussa 4.1 käsittelen näköhavaintoihin reaktioksi tuotettuja *oho*-interjektioita ja luvussa 4.2 erilaisiin vahinkoihin reagoivia interjektioita.

Lopuksi luvussa 5 kokoan yhteen tutkimukseni tulokset sekä pohdin miten *oho*-interjektion ja interjektioiden tutkimusta yleensä voisi jatkossa laajentaa. En tässä tutkimuksessa pysty käsittelemään perusteellisesti kirjoitetun kielen *oho*-interjektioita, vaan rajaan tutkimukseni keskustelussa esiintyvien interjektioiden tarkasteluun. Lopuksi esittelen kuitenkin myös lyhyesti joitakin keskusteluesimerkkejäni muistuttavia ja toisaalta joitakin niistä eroavia esimerkkejä kirjoitetussa teksteissä esiintyvistä *oho*-interjektioista.

2 Aiempaa tutkimusta ja keskeisiä käsitteitä

Esittelen seuraavaksi tutkimukseni kannalta keskeistä tutkimusta. Aluksi, alaluvussa 2.1, esittelen interjektioista tehtyä tutkimusta sekä suomen kielestä että muista kielistä. Alaluvussa 2.2 käsittelen puolestaan analyysini kannalta keskeisistä ilmiöistä, affektista, valenssista ja voimakkuudesta sekä yllättymisestä, kirjoitettua tutkimusta. Esittelen tässä luvussa pääasiassa tutkimusta ilmiöistä, jotka ovat tärkeitä ja keskeisiä koko työni kannalta. Lisäksi syvennyn analyysiluvuissa tarpeen mukaan niissä käsiteltävien aiheiden kannalta merkittävään tutkimukseen.

2.1 Interjektioiden tutkimuksesta

Interjektioista sanaluokkana on kirjoitettu varsin vähän suomen kielen tutkimuksessa ja suurin osa interjektioita koskevasta tiedosta on esitetty kieliopissa ja sanakirjoissa. Yksittäisten interjektioiden merkitystä ja käyttöä käsittelevää tutkimusta ei ole käsillä lähes lainkaan. Myöskään *oho*-interjektioista ei ole kirjoitettu laajempaa tutkimusta sanakirjojen ja kielioppien ulkopuolella. Luvun 1.1 alussa esittelin tiiviisti sen, mitä *oho*-interjektioista on kirjoitettu keskeisissä lähde-teoksissa. Seuraavaksi esittelen, mitä koko interjektioiden luokasta on kirjoitettu kieliopissa ja sanakirjoissa.

Genetzin (1890) tutkimus Suomen partikkelimuodot on yksi varhaisista interjektioiden ja myös partikkelien esityksistä. Genetz jakaa tutkimuksessaan partikkelit neljään lajiin: adverbeihin, postpositiooneihin ja prepositiooneihin, konjunktiooneihin sekä interjektiooneihin. Hänen mukaansa interjektioita käytetään varsinaisen lauserakennuksen ulkopuolella ilmaisemaan tunteita ja mielipiteitä, vakuuttamiseen, kehottamiseen, tervehtimiseen, kutsumiseen, häätämiseen tai puhuttelemiseen tai kuvaamaan äänneitä tai liikkeitä. (1890: 1) Interjektioiden luokan Genetz jakaa neljään ryhmään: varsinaisten interjektiooneiden lisäksi interjektioonilauseelmiin (esimerkiksi *annas olla, hyvää huomenta, ja äläpäs huoli!*), muihin interjektiooneiden sijaisiin, joiden Genetz kuvaa suoraan olevan yksinäisiä, oikeastaan muihin sanaluokkiin kuuluvia sanoja, joita käytetään interjektioiden kaltaisesti (esimerkiksi *mitä, tä, ehtoota, katso, katso, katsos, seis, piti, piti-piti ja hyvästi*) sekä onomatopoetisiin interjektiooneihin, joita nyttemmin on nimetty imitatiiveiksi (ks. esim. Jääskeläinen 2013). Varsinaisiksi interjektioiksi Genetz nimeää

välittömiä tunteenpurkauksia ilmaisevat sanat eri variantteineen, kuten *aih, hehheh, hyi, noh, oho, ohhoh, oi, voi* ja *äh*, puhuttelusanat, kysyvät sanat (esimerkiksi *haa* ja *häh*) ja vastauksina käytettävät sanat (esimerkiksi *jaa, juu* ja *hui hai*), erilaisia kehotuksia ilmaisevat sanat, kuten huomaamaan kehottavat *hoi, hui* ja *tui*, lähinnä eläimille kohdistettavat tulemaan kehottavat sanat kuten *kis, ptru* ja *tse*, ja poistumaan kehottavat *hus, hys* ja *häs*. Varsinaisten interjektioiden ryhmään Genetz lukee kuuluvaksi myös sellaiset leikki-, laulu- ja rallatussanat kuten *kurluikkas, raittarallaa* ja *riu rau*. (1890: 132–139.)

Genetz käsittelee interjektioita lyhyesti myös kieliopissaan (Jännes 1895). Erityisen kiinnostava on Genetzin esittämä interjektioiden määritelmä kieliopin muotooppi-osan johdannossa: ”Interjektiooni (kiihtosana) on partikkeli, joka ainoastaan ilmaisee tunteen.” (Jännes 1895: 30–31.) Määritelmä rajaa interjektiot nimenomaan tunnetta merkitseviksi sanoiksi, ja myös nimitys *kiihtosana* vaikuttaa viittaavan jonkinlaiseen kiihtyneeseen tunteeseen tai mielentilaan. Genetzin käyttämä nimitys korostaa interjektioiden affektiivisuutta, kun taas myöhemmin interjektioista useimmin käytetyt nimitykset huudahdussana tai -partikkeli (ks. esim. Penttilä 1963 [1957]; Setälä & Sadeniemi 1966; VISK; Jääskeläinen 2013) korostavat pikemminkin interjektioiden reaktiivisuutta tai syntaksia.

Setälän Suomen kieliopissa interjektioita on käsitelty hyvin lyhyesti. Setälän mukaan ”Interjektionit (kiihtosanat) ovat partikkeleita, jotka ovat tunnetta ilmaisevia huudahduksia.” (1904: 43). Myöhemmissä Suomen kieliopin painoksissa interjektiot määritellään hieman eri tavoin. Setälän ja Sadeniemen mukaan ”Interjektiot (huudahdussanat) ovat partikkeleita, jotka ovat (lauseesta irrallaan olevia) huudahduksia, esim. *hei! huh!*” (1966: 59). Interjektiot määritellään aiemmissä painoksissa siis korostaen Genetzin (Jännes 1895) määritelmän kaltaisesti niiden tunnepitoisuutta, mutta myöhemmin nimityksen *kiihtosana* korvaa nimitys *huudahdussana* ja määritelmässä ei tuoda esille lainkaan interjektioiden tunnemerkitystä. Muutoin interjektioiden käsittely koostuu vain lyhyestä luettelosta, jossa interjektioita on lueteltu merkitysten tai tunteiden mukaan (Setälä 1904: 114; Setälä ja Sadeniemi 1966: 128).

Penttilä pitää interjektioita saneina, joilla ei ole merkitystä eli signaalisaneina. Penttilä nimittää interjektioita myös huudahdussaneiksi. (1963 [1957]: 500.) Merkityksen puuttumisella hän tarkoittaa, ettei saneilla ole kiinteää tarkoitetta tai

varsinaista materiaalista merkitystä. Penttilän mukaan interjektiot ovat puhujan mielen- tai tunnetilan symptomeja, jotka voi käsittää osailmiöiksi tapahtumissa, johon sisältyy esimerkiksi harmistumista, pelokkuutta, tuskaa, inhoa tai innostusta. (1963 [1957]: 500–503.) Interjektioiden käsittely perustuu Penttilän teoksessakin pääasiassa eri interjektioiden ja niiden esiintymistilanteiden luettelemiselle.

Lauseopin puolella Hakulinen ja Karlsson (1979) sekä Vilkuna (2000) käsittelevät interjektioita melko lyhyesti ja niukasti. Hakulinen ja Karlsson nostavat esiin joitakin interjektioiden erikoispiirteitä, kuten sen, että ne esiintyvät lähinnä vain puhutussa kielessä huudahduksissa sekä sen, että niillä voi olla tavanomaisesta poikkeava äännerakenne sanapainon tai fonotaksin kannalta (1979: 87). Vilkuna puolestaan esittää sanaluokkakatsauksessaan, että interjektioiden sanaluokka ”voidaan ohittaa vähällä” ja laskee interjektioihin kuuluvaksi esimerkiksi sellaiset aidot huudahdussanat kuin *ai* ja *voi*, *kääk*, *kukkuu* tai *hellanlettas* (2000: 45). Toisin kuin esimerkiksi Genetz (1890; Jännes 1895), Setälä & Sadeniemi (1966), Penttilä (1963 [1957]) ja VISK, Vilkuna (2000) esittää interjektiot partikkeleista erillisenä omana taipumattomien sanojen alaryhmään.

VISK:n mukaan interjektiot eli huudahduspartikkelit ovat vakiintuneita kielellisen toiminnan yksiköitä, joiden yhteisenä ominaisuutena on reaktiivisuus. Niitä käytetään osoittamaan reaktioita johonkin tapahtumaan, edellä sanottuun tai puhujan omaan tunnetilaan. VISK esittää myös, että interjektiot ovat rituaalistuneita keinoja osoittaa affekteja, joskin sen mukaan interjektioihin voidaan laskea myös kuuluvaksi sellaisia sanoja, joilla voidaan ilmaista ei-affektista asennoitumista, kuten *aha*, *jaaha* ja *kas vain*. Tällaisten sanojen voidaan kuitenkin nähdä kuuluvan myös dialogipartikkeleihin. Interjektioilla voi VISK:n mukaan välittää yhdellä sanalla kokonaisen tunnetta tai muuta asennoitumista kuvaavan psykofyysisen tilan. Prototyyppejä interjektioita ovat VISK:n mukaan ekspressiiviset, puhujan tunne- tai mielentiloja osoittavat partikkelit. Se esittää interjektioiden karkean ryhmittelyn tunnetilojen mukaan, jossa esimerkiksi luetellaan inhoa ilmaisevia interjektioita (*hyi*, *jak*, *yäk*), hämmästyystä ilmaisevia interjektioita (*oho*, *ohhoh*; *hupsis*) ja innostusta ilmaisevia interjektioita (*hihuu*, *jip(p)ii*, *jes*). (VISK § 856.) Interjektio voi VISK:n mukaan esiintyä vuoron alussa, sisällä tai lopussa tai muodostaa vuoron yksin. VISK myös huomioi, että interjektioiden äännerakenteessa voi olla erikoisia, suomen fonotaksia rikkovia piirteitä ja että ne voivat muodostaa lausekkeen tapaisia konstruktioita, joskin tiukoin rajoituksin (§ 856, 857).

Interjektioiden ryhmän rajaaminen ei ole aivan yksiselitteistä. Esimerkiksi dialogipartikkelit, imitatiivit ja voimasanat on joskus luettu kuuluvaksi samaan ryhmään interjektioiden kanssa ja osa edellä mainittuihin ryhmiin kuuluvista sanoista voidaan edelleen käsittää interjektioiksi. Dialogipartikkeleista osa (esimerkiksi *ai*, *aha* ja *joo*) on vanhastaan luettu kuuluvaksi interjektioiden ryhmään (Sorjonen 1999: 173; Genetz 1890: 136; VISK § 797). VISK:n mukaan joidenkin sanojen voidaan nähdä kuuluvan molempiin kategorioihin ja ne voivat toimia toisinaan interjektion ja toisinaan dialogipartikkelin tehtävässä. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi ei-affektista asennoitumista ilmaisevat *aha*, *jaaha* ja *kas vain*. (§ 856; 863.) *Voi*-partikkelia ja sen seuralaisia tutkinut Pohjola toteaa *voi*-partikkelin toimivan sekä dialogipartikkelin että interjektion tavoin, riippuen siitä, millaisessa ympäristössä se esiintyy. Pohjola esittää, että muodostaessaan vuoron yksin seuralaisensa kanssa, *voi* toimii dialogipartikkelin tavoin ja kun se toimii laajemman prosodisen kokonaisuuden alussa, se on ennemminkin interjektioimainen. (2013: 70.)

Varhaisemmassa tutkimuksessa interjektioina on pidetty myös eläinten kutsumiseen tarkoitettuja ääntelyitä sekä onomatopoeettisia ilmauksia eli erilaisia ääniä matkivia ilmauksia (ks. esim. Genetz 1890: 137–139). Jääskeläinen (2013) on tutkinut laajemmin imitatiiveja, eli ihmisten, eläinten, luonnon ja ympäristön ääniä tai liikkeitä jäljitteleviä taipumattomia sanoja, sekä imitatiivikonstruktioita. Jääskeläinen ei tee jyrkkää jakoa interjektioiden ja imitatiivien välille, vaan kysymys niiden erottamisesta toisistaan jää tutkimuksessa avoimeksi (2013: 81, alaviite). Leskinen on esittänyt imitatiivien poikkeavan interjektioista kahdessa olennaisessa suhteessa: imitatiivit esiintyvät harvoin varsinaisina huudahduksina, toisin kuin interjektiot, ja imitatiivien distribuutio on huomattavasti laajempi kuin interjektioiden (2001: 40). Jääskeläinen on kuitenkin huomoinut, ettei oikeastaan ole edes tutkittu sitä, esiintyvätkö interjektiot todella pääsääntöisesti irrallisina huudahduksina, kuten on esitetty (2013: 3). VISK erottaa eläinten kutsuääntelyt ja Leskisen (2001) tapaan imitatiivit interjektioista siksi, että niiltä puuttuu interjektioille tyypillinen reaktiivisuus (§ 856).

VISK:n mukaan voimasanoilla on yhteisiä ominaisuuksia sekä interjektioiden että intensifioivien substantiivien kanssa. VISK:n mukaan silloin kun voimasana muodostaa vuoron yksin tai yhdessä partikkelien kanssa, se käyttäytyy interjektioiden tavoin. VISK:n mukaan voimasanat muistuttavat interjektioita usein myös prosodisesti. Voimasanoja voi pitää interjektioina siis silloin, kun niillä on samankaltainen affektinen

tehtävä. (VISK § 856, 860, 1725.) Penttilän mukaan interjektioihin voidaan lukea myös erilaisia rallatus- ja leikkisaneita sekä saneita, joilla monilla on tai on ollut selvä materiaallinen merkitys, kuten tervehdyksiä, kirosanoja ja siunailuja (1963 [1957]: 502–503).

Muissa kielissä interjektioita ja niiden kaltaisia sanoja ovat tarkastelleet esimerkiksi Goffman (1978), Ameka (1992) ja Reber (2012). Goffman (1978) esittelee artikkelissaan termin *response cry*, jolla hän viittaa sellaisiin rituaalistuneisiin, huudahdusmaisiiin interjektioihin, joilla puhujat ilmaisevat erilaisia affekteja kohdatessaan arvaamattomia tai ikäviä tilanteita, esimerkiksi nähdessään jotain inhottavaa, satuttaessaan itsensä tai liukastuessaan. Käytän *response cry* -termistä tässä työssä suomennosta responssihuudahdus. Goffmanin mukaan responssihuudahduksia tuotetaan konventionaalisesti sosiaalisissa tilanteissa, mutta niitä ei välttämättä suunnata erityisesti kenellekään. Goffman esittää myös, että responssihuudahdukset ovat niin rituaalistuneita, että niillä voidaan tyypillisen esiintymiskontekstin lisäksi reagoida myös puheeseen, jossa kerrotaan muille sattuneista tapahtumista. (Goffman 1978.)

Ameka (1992) jakaa interjektiot primaareihin ja sekundaareihin interjektioihin. Amekan mukaan primarit interjektiot ovat lyhyitä sanoja tai epäsanomia (*non-words*), jotka voivat muodostaa yksinään lausuman ja jotka eivät tavanomaisesti esiinny osana konstruktia muiden sanaluokkien sanojen kanssa. Niitä voidaan kuitenkin yhdistää muihin lausumiin. Primaareja interjektioita englannin kielessä ovat esimerkiksi *Ouch!*, *Wow!* ja *Oops!*. (Ameka 1992: 105.) Sekundaareja interjektioita ovat Amekan mukaan puolestaan sanat, jotka kuuluvat muihin sanaluokkiin, mutta jotka voivat primarien interjektioiden kaltaisesti muodostaa lausuman yksinään ja ilmaista puhujan mielentilaa. Sekundaareja interjektioina englannin kielessä toimivat esimerkiksi varoittavat tai huomiota hakevat sanat tai voimasanat, kuten *Help!*, *Careful!*, *damn!*, *hell!* tai *Christ!*. (Ameka 1992: 105, 111.) Yleisesti Ameka esittää interjektioiden olevan suhteellisen konventionaalistuneita sanoja, jotka ilmaisevat puhujan mielentilaa, asennetta tai reaktiota johonkin tilanteeseen. Hän myös huomioi VISK:n (§ 856) tapaan, että interjektioiden luokka on periaatteessa avoin: uusia interjektioita voidaan luoda. Lisäksi Ameka tähdentää, että vaikka interjektioilla ilmaistaan puhujan mielentilaa, ne eivät aina ole välttämättä tunnepitoisia. (Ameka 1992: 106.)

Reber (2012) käsittelee affektisesti latautuneita ”ääniobjekteja” (*sound objects*). Ääniobjekteilla Reber viittaa sellaisiin puheessa esiintyviin, semanttiselta sisällöltään

minimaalisiin sanoihin, joita on myös pidetty primaareina interjektioina. Lisäksi Reber lukee ääniobjekteihin mukaan maiskaukukset ja vihellykset. (2012: 39.) Reber tarkastelee yksityiskohtaisesti englannin kielen *oh-*, *ooh-* ja *ah-*ääniobjekteja sekä maiskauksia ja vihellyksiä. Hän korostaa interjektioiden merkityksen tarkastelemisessa sitä, että analyysissa on aina otettava huomioon prosodia ja konteksti. Ääniobjektien affektinen merkitys syntyy siis vahvasti siitä, miten ne prosodisesti lausutaan, sekä siitä, millaisessa sekventiaalisessa paikassa ne tuotetaan. (2012: 3–4, 32, 245.) Reber myös esittää, että edellä mainitusta seuraa, että interjektiot ovat erityisesti puhutun kielen ilmiö (2012: 32).

Erityisen kiinnostavia tämän tutkielman kannalta ovat Reberin huomiot uutiseen responsseiksi tuotetuista *oh*-sanoista. Reber tarkastelee erityisesti *oh*-sanoja, jotka prosodialtaan ovat erittäin korkeita ja ”teräviä” (*extra high and pointed*) eli sanan alussa äänenkorkeus on korkea, sanan keskellä erittäin korkea ja sanan loppua kohden äänenkorkeus hieman laskee. Reberin mukaan tällaiset *oh*-sanat toimivat erityisesti responsseina korjauksiin sekä uutisiin ja ilmaisevat tyypillisesti yllättyneisyyttä tai hämmästyneisyyttä. Reber kuitenkin esittää, että vaikka *oh*-sanat osoittavat, että edellä sanottu on ollut poikkeuksellista tai odottamatonta, ne eivät kuitenkaan orientoidu edellä sanotun affektisesti latautuneen vuoron valenssiin. *Oh* toimii siis affektisesti latautuneena responsseina, muttei viestitä negatiivista tai positiivista asennoitumista sanottuun. (Reber 2012: 83–130.) Tulen tarkastelemaan *oho*-interjektioita myös sen ilmaiseman valenssin kannalta ja osoitan analyysissa, että myös *oho*-interjektio voi toimia edellä kuvatun kaltaisena ambivalenttina responsseina edelliseen vuoroon. Reberin mukaan ”erittäin korkea ja terävä” *oh* voi toimia vastaanottajan keinona, jolla tämä välttää affiliaatiota osoittavan vastauksen tuottamisen, lykkää affektisen, valenssiltaan selkeän responssin tuottamista eteenpäin tai siirtää evaluoivan vuoron tuottamisen kertojalle, jolla on paremmat episteemiset oikeudet evaluoida puheena olevaa asiaa. (Reber 2012: 83–130.)

Useissa suomen kielen esityksissä joukolle suomen kielen interjektioita luetellaan merkityksiä (ks. esim. Jännes 1895; Setälä 1904; Setälä ja Sadeniemi 1966; myös VISK). Reber (2012) kuitenkin korostaa interjektioiden merkityksen tulkinnessa prosodian ja kontekstin vaikutusta. Reberin lisäksi myös Penttilän ja VISK:n esityksistä voi kuitenkin nähdä nousevan saman esiin: Penttilä kuvaa interjektioita puhujan mielen- tai tunnetilan symptomeiksi ja korostaa sitä, ettei saneilla ole kiinteää tarkoitetta tai

varsinaista materiaalista merkitystä. VISK taas esittää, että interjektioilla voi välittää yhdellä sanalla kokonaisen tunnetta tai asennoitumista kuvaavan psykofyysisen tilan. VISK mainitsee myös, että prosodia on olennainen osa interjektioita. (Penttilä 1963 [1957]: 500–502; VISK § 856, 1709.) Vaikka Penttilä ja VISK eivät suoraan siis esitä, että interjektioiden merkitystä tulisi tarkastella konteksti huomioon ottaen, niiden korostamista ominaisuuksista seuraa se, että interjektioiden merkityksen tulkinnassa prosodiolla ja kontekstilla on suuri merkitys.

Luvussa 1.1 esittelemieni tutkimuskysymysten lisäksi tarkastelen *oho*-interjektioita myös edellä esittelemäni kirjallisuuden taustaa vasten. Koska VISK:ssa on tällä hetkellä tuorein jonkinlainen yleisesitys interjektioista, erityisen kiinnostavaa on tarkastella, tukevatko tässä tutkielmassa *oho*-interjektioista tekemäni havainnot siinä esittyjä tietoja interjektioista. Yhtä interjektiota tarkastelemalla ei voi esittää yleisiä johtopäätöksiä koko interjektioiden ryhmästä, mutta interjektioiden tutkimattomuuden vuoksi niitä koskevaa kirjallisuutta kannattaa ”testata” myös yksittäisestä interjektioista tehtyjen havaintojen ja päätelmien avulla.

2.2 Affekti ja yllättyminen

Yksi *oho*-interjektion keskeisistä ominaisuuksista on affektisuus. Tulen osoittamaan analyysissäni, että *oho*-interjektion jonkinlainen perusmerkitys on ilmaista yllättymistä tai hämmästyistä, joten interjektio on siis lähes aina affektinen. Affektisilla keinoilla tarkoitetaan sellaisia ilmauksia ja vuorovaikutuskeinoja, joilla puhuja voi osoittaa asennoitumistaan tai suhtautumistaan puheena olevaan asiaan tai muihin vuorovaikutustilanteen osallistujiin. Affektisuutta eli tunnepitoisuutta voidaan ilmaista leksikaalis-kieliopillisten ilmaisukeinojen lisäksi myös muilla kielen tasoilla: elein ja ilmein, hymyllä ja naurulla tai puheen voimakkuudella, äänen sävyllä ja prosodiolla. Kielellisistä keinoista affektiivisessä käytössä ovat esimerkiksi tietyt sanaryhmät, kuten interjektiot, voimasanat ja dialogipartikkelit, tietyt konstruktioit, kuten huudahduslauseet, sekä tietyt puhetoiminnot, kuten kannanotot ja arviot. (VISK § 1707–1709.)

Reberin mukaan affektiset ilmaukset ovat kulttuurisesti opittuja ja niitä tuotetaan sosiaalisissa tilanteissa. Kun affektisuutta tutkitaan keskusteluanalyysin avulla, tulisi Reberin mukaan pitää mielessä erityisesti seuraavat perusolettamukset: ensinnäkin

affektiset ilmaukset ovat sosiaalisia ilmauksia ja toiseksi ne ovat osoituksia osallistujien tiedosta sosiaalisesta ympäristöstä ja kulttuurista. (Reber 2012: 11, 17–21.)

Affektin lisäksi saatetaan käyttää lähes samassa merkityksessä termiä *emootio*. Sorjosen ja Peräkylän mukaan *affekti*-termi on ehkä laajemmin käytössä kielentutkimuksessa ja sen lähitieteissä, kun taas sosiaalitieteissä samaan ilmiöön viitataan yleisemmin *emootio*-termillä (2012: 4). Tässä työssä käytän kuitenkin pääasiassa termiä *affekti* käsitellessäni tunteisiin, mielentiloihin ja asenteisiin liittyviä ilmiöitä.

Tässä tutkielmassa käytän *affektia* tutkiessani käsitteitä *valenssi* ja *voimakkuus*. Psykologiassa on esitetty näkemys, jonka mukaan *emootioilla* on kaksi tasoa: *valenssi* (*valence*) ja *kiihtyneisyys* tai *intensiteetti* (*arousal*). *Valenssilla* viitataan *affektin* peruslaatuun eli siihen, onko *affekti* positiivinen vai negatiivinen ja *kiihtyneisyydellä* taas siihen, onko *affekti* voimakas vai heikko. (Peräkylä 2012: 277–278.) Peräkylä esittää, että vaikka *valenssia* ja *intensiteettiä* pidetään erillisinä ulottuvuuksina, ne eivät välttämättä ole täysin erillään toisistaan, vaan usein esimerkiksi erittäin positiiviset tai erittäin negatiiviset *emootiot* ovat myös *intensiteetiltään* voimakkaita (2012: 278). *Valenssilla* tarkoitan tässä tutkimuksessa yksinkertaistetusti siis sitä, onko *affekti* peruslaadultaan positiivinen vai negatiivinen. Miellyttävät ja mukavat *affektit* ovat siis *valenssiltaan* positiivisia ja epämiellyttävät tai inhottavat negatiivisia. Tarkastelen tässä työssä sekä *affektisten* kertomusten *valenssia* että *oho*-interjektion ja muiden vastaanottajan tekojen ilmaisemaa *valenssia*. Käsitteellään myös *affektin* *voimakkuutta*, mikäli se nousee relevantiksi analyysissa. Käsitteellä *voimakkuus* viitataan tässä tutkimuksessa väljästi siihen, onko *affekti* *voimakkuudeltaan* vahva vai heikko. *Voimakkuuden* yhteydessä pohdittavaksi tulee usein myös *affektin* rituaalistuneisuus tai rutiininomaisuus.

Tutkielmassani erittäin keskeiseksi tutkimuskohteeksi nousee siis *oho*-interjektioilla ilmaistun *affektin* *valenssin* tutkiminen. Useissa keskustelunanalyttisissä tutkimuksissa on tarkasteltu *valenssiin* liittyviä ilmiöitä. Esimerkiksi Maynard (1997) sekä Maynard ja Freese (2012) ovat tarkastelleet uutisten *valenssin* rakentumista uutisten kerrontajaksojen aikana. Hakulinen ja Sorjonen (2012) ovat puolestaan tutkineet suomen kielen *voi että* -lausumaa, joka voi toimia sellaisena *affektisena* *responsina*, jonka *valenssi* jää spesifioimatta: *voi että* -lausuma voi olla siis

valenssiltaan ambivalentti responsi – ja sellaisena hyödyllinen keino vuorovaikutuksessa.

Oho-interjektion keskeisin merkitys vaikuttaa olevan yllättymisen tai hämmästyksen ilmaiseminen. Yllättymistä vuorovaikutuksessa ovat tutkineet ainakin Wilkinson ja Kitzinger (2006) sekä Heath, von Lehn, Cleverly ja Luff (2012). Wilkinson ja Kitzinger tarkastelevat keskustelutilanteissa erilaisten uutisten tai ilmoitusten jälkeen tapahtuvaa yllättymistä, jota vastaanottaja ilmaisee erityisillä yllättymisen osoittimilla (*surprise tokens*). Wilkinsonin ja Kitzingerin mukaan yllättymisen ilmaisut eivät ole niinkään vaistomaisia ja tahattomia tunteenpurkauksia vaan vuorovaikutuksessa rakentuvia, jäsenyneitä toimintoja. Kertoja voi siis erilaisin keinoin suunnitella ja rakentaa vuoronsa niin, että se kutsuu vastaanottajaa tuottamaan yllättymisen osoittimen. Toisaalta taas vastaanottaja, joka ilmaisee yllättymistä edellä kuvatun tyyppisen vuoron jälkeen, vahvistaa yllättymisen osoittimella jakavansa kertojan kanssa samanlaisen, samojen normien, arvojen ja odotusten määrittämän maailmankuvan. (Wilkinson ja Kitzinger 2006.) Syvennyn Wilkinsonin ja Kitzingerin (2006) tutkimukseen vielä tarkemmin tutkielmani luvussa 3.

Heath ym. (2012) tarkastelevat puolestaan taidemuseossa ja -galleriassa tapahtuvaa yllättymistä ja erityisesti sen rakentumista vuorovaikutuksessa. Toisin kuin Wilkinsonin ja Kitzinger (2006), Heath ym. tutkivat yllättymistä, joka nousee jonkinlaisesta fyysisessä ympäristössä esiintyvistä objektista tai tapahtumasta. Heath ym. kuitenkin osoittavat, ettei yllättyminen ole ainoastaan reaktio kohteeseen tai tapahtumaan ympäristössä, vaan usein tavoin vuorovaikutuksellinen teko. Ensinnäkin yllättyminen voi olla responsiivista ja syntyä siitä, että toinen keskustelija kiinnittää kielellisin keinoin tai elein puhujan huomion johonkin odottamattomaan kohteeseen tai tapahtumaan. Toisaalta yllättyminen voi saada muut vuorovaikutustilanteen osallistujat kiinnittämään huomionsa siihen, mikä yllättymisen on laukaissut. Yllättyminen on siis Heathin ym. mukaan vuorovaikutuksellista toimintaa, vaikka yllättymisen laukaiseva tekijä olisikin puheen sijaan jokin kohde tai tapahtuma keskustelijoiden fyysisessä ympäristössä. (Heath – von Lehn – Cleverly – Luff 2012.) Palaan Heathin ym. tutkimukseen tarkemmin vielä luvussa 4.

Hyödynnän tutkielmassani näitä yllättymistutkimuksia ja tarkastelen aineistoani myös niissä esiteltyjä havaintoja vasten. Tarkastelen siis erityisesti luvussa 3 sitä, näyttääkö yllättymisreaktio, kuten Wilkinson ja Kitzinger (2006) esittävät, rakentuvan

vuorovaikutuksessa, ja liittykö siihen myös se, miten kertoja rakentaa omat vuoronsa kerrontajaksossa. Erityisesti luvussa 4 puolestaan tarkastelen sitä, onko yllättyminen aineistossani samankaltaisesti vuorovaikutuksellista kuin Heath ym. (2012) esittävät.

3 *Oho* dialogisena interjektiona

Tässä luvussa tarkastelen *oho*-interjektioita, joilla puhujat reagoivat keskustelukumppaneiden tuottamaan puheeseen. Suurin osa aineistoni *oho*-interjektioista on tuotettu reaktioksi johonkin puhetoimintoon. Aineistossani *oho*-interjektiota käytetään erityisesti kertomussekvensseissä vastaanottajan tuottamana reaktiona tai kolmannen position vuorona vierusparin jälkilaajenuksena. Tarkastelen alaluvussa 3.1 kertomussekvensseissä tuotettuja *oho*-interjektioita ja alaluvussa 3.2 käsittelen kolmannen position vuorossa esiintyviä *oho*-interjektioita. Lisäksi aineistoni perusteella *oho*-interjektio esiintyy myös muunlaisissa sekventiaalisissa paikoissa reaktiona puheeseen. Tällaisia yksittäistapauksia käsittelen lyhyesti alaluvussa 3.3.

3.1 *Oho* vastaanottajan reaktiona kerronnassa

Tarkastelen tässä alaluvussa kertomuksiin palautteeksi tuotettuja *oho*-interjektioita. Aineistossani on 23 tapausta, joissa *oho*-interjektio tuotetaan selkeästi responssiksi jonkinlaiseen kerrontaan. Lähes puolet aineistoni *oho*-interjektioista tuotetaan siis reaktioksi kerrontaan, mikä osoittaa, että kyseessä on melko tyypillinen paikka *oho*-interjektion tuottamiselle. Käsitykseni kerronnasta on tässä työssä kuitenkin hyvin laaja. Kerrontana käsittelen uutisia ja menneeseen sekä tulevaan sijoittuvia tapahtumankulkuja, jotka voivat olla pituudeltaan joko yhden vuoron mittaisia tai useiden vuorojen mittaisia. Palaan kerronnan määrittelyyn vielä luvussa 3.1.1, mutta tapausten määrällisessä tarkastelussa on hyvä ottaa huomioon laaja käsitykseni kerronnasta. Eniten, eli 10 kpl, aineistossani on tapauksia, joissa *oho*-interjektion reagoidaan valenssiltaan positiiviseen kerrontaan. Negatiiviseen kerrontaan reagoivia *oho*-interjektioita aineistossani on 5 kpl ja monitulkintaiseen kerrontaan reagoivia *oho*-interjektioita on 8 kpl. Tapausten määrällisen tarkastelun perusteella voidaan päätellä, että *oho*-interjektion reagoidaan valenssiltaan hyvin erilaisiin affektisiin kerrontajaksoihin, mutta pienen aineistoni takia yksityiskohtaisempia päätelmiä ei kannata tehdä.

Alaluvussa 3.1.1 esittelen kerrontaan liittyvää tutkimusta ja käsitteistöä. Varsinaisen analyysini jäsenän sen perusteella, millaista kertomusten affektisuus on valenssiltaan. Alaluvussa 3.1.2 käsittelen tapauksia, joissa *oho* tuotetaan reaktioksi

valenssiltaan positiiviseen kertomukseen. Sen jälkeen alaluvussa 3.1.3 käsittelem tapauksia, joissa *oho*-interjektioilla reagoidaan valenssiltaan negatiivisiin kertomuksiin. Lopuksi, alaluvussa 3.1.4, käsittelem vielä sellaisia tapauksia, joissa kertomukset ovat valenssiltaan ambivalentteja tai hyvin vähän affektiivisia. Työn jäsentäminen kertomusten valenssin mukaan tuo mukanaan kuitenkin myös ongelmia. Ei ole yksiselitteistä, ovatko kertomukset ja uutiset aina hyviä tai huonoja. Uutisten kerrontaa tutkineen Maynardin mukaan uutiset eivät olekaan mitenkään luontaisesti hyviä tai huonoja, vaan kertoja ja vastaanottaja rakentavat yhdessä uutisten valenssia kerronnan aikana ja määräävät, kuinka hyvä tai huono uutinen on (1997: 94). Tarkastelemisiani esimerkeissä onkin mukana valenssin kannalta myös ongelmallisemmin jäsenyviä kerrontatilanteita. Lisäksi kertojan ja vastaanottajan näkemykset siitä, millaisia kertomukset ovat valenssiltaan, eivät aina vaikuta osuvan yhteen. Vaikka kertomusten luokittelu valenssin mukaan ei ole ongelmatonta, se on kuitenkin tutkimukseni kannalta järkevää. Jäsentämällä alaluvun kertomusten valenssin mukaan pystyn osoittamaan *oho*-interjektioiden esiintyvän valenssiltaan ja voimakkuudeltaan monenlaisissa affektiivisissa tehtävissä.

3.1.1 Kerronta ja vastaanottajan teot

Kerronta voidaan nähdä yhtenä puhunnan rakenteellis-sisällöllisenä lajityyppinä tai joukkona kertovia genrejä. Kerrontaa ovat esimerkiksi jutut arkisista tai poikkeuksellisista tapahtumista ja kokemuksista, huoltenkerronta, ilonkerronta, tarinat, vitsit, sadut tai uutiset (Routarinne 1998: 138; ilonkerronnasta ks. Korkalainen 2002). Sitä, mitä kaikkea voidaan pitää kertomuksina, on vaikeaa rajata tai luetella tyhjentävästi. Määrittelen tässä tutkimuksessa kerronnan melko löyhästi: käsittelem kerrontana sekä perinteisiä kertomuksia, joista on osoitettavissa Sacksin (1974) esittelemät johdanto-, kerronta- ja vastaanottosekvenssit, että jonkinlaisia kertomusten joukon rajatapauksia, joista on kuitenkin löydettävissä kerronnan piirteitä. Luen kerronnaksi sekä aivan lyhyet, yhden vuoron aikana kerrotut uutiset tai jutut että pitkät, useista vuoroista koostuvat kerrontajaksot.

Tarkastellessaan kerronnan ilmiöitä Sacks esitti käsitteen sekventiaalinen kerrontajäsennys (*sequential organization of telling*) ja esitti, että kertominen keskustelussa on jäsentynyttä toimintaa (ks. Sacks 1974; Routarinne 1998). Sacksin mukaan kertomukset rakentuvat kolmesta sekvenssistä: johdantosekvenssistä (*preface*

sequence), kerrontasekvenssistä (*telling sequence*) ja vastaanottosekvenssistä (*response sequence*) (Sacks 1974; Routarinne 1998). Sacksin mukaan on kuitenkin mahdollista, että kertomuksesta puuttuu johdanto-, kerronta- tai vastaanottosekvenssi tai että sekvenssien välissä on muuta keskustelua, kuten korjausjakso (1974: 337).

Tyypillisesti kertomusten kertominen alkaa johdantosekvenssillä. Johdantosekvenssi koostuu minimissään kahdesta vuorosta: kertojan vuorosta ja vastaanottajan vuorosta, mutta se voi olla myös pituudeltaan pidempi kuin kahden vuoron mittainen. Kertoja voi johdantosekvenssissä tarjoutua kertomuksen esittäjäksi, esittää tulevasta kertomuksesta jonkinlaisen alustavan luonnehdinnan, tai viitata kertomuksen tapahtumishetkeen tai henkilöön, jolta kertomus on peräisin, ja kertomuksen vastaanottaja voi puolestaan vuorollaan hyväksyä kertomisen. (Sacks 1974: 340–341.) Suomessa vuoroa, jolla kertoja tarjoutuu kertomuksen esittäjäksi, on kutsuttu etiäiseksi (ks. Hakulinen 1989: 64–66; Routarinne 1998: 140–141). Johdantosekvenssin jälkeen kertoja voi aloittaa kerrontasekvenssin. Routarinteen mukaan johdantosekvenssissä sovitaan siitä, että normaalia vuorottelujäsennystä ei noudateta, mikä on tarpeen, sillä kertovat vuorot voivat olla hyvin pitkiä, useista vuoron rakenneyksiköistä muodostettuja. Kerronta edellyttääkin, että keskustelun osanottajat antavat kertojalle tavanomaista enemmän tilaa. (Routarinne 1998: 139–140.) Kertoja voi johdantosekvenssissä esittämillään tiedoilla myös antaa vastaanottajalle vihjeitä siitä, miten kertomukseen tulisi reagoida ja siitä, missä vaiheessa responsseja pitäisi tuottaa (Sacks 1974: 340–342; Goodwin ja Heritage 1990: 299).

Kerrontasekvenssi on Sacksin mukaan minimissään yhden kertojan vuoron mittainen. Sacks esittää, että kerrontasekvenssin aikana, toisin kuin johdantosekvenssissä, vastaanottajalle ei tarvitse antaa puhetilaa. Vastaanottaja voi kuitenkin ottaa puheenvuoron myös kerrontasekvenssin aikana. (1974: 344.) Esimerkiksi korjausjäsenitys mahdollistaa vastaanottajan puheenvuorot kerrontasekvenssin aikana. Vastaanottaja voi siis tuottaa vuoron kerrontasekvenssissä käsitelläkseen tai ratkaistakseen esimerkiksi kuulemiseen tai ymmärtämiseen liittyviä ongelmia. (Sacks 1974: 344–345; Routarinne 1998: 148.) On myös tavallista, että kertoja antaa vastaanottajalle kerronnan aikana tilaa osoittaa, seuraako tämä kerronnan etenemistä ja miten seuraaminen sujuu (Routarinne 1998: 146; 149). Kertomus ei olekaan vain kertojan monologina esittämä juoni tai kuvaus tapahtumista, vaan kertomusta rakennetaan kertojan ja vastaanottajan yhteistyönä: myös vastaanottaja on

kerronnassa aktiivinen ja voi tukea ja ohjata kerrontaa monin keinoin (Korkalainen 2002: 11–12; Routarinne 1998: 139; ks. Mandelbaum 1987).

Labovin tutkimuksen mukaan kerronta koostuu yleensä seuraavista osista: abstrakti (*abstract*), orientaatio (*orientation*), juoniosa (*complicating action*), evaluaatio (*evaluation*), lopputulos (*result*) ja kooda (*coda*), joista Routarinteen mukaan keskusteluanalyysin kannalta hyödyllisiä käsitteitä ovat erityisesti orientaatio, juoniosa ja evaluaatio (Labov 1972: 362–370; Routarinne 1998: 146). Orientaatiolla tarkoitetaan kerronnan taustainformaatiota, jolla kerronta kytketään aikaan, paikkaan ja henkilöihin. Orientoiva informaatio voi kerronnassa sijoittua sekä johdantosekvenssiin että kerrontasekvenssiin. Juoniosan Labov käsittää koostuvan vähintään kahdesta narratiivilauseesta, joilla esitetään menneisyyteen sijoittuvia tapahtumia aikajärjestyksessä. Juoniosa on kerronnan ainoa välttämätön osa. (1972: 360–361.)

Kerronta päättyy tavallisesti kerronnan huipennukseen tai muuhun sellaiseen kärkeen, josta vastaanottajalle käy ilmi, että kertomus on päättymässä. Kerronnan huipennuksessa vastaanottajan on aika muuttua kuuntelijasta arvioijaksi, jolloin kerrontasekvenssi päättyy ja vastaanotosekvenssi alkaa. (Sacks 1974: 347; Routarinne 1998: 149–150; Korkalainen 2002: 12). Johdantosekvenssissä ja kerrontasekvenssissä kerrottu orientoiva informaatio voi auttaa kerronnan vastaanottajaa päättelemään, milloin kertomuksen kärki on käsillä ja kerronta loppuillaan (Routarinne 1998: 149). Labovin mukaan kerronnan evaluaatio-osassa kertoja voi osoittaa kerronnan kärjen ja oikeuttaa kertomuksensa olemassaolon. Evaluaatiossa kertoja voi käyttää erilaisia keinoja, jotka Labov jakaa ulkoiseen (*external*) ja upotettuun (*embedded*) evaluaatioon. Ulkoisessa evaluaatiossa kertoja ikään kuin pysäyttää kerronnan ja arvioi kerrottua esimerkiksi kuvailemalla kerrottua tai kertomuksen kokijan tunteita. Upotettu evaluaatio tapahtuu ikään kuin kerronnan sisällä, esimerkiksi ajatuksia tai sanoja referoimalla. (1972: 366; 370–373.) Sacks on puolestaan käyttänyt käsitettä kerrottavuus (*tellability*). Kertomuksen sisältö vaikuttaa sen kerrottavuuteen, mutta myös se, millä tavoin kertomus kerrotaan. Kerrottavan luonnehtiminen liittyy siis kerrottavuuden ilmaisemiseen, mutta kerrottavuuteen vaikuttavat myös konteksti, kulttuuri ja se, kuka on kertomuksen vastaanottajana. Kerrottavuuden ilmaiseminen antaa vastaanottajalle myös vihjeitä siitä, miten kertomus voidaan tunnistaa kerrotuksi. (Routarinne 1998: 142, 149; Sacks 1992b [1968]: 12–13; 1992b [1970]: 172–173, 233.)

Tyypillisesti kertomus loppuu vastaanottosekvenssiin (Sacks 1974: 347). Sen aikana kerronta päätetään ja sen jälkeen voidaan palata normaaliin vuorotteluun. Vastaanottosekvenssissä vastaanottaja osoittaa, miten hän on kuulemansa tulkinut ja ymmärtänyt. (Sacks 1974: 347; Routarinne 1998: 150; Korkalainen 2002: 13). Vastaanottosekvenssi ei kuitenkaan aina tule kerronnassa selvärajaisesti kerrontasekvenssin jälkeen eikä se aina päättää kerrontaa. Vaikka kerronta olisi vielä yleisellä tasolla kesken, vastaanottajakso voi jäsentyä paikallisiksi jaksoiksi, joiden jälkeen kerrontaa voidaan jatkaa (ks. Korkalainen 2002: 13; Routarinne 1998: 151–152). Kerrontaa yleensä tarkastellaan kolmena toisiaan seuraavana jaksonea, mutta Jefferson on myös esittänyt, että kerronnan voisi nähdä koostuvan segmenteistä, toimintaosioista, jotka vuorottelevat vastaanottajan vuorojen kanssa (ks. Jefferson 1978a: 219; 245 alaviite; Korkalainen 2002: 13).

Kuten luvun alussa esitin, *oho*-interjektio vaikuttaa aineistossani olevan aina jossain määrin reaktiivinen. Kerrontajaksoissa esiintyvät *oho*-interjektiotkin ovat siis reaktiivisia ja *oho*-interjektiota käyttää nimenomaan kerronnan vastaanottaja responsseina kertojan esittämiin vuoroihin. Analyysissäni erityisen mielenkiinnon kohteena ovat kerronnan vastaanottajan tuottamat palautteet, joita Korkalainen on kutsunut vastaanottajan teoiksi (2002: 14). Korkalaisen mukaan kerrontajakson aikana annetut palauteilmaukset ovat kielellisiä tekoja, joilla tuotetaan tietäntyyppistä vastaanottajuutta ja *teko*-sana korostaakin vastaanottajan aktiivista luonnetta ja tehtävää vastaanottajaksoissa (2002: 14). Käytän tässä työssä vastaanottajan tuottamista palautteista myös nimitystä vastaanottajan teot. Mandelbaumin mukaan vastaanottajan teot voivat olla kahdenlaisia: vastaanottajan ymmärrystä osoittavia tekoja tai tekoja, jotka osoittavat, että vastaanottajalla on ongelmia kerronnan ymmärtämisessä, toisin sanoen korjausaloitteita (1987: 126). Korkalainen on käyttänyt Mandelbaumin ymmärrystä osoittavista palautteista seuraavia suomenkielisiä käsitteitä: jatkajat (*continuers*), kannanotot (*assessments*), muutosmerkit (*change-of-state-tokens*) ja uutismerkit (*newsmarks*) (Mandelbaum 1987: 126–147; Korkalainen 2002: 14). Hyödynnän tässä työssä näitä suomenkielisiä käsitteitä.

Jatkajat ovat Mandelbaumin mukaan passiivisia vastaanottajan palautteita. Niillä vastaanottaja voi osoittaa seuraavansa kerrontaa, mutta ymmärtävänsä kerronnan tai kertovan vuoron jatkuvan. Jatkajat eivät ole sekventiaalisesti implikoivia palautteita; niihin ei siis odoteta erityistä responssia kertojalta. (Mandelbaum 1987: 126–134.)

Suomen kielessä tällaisia jatkajia ovat esimerkiksi dialogipartikkelit *mm*, *niin* ja *joo*. Tällaisilla partikkeleilla on kuitenkin myös samanmielisyyden osoittamisen tai kuulolla olon ilmaisemista tarkempia merkityksiä ja tehtäviä, jotka vaihtelevat kontekstin mukaan. Niiden avulla puhujat voivat implikoida myös episteemisiä tai affektiivisiä kannanottoja. (Korkalainen 2002: 14; Sorjonen 1999: 172; VISK § 798.)

Kannanotoilla vastaanottaja voi jollain tapaa arvioida puheena olevia tapahtumia, asioita tai henkilöitä ja samalla osoittaa, että kannanoton esittäjällä on myös jonkinlaista tietoa puheena olevasta asiasta. Kannanotoissa on mukana subjektiivinen kokemus, sillä niihin liittyy aina luonnehdintaa tai arviointia. Kannanotot ovat sekventiaalisesti implikoivia, joskaan Mandelbaumin mukaan eivät kovin vahvasti. Niihin saatetaan siis odottaa responsia kertojalta. (Mandelbaum 1987: 134–136; Korkalainen 2002: 14–15; Goodwin & Goodwin 1987; Tainio 1996: 82–83; Pomerantz 1984: 57). Korkalainen näkee päivittelyt, kuten *voi ei*, *voi että* ja *voi vitsi*, kannanotoista erillisenä ymmärrystä osoittavana palautekategoriana. Korkalaisen mukaan päivittelyt ovat sellaisia eläytymisen ja osallistumisen tekoja, joilla ei ole samankaltaista vieruspariluonnetta kuin kannanotoilla. (Korkalainen 2002: 15–16.)

Muutosmerkit (*change-of-state-tokens*) ovat vuoroja, joilla vastaanottaja voi osoittaa, että edellä kerrottu on ollut informatiivista vastaanottajalle (Heritage 1984: 307, ks. myös Mandelbaum 1987: 144–146; Korkalainen 2002: 15). Englannin kielessä muutosmerkkinä toimivat erityisesti *oh*-sana sekä *oh*-alkuiset vuorot (ks. Heritage 1984, Korkalainen 2002). Suomessa muutosmerkkeinä toimivat (*ai*) *jaa*, *ai jaha*, *aha(a)*, *vai niin* ja *mhy* variantteineen sekä *ai*-partikkeli lausumanalkuisena (Hakulinen 1989: 101–102; Sorjonen 1999: 175; VISK § 1028, 1049). Tainio käyttää tällaisista partikkeleista nimitystä *uutisen vastaanotin* (Tainio 1996: 95, alaviite). Heritagen mukaan muutosmerkki osoittaa, että vastaanottajan tiedon tilassa on tapahtunut muutos: aiemmin kertojan vuoron sisältämästä tiedosta tietämätön osallistuja on tullut tietoiseksi kerrotusta asiasta (1984: 304)³. Muutosmerkeillä vastaanottaja voi reagoida valmiiksi saatettuun kerrontajaksoon tai kerronnan osiin mutta vastaanottaja voi muutosmerkillä

³ Heritage kuvaa muutosmerkkejä seuraavasti: "With the act of informing, tellers propose to be knowledgeable about some matter concerning which, they also propose recipients are ignorant. Correspondingly, in proposing a change of state with the production of "oh," recipients can confirm that, although they were previously uninformed on the matter at hand, they are now informed. With the use of "oh," recipients thus confirm the presupposition, relevance, and upshot of the prior act of informing as an action that has involved the transmission of information from an informed to an uninformed party." (1984: 304.)

myös korostaa tai nostaa esiin tiettyjä elementtejä kerronnasta (Heritage 1984: 300–307).

Uutismerkkejä (*newsmarks*) ovat englannissa esimerkiksi *oh really* tai *oh* + edellisen lausuman osittainen toisto (*oh did you*) tai pelkkä edellisen lausuman osittainen toisto (*did you*). Muutosmerkkien tapaan vastaanottaja voi uutismerkeillä osoittaa käsittelevänsä edellä kerrottua uutena tietona. Uutismerkit kuitenkin kutsuvat vahvasti responssia kertojalta, kuten vahvistusta tai lisätietoa vastaanotetulle tiedolle. Uutismerkeillä on siis selvä etujäsenluonne. (Mandelbaum 1987: 146–147; Korkalainen 2002: 15; Jefferson 1981: 62–66.) Suomen kielessä uutismerkkeinä voivat Korkalaisen mukaan toimia esimerkiksi sellaiset rituaalisen epäuskon osoittimet kuin *ihan tosi* tai *oikeesti* (2002: 15).

Wilkinson ja Kitzinger ovat lisäksi käyttäneet yllättymistä tai hämmästymistä osoittavista responsseista tai reaktioista nimitystä *surprise tokens*. He ovat määritelleet ne responsseiksi, joita käytetään osoittamaan yllättymistä eli ilmaisemaan, että jokin edellä tuotettu puhe tai tapahtuma on ollut odottamaton tai odotusten vastainen. Tässä työssä käytän käsitteestä *surprise token* suomennosta *yllättymisen osoitin*. Wilkinson ja Kitzinger erottavat yllättymisen osoittimet muunlaisia tunteita ilmaisevista responsseista, muutosmerkistä *oh* sekä uutismerkeistä ja sellaisista väitteistä, joilla puhuja toteaa yllättyneensä tai kannanotoista, joilla asioita kuvataan yllättäviksi. Yllättymisen osoittimina käytetään englannissa esimerkiksi sanoja *wow*, *gee*, *gosh*, *oh my god* ja *blimey* sekä joitakin ei-leksikaalisia keinoja, kuten vihellyksiä tai hengen haukkomista. (Wilkinson ja Kitzinger 2006: 150–155.)

Oho-interjektio vaikuttaa toimivan suomen kielessä yllättymisen osoittimena, sillä kuten analyysissäni osoitan, puhuja voi sillä ilmaista yllättyneensä tai hämmästyneensä edellä kerrotusta. Tulen kuitenkin analyysissäni myös pohtimaan, voisiko *oho*-interjektio toimia myös muunlaisena vastaanottajan tekona. Yllättymisen laukaisee kerrontajaksoissa yleensä jokin edellä kerrottu odottamaton tai odotustenvastainen tieto. Tällaiset tiedot yleensä ovat myös uutta tietoa vastaanottajalle, joten etenkin jos *oho* on vastaanottajan ainoa responssi kerrottuun, se saattaisi toimia samanaikaisesti myös muutosmerkkinä tai uutisen vastaanottimena. *Oho*-interjektioilla voidaan aineistoni perusteella reagoida kerrontaan myös hyvin samankaltaisissa sekventiaalisissa paikoissa kuin muutosmerkeillä (ks. Heritage 1984: 300–307).

Aineistoni perusteella vastaanottaja voi tuottaa *oho*-interjektion eri kohdissa kerrontaa. Selkeästi eniten, 14 kpl, aineistossani on kuitenkin tapauksia, jossa *oho*-interjektio tuotetaan responsiksi kerronnan huippukohtaan tai pian kerronnan huippukohdan jälkeen. Lisäksi aineistossani on yksi tapaus, jossa *oho*-interjeksiolla reagoidaan kerronnan huipun evaluointiin sekä kolme tapaus, jossa *oho*-interjeksiolla reagoidaan kerrontaan juuri ennen huippukohdan esittämistä. Näissä tapauksissa vaikuttaa siltä, että kerronnan vastaanottaja saattaa jo edeltävän kerronnan perusteella aavistaa huippukohdan sisällön ennen sen varsinaista esittämistä. Viidessä tapauksessa *oho*-interjeksiolla reagoidaan kerrontaan selvästi keskellä kertomusta, ja sillä ikään kuin poimitaan kerronnasta jokin yllättävä kohta. Määrällisen tarkastelun perusteella voisi siis esittää, että tyypillisin paikka reagoida *oho*-interjeksiolla kerrontaan on kerronnan huippukohdan tai kärjen jälkeen.

3.1.2 *Oho* reaktiona valenssiltaan positiiviseen kerrontaan

Tässä alaluvussa tarkastelen *oho*-interjektioita, jotka tuotetaan reaktioksi valenssiltaan positiiviseen kerrontaan. Käsittelyssäni keskustelukatkelmissa kertoja esittää siis valenssiltaan positiivista kerrontaa ja vastaanottaja reagoi jossakin kerronnan vaiheessa kerrottuun *oho*-interjeksiolla. Aineistossani on tällaisia tapauksia 10. Käsittelen tässä alaluvussa sekä tapauksia, joista voi melko selvästi osoittaa kerronnan ja vastaanottajan tekojen olevan valenssiltaan positiivisia, että tapauksia, joissa kerronta kyllä vaikuttaa valenssiltaan positiiviselta, mutta joissa *oho*-interjektion valenssi on jollain tapaa monitulkintainen.

Esimerkissä 1 kerrotaan valenssiltaan positiivinen kertomus, hyvä uutinen, johon vastaanottaja tuottaa yhdeksi responsiksi *oho*-interjektion. Esimerkki 1 on kahden nuoren naisen, Missun ja Sannin, välisestä puhelinkeskustelusta. Missu aloittaa kerronnan etiäisellä *arvaa mitä mää sain tiätää* (r. 1–2). Sanni asettuu vastaanottajaksi kerrontaan tuottamalla *no*-partikkelin (r. 3), jonka jälkeen johdantosekvenssi päättyy ja Missu aloittaa kerrontasekvenssin.

Esimerkki 1 SG 113 02 Yliopistoon

```
01 Missu: .hhhhhhh joo mää tuln tänääj #ja#. =ar#vaa mitä
02       mää sain tiä#tää#[h
03 Sanni: [no,
04       (1.1)
05 Missu: .mkh se naapuri Paltamosta se tota noin: .hhh muv
06       vanha leikkikaveri?,h
07 Sanni: ni[i,
```

08 Missu: [mummun naapuri?h (.) on päässy kanssa
09 kotitalous -ta luke[maan tonne yliopis#too#.h
10 Sanni: [.tj
11 (0.3)
12 Sanni: fiha:n tosi:.f=
13 Missu: ↑=aattele. =Tiina Valkiajoki >ja<. =mä en oo ees
14 tienny et se o hakenu sinne. eikä sen porukatkaa
15 oot tienny eikä mitään ku. .hh[h se on#:#]
16 Sanni: [f°ähh° väh-f]
17 Missu: valmis lastentar#haopettaja nii, (.) i to#ta noin
18 ni se o iha fittেকে vaa hakenu ja pääsi.hf
19 Sanni:-> **foho, [voi: että.f]**
20 Missu: [.hhhhhhhh]hh [fniin ni-#,]
21 Sanni: [(>vähä<) varmaan jännää.=
22 Missu: =n(h)n(h)ii fjjust aattele k' se on siel
23 kolmenkymmenen ihmisen joukossa nii toinenki
24 tuttu f #nyt sitte [ni#.

Missun kerronnassa uutisen kärki tulee kerrotuksi kahteen kertaan. Ensimmäisen kerran Missu esittää uutisen kärjen vuorossaan riveillä 5–9: naapuri on päässyt lukemaan kotitaloutta yliopistoon Missun tavoin. Tähän uutisen kärkeen Sanni reagoi rituaalisen epäuskon ilmaisimella ja uutismerkillä *ihan tosi* (r. 12). Uutismerkeillä vastaanottaja osoittaa käsittelevänsä edellä kerrottua uutena tietona, ja niillä on yleensä selvä etujäsenluonne eli ne kutsuvat vahvasti responssia kertojalta, kuten vahvistusta tai lisätietoa vastaanotetulle tiedolle. (Mandelbaum 1987: 146–147; Korkalainen 2002: 15; Jefferson 1981: 62–66.) Esimerkissä 2 Missu ikään kuin pysäyttääkin kerronnan ja esittää vielä, kuka tarkalleen oli kyseessä ja ettei hän eivätkä edes naapurin vanhemmat tienneet tämän hakeneen opiskelemaan (r. 13–15). Lisäksi hän kertoo, että naapuri on valmis lastentarhanopettaja (r. 17). Tällainen informaatio sekä täsmentää uutisen tapahtumia että lisää sen kerrottavuutta ja yllätyksellisyyttä.

Kerrottuaan Sannille lisätietoja tapahtumista Missu esittää uutisensa kärjen uudelleen rivien 17–18 vuorollaan. Tähän vuoroon Sanni tuottaa responssin *oho, voi että* (r. 19). Melko nopeasti hän tuottaa myös kannanoton *vähä varmaan jännää* (r. 21). Sannin rivin 19 responssi sisältää yllättymistä osoittavan interjektion *oho* sekä affektisen, mutta merkitykseltään avoimen päivittelyn *voi että*. Hakulinen ja Sorjonen (2012) ovat tutkineet *voi että* -lausumaa suomen kielestä ja todenneet sen toimivan ambivalenttina responssina. *Voi että* on siis affektinen responssi, mutta se, millaista affektia sillä osoitetaan, voi jäädä täsmentymättä, ellei sitä seuraa leksikaalinen tarkennus (ks. Hakulinen ja Sorjonen 2012). *Oho* toimii tietyllä tapaa samantyyppisenä responssina: se osoittaa yllättymistä, mutta se, onko yllättyminen valenssiltaan positiivista vai negatiivista, jää pelkässä interjektiossa leksikaalisesti eksplikoimatta.

Esimerkissä 1 Sanni kuitenkin täsmentää reaktiotaan rivin 21 vuorollaan. Kannanotolla *vähä varmaan jännää* Sanni ilmaisee, että hän suhtautuu affiliaatiivisesti eli empaattisesti ja ikään kuin myötäeläen Missun kertomukseen (affiliaatiosta ks. esim. Reber 2012: 58–59; Korkalainen 2002: 23–24). Sanni täsmentää siis suhtautuvansa uutiseen positiivisesti ja samalla myös *oho*-interjektioilla ilmaistu yllättyminen täsmentyy valenssiltaan positiiviseksi. *Oho*-interjektion positiivisesta valenssista antavat vihiä myös sen prosodiset piirteet, erityisesti Sannin äänensävy, jota voisi kuvailla hymyileväksi lähes kaikissa Sannin tuottamissa responsseissa.

Wilkinson ja Kitzinger ovat esittäneet, että yllättyminen on vuorovaikutuksessa rakentuvaa, molempien keskustelijoiden yhdessä saavuttamaa toimintaa. Yllättymisen osoittimia edeltävät usein kertojan vuoro tai vuorot, jotka ikään kuin kutsuvat vastaanottajalta yllättynyttä reaktiota: yllättymistä ”kutsuvina” keinoina puhujat voivat käyttää esimerkiksi esi-ilmoituksia, negatiivisia huomioita tai äärimmäisiä kuvauksia asiointiloista (*extreme case formulations*). (2006: 178–179.) Esimerkissä 1 yllättyminen vaikuttaa olevan Wilkinsonin ja Kitzingerin (2006) esittämän kaltaisesti vuorovaikutuksessa rakentuvaa. Missu käyttää kerrontansa alussa etiäistä *arvaa mitää sain tiätää* (r. 1–2), joka osoittaa Sannille, että tulossa on uutinen tai kertomus. Missu käyttää myös imperatiivimuotoista *aattele*-verbiä kertoessaan lisätietoja uutisesta (r. 13). *Aattele*-kehotus on lähes partikkelistuneessa käytössä tässä keskustelussa ja sillä Missu vahvistaa Sannille tapahtumien poikkeuksellisuuden ja uutisarvon (ks. Korkalainen 2002: 34). Lisäksi Missu käyttää kerronnassaan runsaasti äärimmäisiä kuvauksia asiointiloista: esimerkiksi fokuspartikkelia *edes* (r. 13), kiellon vahvistinta *mitään* (r. 15) sekä intensiteettisanaa *ihan* (r. 18) (ks. VISK § 849; 1722; 854). Tällaisilla aineksilla Missu osoittaa tapahtumien poikkeuksellisuutta ja odottamattomuutta, mikä kutsuu Sannilta yllättymisen osoitinta. Sannin yllättyminen on siis keskustelussa tietyllä tapaa odotettu ja molempien keskustelijoiden aikaansaama reaktio.

Wilkinson ja Kitzinger ovat huomanneet myös, että yllättymisen aikaansaavan vuoron ja yllättymisen osoittimen väliin voi joskus sijoittua vastaanottajan tuottama korjausaloite tai jonkinlainen rituaalisen epäuskon osoitin (esimerkiksi osittainen edellisen vuoron toisto tai *oh really*). Tällaisilla vuoroilla vastaanottaja ei niinkään hae kertojalta lisää tietoa, vaan ennemminkin ilmaisevat vastaanottajan asennoitumisen edellä kerrottuun. Toisin kuin esimerkissä 1, Wilkinsonin ja Kitzingerin esimerkeissä

kertojan vuoro rituaalisen epäuskon osoittimen jälkeen onkin tyypillisesti hyvin lyhyt, pelkkä varmistava *mm* tai *yup*. Wilkinson ja Kitzinger esittävät, että oikeastaan jo rituaalisen epäuskon osoittimella vastaanottajat ilmaiset yllättyneensä kerrotusta, ja että sellaiset vuorot saattavat pohjimmiltaan itse asiassa olla yllättymisen osoittimia. Näin ollen myöhemmin tuotettu toinen yllättymisen osoitin, kuten esimerkissä 1 Sannin *oho*-interjektio, ei enää olisikaan täysin vaistomainen yllättynyt reaktio, vaan jonkinlainen yllättymisreaktiota laajentava ja voimistava ilmaus. (2006: 168–171.) Myöskään esimerkissä 1 Sanni ei välttämättä rivin 12 vuorollaan hae sen enempää lisätietoa uutisesta, vaikka Missu sitä kertookin, vaan reaktio voi olla jo itsessään yllättymisen osoitin ja *oho*-interjektio jatkoa sille. Toisaalta Missun kertomat lisätiedot korostavat uutisen poikkeuksellisuutta ja avaavat sen odotustenvastaisia yksityiskohtia, joten Sannin *oho*-interjektioilla ilmaisema yllättyneisyys voi myös syntyä Missun kertomista yksityiskohdista, eikä uutisesta kokonaisuudessaan.

Esimerkin 1 tapaan esimerkki 2 havainnollistaa tilannetta, jossa kerrotaan hyvä uutinen ja *oho*-interjektioilla ilmaistaan valenssiltaan positiivinen responsi uutiseen. Katkelmassa Iina kertoo kokemuksiaan kerrossängyn myymisestä. Esimerkki on kasvokkaikeskustelutilanteesta, jossa on läsnä kolme aikuista (Iina, Susa ja Paavo) ja yksi lapsi (Anni). Tilanteessa on käynnissä esimerkin kohdalla kaksi rinnakkaista, erillistä keskustelua: Iinan ja Susan välinen keskustelu ja Paavon ja Annin välinen vuorovaikutus heidän leikkiessään. Paavon ja Annin vuorot on poistettu litteraatista luettavuuden parantamiseksi. Iina aloittaa kerronnan riveillä 1–4 tuottamalla aluksi luonnehdinnan tulevasta kerronnastaan (*tosi hienoo ku me-*) ja pienen tauon jälkeen orientoivaa tietoa kertomuksesta (*meil on siis semmonen muuramen vanha kerrossänky*). Susa asettuu kerronnan vastaanottajaksi ja osoittaa olevansa kuulolla dialogipartikkelilla *joo o* (r. 6).

Esimerkki 2 KH1 Kerrossänky

01 Iina : tosi hienoo ku me-
 02 (0.6)
 03 Iina : meil on siis semmonen muuramen vanha kerrossänky?
 04 IINA PYÖRÄYTTÄÄ KÄTTÄÄN
 05 (.)
 06 Susa : joo o.
 07 Iina : ollu meiän kellarissa?, (.) edellinen
 08 asukas jätti sinne ja nyt me koottiin
 09 se eilen ku me myydään se pois?
 10 Susa : [okei?]
 11 Iina : [muuton] takii?
 12 (0.5)

13 Iina : #ja tota#,
 14 (0.7)
 15 Susa : mut te=ette ite tartte, hh
 16 (.)
 17 Iina : emmä usko se on vähä sellanen
 18 (-) ja mä en tykkää muuramesta?
 19 (.)
 20 Susa : okei.
 21 (0.5)
 22 Iina : ni tota hhh sit (.)koottiin se eilen ja nyt
 23 lapset on ihan fiiliksis tietsä siitä,
 24 (.)
 25 Iina : kerrossänky et fvu huu ja
 26 älkää myykö tätä älkää [myykö]
 27 Susa : [he he]
 28 Iina : tätä ja f , [hh]
 29 Susa : [.hi]h .hi[h]
 30 Iina : [s]it ne pomppii
 31 siel tasajalkaa ku >siel ei oo<
 32 patjoja (et)#(--)päällä ja#
 33 SUSA IRVISTÄÄ
 34 Iina : #se on iha hirveetä ja#,
 35 (.)
 36 Iina : >mut nyt siit on jo< huudettu huutonetis
 37 kaks sataa kolkyt euroo (et hyvä) hinta?
 38 Susa :-> \uparrow oho?
 39 Iina : mhih hi
 40 Susa :-> \uparrow aika hy[vin<.]
 41 Iina : [fnii] et kyl mä niinku
 42 myyn h i(h)han mielellänif [ei]
 43 Susa : [no]
 44 Iina : [mul oo mitään muuramee] niinku
 45 Susa : [\uparrow joo::.. hh]
 46 (0.7)
 47 Iina : muuramen (.) tavaraa (niinku tai)?
 48 Susa : \uparrow joo siis toiki on huutonetist
 49 SUSA OSOITTAA KAMERAN YLI
 50 toi meiän kerrossänky ja (.) mm

Iina jatkaa kertomusta kertomalla, että he aikovat myydä sängyn ja ovat koonneet sen sitä varten edellisenä päivänä. Kertomuksen huippukohtan Iina esittää riveillä 23–32: nyt lapset ovat innostuneet myytäväksi tarkoitetusta kerrossängystä. Susa reagoi huippukohtaan nauramalla (r. 27, 29) ja jonkinlaisella irvistävällä ilmeellä (r. 33). Riveillä 36–37 Iina esittää tavallaan kertomuksensa toisen kärjen, jonka voi hahmottaa myös ikään kuin uutiseksi kertomuksen sisällä: myynnissä olevasta kerrossängystä on tarjottu internetin huutokaupassa 230 euroa. Iina jatkaa vielä vuoroaan arvioimalla tarjottua hintaa *hyvä*-adjektiivilla tai *ihan hyvä* -adjektiivilausekkeella⁴ ja esittää siis sängystä tarjotun hinnan hyvänä uutisena. Hän käyttää uutisessaan adverbia *jo*, joka osoittaa, että hinta on tarjottu ajallisesti melko pian, ehkä nopeammin kuin hän olisi

⁴ Iinan vuoron loppu kuuluu nauhalla hieman epäselvästi.

odottanut, mikä lisää uutisen kerrottavuutta. Lisäksi *jo*-adverbi osoittaa, että hinta saattaa vielä nousta, eli tilanne voi kehittyä vieläkin paremmaksi. Iina myös naurahtaa Susan reaktion aikana (r. 39), mikä voi myös osoittaa, että Iina on tyytyväinen tarjottuun hintaan.

Iinan esittämään uutiseen Susa esittää responssiksi *oho*-interjektion ja pienen tauon jälkeen myös kannanoton *aika hyvin*. Interjektion ja kannanoton voi hahmottaa muodostavan yhdessä Susan reaktion. *Oho*-interjektion tehtävänä tässä tapauksessa lienee ilmaista hämmästyystä ja osoittaa myös, että Susa pitää Iinan edellä kertomaa uutisena. *Oho*-interjektio vaikuttaa ilmaisevan tässä esimerkissä valenssiltaan positiivista affektia. Susa lausuu interjektion *jo* sanan alusta muuta puhetta korkeammalla äänellä ja nostaa vielä äänenkorkeutta sanan loppua kohden, mikä tulkintani mukaan tuo reaktioon positiivisen sävyn. Susan tuottama kannanotto (r. 40) osoittaa lisäksi eksplisiittisesti, että Susa suhtautuu tarjottuun hintaan samanmielisesti Iinan kanssa ja pitää uutista myönteisenä. Lisäksi Iinan ja Susan kannanotot muistuttavat vielä leksikaalisesti läheisesti toisiaan. *Oho*-interjektion tehtävänä on tässä tapauksessa olla paitsi yllätyksen osoitin, myös uutisen vastaanotin ja muutosmerkki. *Oho*-interjektion Susa osoittaa, että edellä kerrotussa tiedossa oli jotain odottamatonta ja yllättävää mutta myös, että hänen tiedon tilassaan on tapahtunut muutos. Korkalainen on pitänyt *oho*-interjektiota tutkimuksessaan uutisen vastaanottimena (2002: 35, 60), mikä vaikuttaa myös tässä esimerkissä kuvaavan hyvin *oho*-interjektiota vastaanottajan tekona.

Esimerkissä 2 voi hahmottaa esimerkin 1 tapaan yllätyksen rakentuvan jos ei yhtä vahvasti, niin ainakin jossain määrin molempien puhujien yhteistyönä vuorovaikutuksessa, kuten Wilkinson ja Kitzinger esittävät (2006). Erityisesti Iinan käyttämä *jo*-adverbi vaikuttaa kutsuvan Susalta yllätynyttä reaktiota: se osoittaa, että tilanne on kehittynyt odottamattoman nopeasti ja lisäksi Iina ilmaisee kannanotollaan, että hinta on *jo* saavuttanut hänen mielestään hyvän tason.

Keskustelu jatkuu vielä Iinan hymyillen lausutulla vuorolla, jolla hän selittää myyvänsä sängyn ihan mielellään. Tällä vuorollaan Iina osoittaa vielä lisää tyytyväisyyttään hintaan ja Susa esittää jälleen samanmielisen vuoron, venytetyn ja korkealta lausutun *jo*-partikkelin. Kerronta päättyy riville 47 ja rivillä 48 Susa aloittaa toisen kertomuksen (toisesta kertomuksesta ks. esim. Routarinne 1998: 152–155).

Esimerkeissä 3 ja 4 on jälleen kyseessä positiiviseksi tulkittava kerrontajakso, johon kerronnan vastaanottaja tuottaa reaktioksi *oho*-interjektion. Näissä esimerkeissä interjektion ilmaisema valenssi ei käy kuitenkaan yhtä selvästi ilmi kuin esimerkeissä 1 ja 2, vaan interjektioiden voi tulkita olevan valenssiltaan ambivalentteja reaktioita ja voimakkuudeltaan heikonlaisia. Hakulisen ja Sorjosen mukaan *voi että* -lausumaa voidaan käyttää keskustelussa affektisena, mutta valenssiltaan ambivalenttina reaktiona affektisiksi katsottaviin vuoroihin. Hakulinen ja Sorjonen kuvaavatkin *voi että* -lausumaa tyypiltään avoimeksi affektiseksi responssiksi. (2012: 170–171.) Toisin kuin *voi että* -lausuman, *oho*-interjektion ilmaisema affekti täsmennyä yleensä tietynlaiseksi: sillä osoitetaan yllättymistä tai hämmästyä. Esimerkiksi seuraavien kahden tapauksen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että myös *oho*-interjektio vaikuttaa toimivan sillä tavoin samankaltaisena responssina, että sen ilmaiseman affektin valenssi ei täsmennyä selvästi positiiviseksi tai negatiiviseksi, vaan ambivalentiksi.

Esimerkki 3 on katkelma kahden pariskunnan, Jaskan ja Jaanan sekä Mikon ja Mirjan välisestä kasvokkaiskeskustelusta. Keskustelijat juovat glögiä Jaskan ja Jaanan kotona ja ovat vielä lähdössä myöhemmin viettämään pikkujoulua. Katkelman riveillä 3–4 Mirja esittää kysymyksen *onko tota siälä mm pikkujouluissa arpajaiset*, jossa hän viittaa pikkujouluihin, joihin keskustelijat ovat myöhemmin lähdössä. Mirja katsoo kysymystä esittäessään Jaskaa ja Jaanaa kohden, joten kysymys on osoitettu heille. Jaska ja Jaana vastaavatkin Mirjan kysymykseen peräkkäisillä vuoroillaan (r. 5 ja 6). Riviltä 7 alkavassa vuorossaan Mirja kertoo Jaanalle ja Jaskalle uutisen.

Esimerkki 3 SG 355 Arpajaiset

01 Mirja: [nii-i, aiva,
 02 (0.5)
 03 Mirja: .hh onko tota, siälä: mm pikkujouluissa
 04 arpajaiset,
 05 Jaska: >on on:,<=
 06 Jaana: =>on on:,<
 07 Mirja: mul oli kuulkaa nii mahtava arpaonni eilen,
 08 <eilisissä> arpajaisissa että mää ostin kymmenen
 09 arpaa ja seittäjä voitti,
 10 Jaana:-> **ohhoh,**
 11 MIRJA LYÖ KÄTENSÄ YHTEEN
 12 (.)
 13 Jaana: nyt sää jatkat [si
 14 Mirja: [mun täytys lotota muute,
 15 MIRJA LYÖ KÄTENSÄ YHTEEN
 16 (0.5)
 17 Jaska: ↓täytyy mennä loto kautta
 18 [si,↓
 19 Jaana: [eurolla yks ja kahdella eurolla kolme arpaa,

20 (1.0)
 21 Mirja: jaaha,
 22 Jaana: mää myyn niitä.
 23 Mirja: ↓jaaha,
 24 Jaana: sää voisit jo [valmiiks pitää nimiäs,
 25 Mirja: [voittoarvat ni(h)i hih heh he,

Mirjan uutinen (r. 7–9) on valenssiltaan positiivinen: hän kuvailee arpaonneaan adjektiivilla *mahtava* ja kertoo voittaneensa seitsemällä arvalla kymmenestä. Arvalla voittaminen tai ei-voittaminen on sattumanvaraista, joten kun Mirjan kymmenestä arvasta seitsemän on tuonut voiton, hänellä vaikuttaa tosiaan olleen hyvä onni arpajaisissa. Lisäksi Mirja käyttää affektiivisena keinona käsien yhteen lyömistä (r. 11). Jaana tuottaa heti Mirjan uutisen kärjen ja samalla myös lopun jälkeen responsin *ohhoh*. Interjektio toimii tässä esimerkkien 1 ja 2 tapaan sekä uutisen vastaanottimena että yllättymisen osoittimena. Jaana osoittaa, että on vastaanottanut Mirjan kertoman uutisen ja samalla hän on tullut tietoiseksi Mirjan kertomista tapahtumista, joista hän ei aiemmin ole ollut tietoinen. Jaana osoittaa myös, että Mirjan kertomassa uutisessa on ollut jotakin odottamatonta. Jaana ei kuitenkaan eksplisiittisesti tuo ilmi, miten hän tarkalleen ottaen suhtautuu uutiseen. Myöskään Jaanan kasvonilme tai hänen tuottamansa interjektion prosodiset piirteet eivät anna vihjeitä interjektion valenssista. Jaanan ilme pysyy vakavana ja hän tuottaa interjektion erittäin tasaisella intonaatiolla, muun puheensa kanssa suunnilleen samalla äänenkorkeudella. *Ohhoh*-interjektio vaikuttaakin olevan tässä tapauksessa ambivalentti reaktio.

Jaanan reaktio vaikuttaa olevan myös melko rutiininomaisesti tuotettu. Erityisesti reaktion voi tulkita heikoksi, kun vertailee Mirjan kerrontaa ja Jaanan reaktiota. Mirja kuvaa uutista affektisesti mahtavaksi ja aloittaa vuoronsa huomionkohdistimella *kuulkaa*, joka hakee kaikkien osallistujien huomion kerrontaan. Lisäksi Mirja lyö kätensä yhteen uutisen kerrottuaan. Mirjan affektiseen kerrontaan nähden Jaanan reaktion affektisuus on voimakkuudeltaan heikkoa: ainoa Jaanan käyttämä affektinen keino on sanavalinta, yllättymistä osoittava interjektio.

On esitetty, että olisi preferoitua, että vastaanottaja käsittelee kerrontaa samanmielisesti ja asennoituu kertomukseen samalla tavalla kuin kertoja itse on osoittanut kerronnan aikana, esimerkiksi kerronnan johdantosekvenssissä. Preferoidusti vastaanottaja siis osoittaa affiliaatiota kertojaa kohtaan kerronnan aikana. (Stivers 2008: 33; 52–53; Sacks 1974: 341.) Onkin ehkä mahdollista, että kerronnan vastaanottaja, Jaana, käyttää tässä valenssiltaan ambivalenttia *ohhoh*-interjektiota osoittamaan

affiliaatiota Mirjan uutisen yllättävyyden suhteen, mutta jättää avoimeksi sen, onko responssi valenssiltaan positiivinen ja asennoituuko Jaana uutiseen yhtä positiivisesti kuin Mirja. Heti Jaanan esittämän *ohhoh*-reaktion jälkeen Jaana toteaa Mirjalle *nyt sää jatkat si* (r. 13). Jaana viittaa tuleviin pikkujouluihin ja paljastaa rivien 19 ja 22 vuoroillaan, että on pikkujouluissa itse myymässä arpoja. Jaana siis oikeastaan siirtyy hyvin nopeasti Mirjan uutisen vastaanotettuaan käsittelemään omaa rooliaan tulevissa arpajaisissa. Keskustelu jatkuu Jaanan ja Mirjan vitsailulla tulevista arpajaisista.

Huomionarvoinen seikka esimerkissä 3 on vielä se, että siinä käytetään aineistossani melko harvinaista *ohhoh*-varianttia. Nähdäkseni ainakaan tässä tapauksessa *ohhoh* ei kuitenkaan merkittävästi eroa *oho*-variantista: Jaanan voisi tuottaa lähes samassa merkityksessä *oho*-variantin.

Esimerkissä 4 kyseessä on jälleen valenssiltaan positiivinen kertomus, johon kertomuksen vastaanottaja reagoi *oho*-interjektioilla. Esimerkissä 4 *oho*-interjektion ilmaiseman affektin valenssi jää kuitenkin vieläkin epäselvemmäksi kuin esimerkissä 3. Tässäkin esimerkissä *oho*-interjektioilla voi katsoa olevan sillä tavoin avoin luonne, että sen ilmaiseman affektin valenssi ei käy ilmi pelkästä *oho*-sanasta. Esimerkki on katkelma kahden miehen välisestä puhelinkeskustelusta. Keskustelun aiheena on ollut ennen katkelman alkua jo pitkään puhelun vastaajan Pekan reissu, jolta hän on vastikään palannut. Kertomuksen panee liikkeelle Simo, joka esittää riveillä 1 ja 4 kaksi kysymystä Pekalle. Ensimmäiseen vaihtoehtokysymykseen Pekka vastaa dialogipartikkelilla *joo*, mutta toisen kysymyksen jälkeen Pekka aloittaa kertomuksen (r. 5). Myös toinen Simon esittämä kysymys on vaihtoehtokysymys, mutta Pekka käsittelee kysymystä ehkä myös pyyntönä saada muutakin tietoa kalastuksesta kuin pelkkää vastausta *kyllä* tai *ei*.

Esimerkki 4 SG 94 09 Rautu

```
01 Simo : ai jaha?, no mites: pääsittteks te kalastelemaa,  
02 Pekka: <joo,>  
03 Pekka: [.hh s-  
04 Simo : [>tuliko rautua,<  
05 Pekka: k- tehtii ensimmäine re:ikä ja mä tiputin sen lipan  
06 sinne tai semmosen rautu[(pilkin) nii se oli sit  
07 Simo : [nii,  
08 Pekka: jo ä r: litka ja koukku pe[rässä,  
09 Simo : [nii joo,  
10 Pekka: .hh se pääs pohjaa vähä  
11 aikaa ku nyittii nii mä  
12 tempasin siel semmose .hh yli puol toist  
13 kilosen raudu, h  
14 Simo :-> oho?,
```

15 Pekka: se oli tosi iso,
 16 Simo :-> **oho**,
 17 Pekka: se oli i- o- aloi vetämää ylöspäi sitä, (.)
 18 siimaa nii se oli jossai: kymmenes metris
 19 aika syvää,
 20 Simo : nii-i,
 21 Pekka: s(h)e alk(h)o tunkee vettä siit re-
 22 >kairan reijästä< jäälle ja .hhh sit hirvee
 23 rautu pullahti sie(h)ltä he m(h)e
 24 olt(h)ii ka(h)ikki ih(h)a
 25 .hhh äimän käkenä, [heh heh he
 26 Simo : [ai jaha.
 27 Pekka: he .hhh
 28 (.)
 29 Pekka: toisen kerran viäl tempas hyvin mut sit alko
 30 tulee iha semmost pientä,
 31 (.)
 32 Pekka: .mt semmost silakan kokosta,
 33 Simo : nii, (.) mut ku:itenki iha syätävää,
 34 Pekka: syätii me joo, >sit se >se< Jukka sai semmo#sen:#
 35 ehkä semmosen vähä yli puol kilosen vielä,
 36 Simo : ai ja sä sait puol toist kilosen,
 37 Pekka: #joo, se oli tosi iso,#=
 38 Simo : =no se on hie[no jo,
 39 Pekka: [se oli komee ikinä
 40 nähny nii isoo rautuu,
 41 Simo : °joo se o hieno.°
 42 Pekka: joo.
 43 (0.7)
 44 Simo : katos vaa,

Pekka käsittelee useamman vuoron mittaisessa kertomuksessaan sitä, miten hän sai reissulla saaliikseen ison raudun. Riveillä 5–8 Pekka kertoo kalan saamiseen johtaneista tapahtumista aikajärjestyksessä. Simo reagoi kertomukseen dialogipartikkeleilla *nii* (r. 7) ja *nii joo* (r. 9), jotka toimivat tässä kohtaa jatkajina: Simo osoittaa Pekalle, että kuuntelee kertomusta. Riveillä 12–13 Pekka esittää kertomuksensa kärjen kuvailemalla, *nii mä tempasin siel semmose .hh yli puol toist kilosen raudu*. Pekka käyttää verbiä *tempasin*, jota voi pitää kerronnan affektisuutta lisäävänä sanavalintana. Kertomuksen kärkeen Simo reagoi interjektioilla *oho* (r. 14). Tämän jälkeen Pekka jatkaa kuvailemalla rautua kannanotolla *se oli tosi iso* (r. 15). Tähän Simo tuottaa jälleen responssiksi *oho*-interjektion (r. 16). Simo tuottaa interjektiot melko vaimeasti ja prosodisesti melko tasapaksusti: ensimmäisen interjektion lievästi nousevalla ja jälkimmäisen tasaisella intonaatiolla. Simo ehkä tunnistaa, että Pekka on esittänyt juuri kertomuksensa huippukohdan ja reagoi siihen sitten jonkinlaisella uutisen vastaanottimella. Pekka myös rakentaa kertomuksensa sanavalinnoilla niin, että Simolta ehkä odotetaankin yllättynyttä reaktiota. Pekka käyttää verbiä *tempaista*, jolla kuvataan nopeasti tapahtuvaa vetoliikettä ja tapahtumien kuvailussa Pekka siirtyy kalan saamiseen ehkä

hieman yhtäkkisesti, aivan kuin kalan saaminen kalastustilanteessakin olisi ollut yllättävää. Lisäksi Pekka kuvaa kalaa adjektiivilausekkeella *tosi iso*, joka on ainakin jonkinlainen *extreme case formulation*, äärimmäiseksi muotoiltu kuvaus asiantilasta (ks. Wilkinson ja Kitzinger 2006: 156–158; Pomerantz 1986). Wilkinsonin ja Kitzingerin (2006) mukaan kertoja voi muotoilla erilaisin keinoin vuoronsa niin, että odottamatonta tapahtumaa korostetaan, jolloin myös vastaanottaja kutsutaan esittämään yllätyksen osoitin. Näin kertoja ja vastaanottaja rakentavat yllätystä yhdessä. Responssillaan Simo ei kuitenkaan tässä tuo ilmi erityisen affektista, eikä etenäkään valenssiltaan positiivista reaktiota kerrontaan. *Oho*-responsit jäävät vaisuiksi, ehkä hieman rituaalistuneiksi vastaanottajan teoiksi, joiden mahdollinen affektinen luonne jää ambivalentiksi.

Riveillä 17–25 Pekka jatkaa kerrontaa kertaamalla yksityiskohtaisemmin tapahtumien kulkua kalastushetkellä käyttäen kerronnassaan affektisia sanavalintoja (*pullahti, äimän käkenä*) ja lisäksi nauraa esittäessään toistamiseen kertomuksensa kärkeä, raudun saamista ylös vedestä. Pekan kertomus on siis valenssiltaan positiivinen, ja se käy melko selvästi ilmi hänen kerronnastaan. Simon reaktiot (*nii-i, aijaha* ja *nii*) eivät kuitenkaan edelleenkään ole erityisen affektisia, etenäkään prosodisesti, eivätkä osoita hänen eläytyvän erityisen voimakkaasti Pekan kerrontaan. Pekka kertoo vielä, että suuren kalan saamisen jälkeen kalastajat alkoivat saada pientä, silakan kokoista kalaa. Pekan esittämä kerronta päättyy oikeastaan riville 32, jonka jälkeen keskustelu muuttuu normaalimmaksi vuorottelujäsennykseksi, kun Simo esittää Pekalle kertomuksen loppuun viittaavan tarkistavan kysymyksen *mut ku:itenki ihan syötävää*. Pekka vastaa kysymykseen myöntävästi *syötiin me joo* (r. 34), mutta lisää vielä, että *se Jukka sai semmosen: ehkä semmosen vähä yli pual kilosen vielä*. Tämän tiedon kertominen näyttää vaikuttavan merkittävästi Simon käsitykseen Pekan kertomasta uutisesta. Simo esittää Pekalle vielä rivillä 36 tarkistuskysymyksen *ai ja sä sait puol toist kilosen*. Lausuma, joka muodostuu deklarativimuotoisesta lauseesta ja sen edessä olevasta *ai*-partikkelista, toimii VISK:n mukaan edelliseen vuoroon liittyvänä tarkistuskysymyksenä ja osoittaa, mikä edellisessä vuorossa oli uutinen (§ 1028). Rivin 36 vuorollaan Simo ei viittaa kysymyksellään edelliseen vuoroon, vaan Pekan jo riveillä 10–13 kertomaan uutiseen.

Pekka vastaa kysymykseen myöntävästi ja lisäksi luonnehtii kalaa uudelleen adjektiivilausekkeella *tosi iso*. Pekan kertoma tieto siitä, että Jukan kala oli vähän yli puolikiloinen näyttää saavan Simon ymmärtämään, kuinka iso Pekan saama

puolitoistakiloinen kala olikaan ollut, mikä kirvoittaa Simon esittämään vielä affektisen, valenssiltaan positiivisen kannanoton *no se on hieno jo*. Aiemmin Simolla ei ehkä ollut tietoa siitä, minkä kokoisia rautuja yleensä pidetään isoina, mutta saatuaan lisää tietoa, hän vastaanottaa tiedon puolitoistakilaisen raudun saamisesta hienona juttuna. Vaikuttaa siis siltä, että Simon riveillä 14 ja 16 tuottamat *oho*-interjektiot ovat tosiaan olleet hyvin rituaalimaisia uutisen vastaanottimia, sillä Simo näyttää ymmärtävän uutisen kokonaan vasta rivillä 36, kun keskustelijat ovat siirtyneet kertomuksesta tavalliseen vuorotteluun.

3.1.3 *Oho* reaktiona valenssiltaan negatiiviseen kerrontaan

Seuraavaksi siirryn käsittelemään valenssiltaan negatiivisiin kertomuksiin responsseiksi tuotettuja *oho*-interjektioita. Tällaisia tapauksia aineistossani on viisi, mikä on selvästi vähemmän kuin positiiviseen kerrontaan tuotettujen *oho*-interjektioiden määrä. Mahdollisesti voisi siis tulkita, että *oho*-interjektioilla reagoitaisiin tyypillisemmin positiiviseen kerrontaan kuin negatiiviseen, mutta aineistoni vähäisen määrän takia vakuuttavien päätelmiä tapausten lukumääristä ei voi tehdä. Tarkastelen tässä luvussa kahta esimerkkiä ja aloitan tarkastelun esimerkistä 5, jossa kerronta ja vastaanotto ovat hyvin selvästi valenssiltaan negatiivisia.

Esimerkki 5 on kolmen aikuisen, pariskunnan Susan ja Paavon sekä Susan ystävän Iinan, välisestä kasvokkaiseskustelusta. Ennen esimerkin alkua puheenaiheena on ollut uusi asunto, johon Iina on perheineen muuttamassa. Iina kertoo esimerkin alussa (r. 1–3) miettineensä, onko edellisessä asunnossa asuminen kuitenkaan sen arvoista, että siinä pitäisi pysyä. Tämän perusteluksi Iina mainitsee, että edellisessä asunnossa oli sattunut vesivahinko. Sekä Susa että Paavo tuottavat tietoon responssin *aijaa* (r. 7 ja 10), jolla puhujat voivat osoittaa vastaanottaneensa uutisen (VISK § 1049). Responsseillaan Susan ja Paavon voi olettaa osoittavan siis Iinalle, että he eivät aiemmin tienneet vesivahingosta, mikä saa Iinan aloittamaan yksityiskohtaisemman kerronnan vesivahingon sattumisesta (r. 12).

Esimerkki 5 KH1 Vesivahinko

```
01 Iina : joo mä oon miettiny et onks=se
02      SUSA KÄÄNTÄÄ KATSEENSA IINAAN
03      nyt sen arvosta et siin pysyy siis
04      meillähän sattuu vesivahinko siinä
05      kans nyt niinku viime (.) syksynä
06      meil tuli [ne ve]det läpi siält
```

07 Susa : [°aijaa°,]
 08 Iina : katosta? .hhh
 09 Susa : [°okei°,]
 10 Paavo: [@aijaa?@]
 11 (.)
 12 Iina : j(h)a tot(h)a hh siis se tuli
 13 niinku koko matkalta >et se< tuli
 14 IINA ELEHTII KÄSILLÄÄN
 15 olkkarist se tuli niinku vessasta
 16 ja sit se t- tihku siit niinku
 17 kylppäarin karmista alas ja? .hh
 18 IINA TEKEE KÄSILLÄÄN NELIÖMÄISEN LIIKKEEN
 19 Susa : mm hy.
 20 Iina : sit niinku sitä on nyt ooteltu
 21 et joku tulis kor- tai niinku tota
 22 korjaa sen< mutta
 23 (0.8)
 24 IINA PYYHKII SILMÄÄNSÄ JA PUDISTAA PÄÄTÄÄN
 25 Iina : °ei mi[tään°]
 26 Susa : [aijaa.]
 27 Iina : ei siit saa niinku ei sielt tuu
 28 kukaan siis me ollaa jo- soiteltu sinne ja
 29 jätetty soittopyyntöjä ja ka[ikkia m]ut
 30 Paavo:-> [o: :ho.]
 31 Iina : @minä laitan< huoltoilmoituksen@ hh .h
 32 s[iin on] niinku kaikki,
 33 Susa : [mhyh]
 34 Iina : et mä tiä sit sitä ei oo tutkittu yhtää
 35 onks jotai kosteusvaurioit °tai jotai°
 36 mä en jaksa enää °tapella ees niiden
 37 kanssa°,
 38 (.)
 39 Susa : ok[ei.]
 40 Paavo: [aa]a.

Iinan riveillä 12–18 tuottama vuoro koostuu yksityiskohtaisesta vesivahingon jälkien kuvailusta. Susa tuottaa responsiksi kuvailuun dialogipartikkelin *mm hy*, jolla hän osoittaa seuraavansa Iinan kerrontaa. Iina kertoo, että he ovat odotelleet, että joku tulisi korjaamaan vesivahingon jälkiä, minkä jälkeen Iina pudistaa päätään ja jatkaa sitten hiljaisella äänellä tuotetulla vuorollaan *ei mitään*. Tätä voi pitää jonkinlaisena kertomuksen huipennuksena: kukaan ei ole tullut korjaamaan vesivahingon jälkiä. Iina tuottaa vuoron affektisesti: hän pudistaa päätään ja hiljentää äänensä voimakkuutta, mikä tuo pettyneen ja negatiivisen sävyn kerrontaan. Susa tuottaa tähän tietoon responsiksi jälleen muutosmerkin *aijaa*, joka alkaa jo osittain päällekkäispuhuntaan Iinan vuoron (r. 26) kanssa. Iina jatkaa vielä kerrontaa kertomalla tarkemmin, mitä kaikkea he ovat tehneet asian hoitamiseksi: *ei siit saa niinku ei sielt tuu kukaan siis me ollaa jo- soiteltu sinne ja jätetty soittopyyntöjä ja kaikkia mut* (r. 28–30) ja jatkaa referoimalla saamaansa vastausta: *@minä laitan huoltoilmoituksen@* (r. 32).

Iinan kertomus on valenssiltaan negatiivinen. Maailmantiedon perusteella voi olettaa, että vesivahinko ja siitä kärsiminen ovat ikäviä kokemuksia. Lisäksi Iinan kerronta on hyvin affektista. Iina esittää kertomuksen alkuosan naurahtaen, mutta vakavoituu kerronnan edetessä. Hän luettelee eri tavat, joilla hän on yrittänyt saada yhteyttä vesivahingon korjaajaan. Jeffersonin mukaan listaukset ovat hyvin tyypillisesti juuri kolmiosaisia ja Iinakin täydentää listauksen kolmiosaiseksi geneerisellä *ja kaikkia*-ilmauksella (ks. Jefferson 1991). Listaamalla yrityksiään Iina osoittaa, että hän on nähnyt runsaasti vaivaa ja siten ilmaisee turhautumistaan tilanteeseen. Lisäksi Iina referoi ääntään muuttaen samaansa vastausta. Henkilöiden odotustenvastaisten puheiden referointi onkin keskeinen keino valituskertomuksissa ja niiden huippukohdissa: referoinnilla dramatisoidaan, evaluoidaan ja todistellaan aiemman vuorovaikutustilanteen tapahtumia (Drew 1998: 319–321; Haakana 2005: 119–121). Haakanan mukaan äänen muuntaminen valituskertomusten suorissa esityksissä voi toimia jonkinlaisena konventionaalistuneena evaluoinnin keinona ja affektin ilmauksena (2005: 120–121).

Rivillä 31 Paavo tuottaa Iinan affektiseen kerrontaan, tavallaan kerronnan toiseen kärkeen, responssiksi *oho*-interjektion. Hän tuottaa interjektion Iinan listauksen kolmannen osan (*ja kaikkia*) kanssa päällekkäispuhuna. Jeffersonin mukaan listaukset tunnistetaankin usein päättyviksi kolmanteen osaan ja samalla vuoron tunnistetaan päättyvän (1991: 73). Paavo lausuu interjektion venyttämällä *oho*-interjektion ensimmäistä tavua ja laskevalla intonaatiolla, mikä tulkintani mukaan ilmaisee tässä tapauksessa valenssiltaan negatiivista affektia. Paavon tuottama *oho*-interjektio onkin keino osoittaa negatiivista affektia ja samalla myös affiliaatiota, eli kertojan samanlinjaista suhtautumista Iinan kerrontaan. Paavo osoittaa *oho*-interjektion myös yllättymistä. Iinan kerronnan mukaan asunnon korjaamisesta vastaavien tavoittamisen yrittäminen on jatkunut jo pitkään ja monin keinoin, mutta silti mitään ei ole tapahtunut, mikä on odotusten vastaista ja siten yllättävää. Paavon tuottama *oho*-interjektion ilmaisee siis yllättymistä ikään kuin negatiivisesti: Paavo osoittaa, että kerronnassa esitetyt tapahtumat ovat odotuksenvastaisia ”huonolla” tavalla. Kerrontajakso jatkuu vielä riveillä 34–37 Iinan vuoroilla ja päättyy Susan ja Paavon responsseihin riveillä 39 ja 40.

Esimerkissä 6 esitetään selvästi valenssiltaan negatiivinen uutinen, johon tuotetaan responssiksi *oho*-interjektio. Verrattuna esimerkkiin 5 vuorovaikutustilanne

on kuitenkin luonteeltaan erityyppinen ja interjektio tuotetaan prosodisesti eri tavalla, mikä saa myös *oho*-interjektion merkityksen näyttämään hieman erilaiselta.

Esimerkki 6 on puhelinkeskustelusta, jossa keskustelijat keskustelevat musiikkitapahtuman järjestelyistä ja musiikkitaiteilijan palkkiosta. Keskustelu on institutionaalinen, vaikka keskustelijat vaikuttavat olevan tuttavallisissa väleissä. Clausin vuoro riveillä 1–3 ja Alisan vuoron alku riveillä 4–7 liittyvät vielä edelliseen topiikkiin. Alisa aloittaa kuitenkin heti uuden topiikin, uutisen kertomisen. Hän aloittaa uutisen kertomisen sanoilla *mul on sulle yks kylmä suihku* (r. 7–8). Näin Alisa ilmoittaa ensinnäkin, että hänellä on Clausille uutinen kerrottavanaan ja toiseksi että kyseessä on huono uutinen (*kylmä suihku*). Alisan vuorosta ja Clausin vuorosta *aha* (r. 10) muodostuu kerronnan johdantosekvenssi, ja riviltä 11 Alisa aloittaa kerrontajakson, uutisen kertomisen.

Esimerkki 6 SG212 A_13 Kylmä suihku

01 Claus: £myös siihen (0.3) siihen paik- e- hintaan ja
02 (.) ja ne perutti sitten aa sitä (.) sitä (0.5)
03 £ehee Puijonsarvi.
04 Alisa: £Loi:stavaa. hyvä£. .hhh ↑kuule tota (0.6) aa
05 mm no puhutaan nyt m- m- tai (.) tällä
06 viikolla että et sikäli ku siel mitää
07 tapahtuu nin, >mut mut< ↑mul on sulle yks (.)
08 kylmä suihku.
09 (1.1)
10 Claus: [(aha)]
11 Alisa: [muistaks] kun .hhh oon puhuttiin siitä
12 Ritsin palkkiosta.= ja sä (.) ja sä tota
13 nin #ee ee# venyit (.) tarjoamaan sille
14 seitsemäntoista? [.hhh]
15 Claus: [kyllä.]
16 Alisa: <niin, (.) sieltä tuli (0.5) vastaus että
17 (2.0) .ts ai vud häv onesti ikspektid samθing
18 moo (.) laik ät liist fim kakskytviis tuhatta
19 pläs ikspesis.> [.hhh]
20 Claus:-> [oho?]
21 Alisa: sanos mitä me tälle vastataa. .hh
22 (1.0)
23 Claus: .hh jahah, sehän oli (.) siis siehän
24 arvelit kans että se onni[stuu.]
25 Alisa: [kyllä] mä arvelin et
26 se onnistuu< ihan (.) ihan (.) vilpittömästi.
27 (2.0)
28 Claus: mitäs me (.) sen (.) suhteen tehdään.
29 Alisa: ↑nop (.) jos sä pystyt siitä yhtään
30 korottamaan? hh niin (.) niin hyvä on mutta
31 #e mm# >mutta tota nin< (0.3) kyl mä (.) olen
32 jo tehny aikasemminkin tälle selväks et niin
33 aggressiivisesti ku tätä markkinoidaankin ni
34 .hhh ei meil o ↑varaaa tämmösiin taiteilijoihi.

Alisa tuottaa uutisen alkuun orientoivaa informaatiota viittaamalla keskusteluun taiteilijan palkkiosta. Alisa esittää viittauksen kysymysmuotoisena ja Claus vastaa kysymykseen myöntävästi (r. 15). Oikeastaan on myös mahdollista, että Alisa ei odottanut kysymykseen edes Clausin vastausta, vaan ainoastaan viittasi keskusteluun vaihtoehtokysymyksen muodossa. Alisa varmistaa, että Claus muistaa ja tietää tarpeeksi, jotta Alisa voi esittää uutisen ymmärrettävästi. Alisa siirtyy rivillä 16 kertomaan uutisen kärjen. Hän kertoo taiteilijan vastanneen tarjoukseen ja esittäneen pyynnön tai ehdotuksen suuremmasta palkkiosta. Kyseessä on huono uutinen, sillä taiteilijan ehdotukseen suostuminen merkitsisi enemmän kuluja keskustelijoille tai keskustelijoiden instituutiolle ja Alisa on myös taustoittanut uutista kuvailemalla, että Claus on venynyt jo aikaisemmin tarjouksessaan (r. 12–14), eli tarjonnut ehkä enemmän kuin olisi ollut odotettavissakaan. Alisa referoi taiteilijan vastauksen *ai vud häv onesti ikspektid samθing moo laik ät liist fim kakskytviis tuhatta plas ikspesis* (r. 17–19) ja hidastaa samalla puhenopeuttaan. Alisa käyttää referointia tässä jonkinlaisena dramatisointikeinona (ks. VISK § 1490) ja näin ehkä rakentaa myös kerronnan yllättävyyttä. Claus tuottaa Alisan uutiseen responssin *oho*. Clausin responssi on nopeasti lausuttu ja intonaatioltaan loppua kohden nouseva eli täysin erilainen kuin esimerkiksi esimerkissä 5. Clausin esittämän *oho*-interjektion valenssi jää tässä hieman avoimeksi, sillä hän ei esitä uutiseen responssiksi mitään muuta. *Oho*-interjektio kuitenkin osoittaa, että Claus on yllättynyt uutisesta ja että Alisan edellä kertomassa on ollut jotain odottamatonta.

Keskustelu siirtyy heti rivillä 21 takaisin normaaliin vuorotteluun, kun Alisa esittää Clausille kysymyksen *sanos mitä me tälle vastataa*. Alisa on siis edellä esittänyt huonon uutisen ja Claus on osoittanut vastaanottaneensa sen, ilmeisesti Alisan odottamalla tavalla, sillä rivillä 21 Alisa alkaa etsiä ratkaisua huonossa uutisessaan esittämäänsä tilanteeseen. Mahdollisesti tämä Alisan nopea siirtyminen ongelman ratkaisemiseen vaikuttaa siihen, että interjektion valenssi jää avoimeksi. Keskustelijat eivät jää käsittelemään ja evaluoimaan ikävää uutista, vaan siirtyvät heti pohtimaan, miten hämmentävästä tilanteesta päästäisiin eteenpäin. Tämä johtuu luultavasti vuorovaikutustilanteen institutionaalisuudesta: keskustelijoilla on tehtävä, joka pitää suorittaa. Toisaalta Clausin *vuoro mitä me sen suhteen tehdään* rivillä 28 osoittaa, että hän ei oikein osaa sanoa, miten tilanne pitäisi ratkaista. Tämä saattaa viitata myös

siihen, ettei Claus *oho*-interjektioillaankaan esittänyt erityisen positiivista tai negatiivista reaktiota, vaan ainoastaan hämmentyneen.

3.1.4 *Oho* reaktiona valenssiltaan monitulkintaiseen tai neutraaliin kerrontaan

Edellä olen käsitellyt valenssiltaan negatiiviseen ja positiiviseen kerrontaan responsseiksi tuotettuja *oho*-interjektioita. Tässä luvussa siirryn tarkastelemaan tapauksia, joissa *oho*-interjektioilla reagoidaan kerrontaan, joka on valenssiltaan monitulkintaista, eli kerronnan voidaan tulkita sisältävän sekä positiivisia että negatiivisia piirteitä, tai neutraalia, eli kerronta ei vaikuta olevan välttämättä edes kovin affektista. Aineistossani on kahdeksan tällaista tapausta.

Esimerkki 7 on katkelma Iinan ja hänen anoppinsa Ritvan välisestä kasvokkaikeskustelusta. Katkelmassa Iina kertoo Ritvalle uutisen: hänen miehensä Tomin kaveri Jakke aikoo viettää syntymäpäiviään järjestämällä poikien viikonlopun. Rivillä 1–2 on jonkinlainen johdantojako kerrontaan, vaikkei siitä muodostukaan perinteistä johdantosekvenssiä, johon myös vastaanottaja osallistuisi. Iina kuitenkin osoittaa, että hänellä olisi jotain kerrottavaa muistelemalla ensin, mitä kerrottavaa hänellä olikaan ja osoittaen sitten muistavansa kerronnan aiheen (*nii joo*, r. 2). Kerronnan aluksi Iina esittää taustoittavaa tietoa kerronnalle eli kertoo, että kaikki Tomin kaverit ovat tänä vuonna täyttämässä kolmekymmentä (r. 3–6). Ritva osoittaa vastaanottaneensa Iinan kertoman dialogipartikkelilla *nii* (r. 7). Iina jatkaa toteamalla rivien 8–10 vuorollaan *meil on ollu hirveesti juhlia*. Iinan ilme ja prosodiset keinot paljastavat hänen suhtautuvan puheena olevaan asiaan jossain määrin vaihtelevasti. Esimerkin alussa Iina hymyilee, ja vaikuttaa siltä, että tulossa on jotakin mukavaa kerrottavaa. Kuitenkin rivien 8–10 vuoron aikana Iinan ilme vakavoituu ja hän tuottaa nimenomaan sanan *juhlia* lausumalla sen matalalla äänellä ja hidastaa puhenopeuttaan. Tämä voisi osoittaa, että Iina suhtautuukin juhliin ja erityisesti juhlien määrään negatiivisesti. Iinan kerronta vaikuttaa olevan affektista, mutta sen valenssin tarkka tulkinta voi olla kerronnan vastaanottajalle, Ritvalle, hankalaa.

Esimerkki 7 KH2 Poikien viikonloppu

01 Iina : [°mitä mun pi]ti
02 sanoo viäl° nii joo; (.) toi
03 (0.3) nythän noi kaikki täyttää
04 kolkyt tosiaan tänä vuonna noi
05 IINA HYMYILEE
06 kaikki [Tomin] kaverit,
07 Ritva: [nii.]

08 Iina : meil on ollu hirveesti .hhhh
 IINAN ILME VAKAVOITUU
 09 [↓<juh]lia>?, mhhhh nyt on
 10 Ritva: [joo.]
 11 Iina : nyt on sitte #tai onkse nyt# °ku°
 12 Jakke täyttää (.) täytti nyt
 13 nyt kolkyt ni ne on kai järjestämäs
 14 nyt jotain tällasta poikien
 15 viikon[loppua] tual jos[sain Kla]sun
 16 Ritva:-> [oho?] [<u>oho?,>]
 17 Iina : muistatsä Klasun, h
 18 Ritva: muistan h joo?,
 19 Iina : seki on saanu nyt lapsen [ni sen]
 20 Ritva:-> [oho?]
 21 Iina : mökillä?,
 22 (0.4)
 23 Iina : tual jossai Lohjalla °jotain
 24 täm[möstä°,]
 25 Ritva: [<°ju]st°>,
 26 IINA MUTRISTAA SUUTAAN
 27 Iina : mts (0.3) Tomi >sano et< hän ei
 28 sinne lähde, hehh
 29 Ritva: no y työnnät sen Tompan (0.4)
 30 [#sinne että menee kavereiden]
 31 Iina : [niin kyl mä sanoi et menee °nyt]
 32 Ritva: [kaa]=et pitää kans vähä
 33 Iina : [mut°,]
 34 Ritva: yhteyttä#,

Iina kertoo aluksi Ritvalle, että Jakke on täyttänyt juuri 30 ja jatkaa kertomalla, että nyt ollaan järjestämässä poikien viikonloppua (r. 15). Iina viittaa poikien viikonlopun järjestäjiin *ne*-pronominilla, mikä viittaa Tomin kavereihin, jotka Iina on maininnut jo aiemmassa vuorossaan rivillä 6. Inan uutisen kärki, poikien viikonlopun järjestäminen, tulee osittain esiin tässä vuorossa. Ritva reagoi tietoon kahdennetulla *oho*-interjektioilla (r. 16), jotka hän tuottaa päällekkäispuhuntana Inan kanssa vielä, kun Iina jatkaa omaa vuoroaan. Ritva reagoi interjektioilla juuri Inan kertomaan tietoon poikien viikonlopun järjestämisestä. Kahdennetulla *oho*-interjektioilla Ritva ilmaisee tässä vastaanottaneensa jonkinlaisen uutisen, mutta koska Inan kerronta jatkuu keskeytyksettä, Ritva tuskin tulkitsee kerronnan kärjen tulleen vielä loppuunsa. Ennemminkin Ritva osoittaa, että hän tunnistaa Inan kerronnan tulleen huippukohtaan tai lähelle sitä, vaikka Iina ei kokonaan kärkeä vielä ole ehtinyt eksplikoimaan. Ritva tuottaa ensimmäisen interjektion nostaen sävelkorkeutta sanan loppua kohden. Toisen interjektion hän puolestaan tuottaa painokkaammin ja hieman hitaammin, mutta nostaa sävelkorkeutta vain hieman sanan loppua kohden. Tulkintani mukaan kahdennetun interjektion ensimmäinen *oho* on reaktiona spontaanimpi ja yllättyneempi, mikä johtuu puheen nopeudesta ja nousevasta intonaatiosta. Toinen *oho*, jonka Ritva lausuu hitaammin ja

painokkaasti, ikään kuin vahvistaa yllättyntä reaktiota. Toisto onkin keino, jolla voidaan kuvata kokemuksen tai tunteen jatkuvuutta, runsautta tai intensiteettiä (VISK § 1736). Tässä esimerkissä kahdennetulla interjektioilla tuotetaan siis voimakkaampi affektinen reaktio kuin mitä yksinäisellä interjektioilla olisi voitu tuottaa. Ritva ei kuitenkaan responsissaan spesifioi erityisesti, minkälainen hänen reaktionsa on valenssiltaan, vaan interjektio vaikuttaa olevan valenssiltaan ambivalentti.

Iinan kerronta keskeytyy hetkeksi, kun se on edennyt siihen, missä poikien viikonloppu aiotaan järjestää. Klasun nimen sanottuaan Iina muuttaa vuoronsa suuntaa ja kerronnan jatkamisen sijaan esittääkin Ritvalle kysymyksen *muistatsä Klasun* (r. 17). Tällä kysymyksellään Iina haluaa varmistaa, että hänellä on oikea käsitys Ritvan tiedoista Klasusta. Ritva vastaa Iinan kysymykseen myöntävästi *muistan h joo?*, (r. 18) ja varmistaa näin, että hän tietää keneen Klasulla viitataan. Iina voisi tämän välisekvenssin jälkeen palata kerronnan päälinjalle, mutta kertookin vielä rivillä uutisen Klasusta: *seki on saanu nyt lapsen* (r. 19). Tämä Iinan kertoma uutinen ei oikeastaan liity Iinan keskeytettyyn kerrontaan, vaan toimii ikään kuin jonkinlaisena parenteesina. Iina palaakin heti uutisen esittämisen jälkeen takaisin riviltä 1 alkaneeseen kerrontaan ja jatkaa kertomista siitä, missä poikien viikonloppua ollaan järjestämässä. Iina ei siis pidä puheessaan taukoa, joka jättäisi tilaa Ritvan responsille. Ritva kuitenkin esittää uutiseen responsin *oho* (r. 20). Tässä interjektioilla reagoidaan uutisen kärkeen. *Oho*-interjektio toimii tässä jonkinlaisena yllättymisen osoittimena, mutta myös uutisen vastaanottimena: Ritva osoittaa, että tieto Klasun lapsesta on hänelle uusi ja hän ei ole ehkä osannut odottaa sitä. Ritvan *oho*-interjektio rivillä 20 vaikuttaa olevan valenssiltaan hieman samaa tapaan avoin kuin Ritvan responsit rivillä 16. Ritva ei nimittäin edelleenkään ilmaise *oho*-interjektion lisäksi muin leksikaalisin keinoin, millainen hänen reaktionsa on valenssiltaan. Kuitenkin interjektion prosodiset piirteet, loppuosan lausuminen korkeammalla sävelkorkeudella ja nousevalla intonaatiolla, antavat vihiä positiivisesta valenssista ja lisäksi yleisesti voisi olettaa, ettei lasten saamiseen suhtauduta ainakaan negatiivisesti. Ritvan asennoituminen tietoon on kuitenkin siinä mielessä samanlainen Iinan suhtautumisen kanssa, että Iina ei kertonut uutista erityisen affektiivisesti eikä siten myöskään eksplikoanut, suhtautuuko hän uutiseen positiivisesti tai negatiivisesti.

Esimerkissä 7 on siis oikeastaan kaksi kertomussekvenssiä sisäkkäin, joihin molempiin Ritva tuottaa responsiksi *oho*-interjektion. Molemmat sekvenssit

vaikuttavat olevan valenssiltaan ambivalentteja tai neutraaleja. Iina nimittäin esittää uutisen poikien viikonlopusta melko neutraalisti, mutta erityisesti Inan ilmeistä ja puheen prosodiasta on löydettävissä merkkejä siitä, että hän esittää uutisen jossain määrin negatiivisena. Affektisuutta Inan kerrontaan lisää myös vuorojen kielellinen muotoilu: Iina rakentaa poikien viikonlopusta kertomisen epämääräiseksi. Käyttämällä esimerkiksi muotoiluja *jotain tällasta* (r. 14), *jossain Lohjalla* (r. 23) ja *jotain tämmösti* (r. 23–24) Iina tavallaan ilmaisee, ettei ehkä tiedäkään kovin tarkkoja tietoja poikien viikonlopusta. Tällainen indefiniittisen tarkenteen käyttö voi luoda implikaation, että puhuja on välinpitämätön tarkoitteesta (ks. VISK § 1410). Myös Ritvan suhtautuminen kerrontaan jää epämääräiseksi valenssiltaan.

Esimerkki 8 on neljän keskustelijan (pariskunnat Jaana ja Jaska sekä Mirja ja Mikko) välisestä kasvokkai keskustelusta. Tässä esimerkissä on kysymys valenssiltaan negatiivisesta kerrontasekvenssistä, jossa on erittäin pitkä kertomuksen kerrottavuutta lisäävä kuvailuvaihe. Vaikka kokonaisuudessaan esimerkin kerrontasekvenssi on valenssiltaan negatiivinen, käsittelen esimerkkiä tässä alaluvussa, sillä vielä kertomuksen kuvailuvaiheessa koko kertomuksen valenssia voi olla vaikea tulkita ja *oho*-interjektio tuotetaan reaktioksi nimenomaan kuvailuvaiheeseen.

Ennen esimerkkikatkelman alkua Jaana on jo kertonut useita kertomuksia perinnönjakotilaisuudesta, jossa on jaettu perintöä Jaanan ja hänen sisarustensa Veikon ja Liisan kesken. Kertomukset ovat olleet negatiivisesti latautuneita, sillä niiden yhtenä juonena on ollut se, että Veikko on halunnut ja saanut paljon enemmän tavaroita kuin Jaana ja Liisa. Esimerkissä 8 tämä juoni jatkuu ja Jaana käyttääkin tätä kertomusta yhtenä perusteluna Veikon ahneudesta. Kertomus on siis affektinen ja valenssiltaan jossain määrin negatiivinen. Rivillä 3 Jaana aloittaa kertomuksensa, joka käsittelee Jaanan isän savukekotelo, jonka Veikko on jo aikaisemmin saanut tai ottanut. Mirja ja Mikko ovat vastaanottajina kertomuksessa.

Esimerkki 8 SG 355 Savukekotelo

01 Mirja: =nt no voi [että.
 02 Jaana: [hhh ja mää sain
 03 ton ja hh mut ku
 04 ottaa huomioo [että isäl oli
 05 Mikko: [tää o hiano,
 06 Jaana: sellane <hirveen kallis,>
 07 (.) [tietsä s'mmone
 08 Mikko: [°mum miälestä (kyllä).°
 09 Jaana: savukera- kotelo tieksää semmone
 10 JAANA ELEHTII KÄSILLÄÄN

11 vanhanaikainen [ku äiti on ostanu
 12 Mikko: [joo,
 13 Jaana: sille joskus, (0.4) kolkyt luvulla.
 14 (.)
 15 Jaana: vanhaa hopeeta semmonen
 16 (.)
 17 JAANA ELEHTII KÄSILLÄÄN
 18 Mikko: [joo-o,]
 19 Jaana: [mth]
 20 Mirja: mm[-y,
 21 Jaana: [rösönen päältä ja paino ku mikä
 22 [hianot saranat ja semmoset
 23 Mikko: [#ai jaa et se oli,# joo-joo.
 24 Jaana: lenkit >siä sisällä ja< ↑kullattu
 25 sisältä,
 26 Mikko:-> o[ho?,
 27 Jaana: [ja sit sillä oli hopeiset koho,
 28 kirjaimet är koo siinä päällä.
 29 (0.2)
 30 Mikko: joo-o?,
 31 Mirja: kryhyh,
 32 Jaana: ä- #äiti# taikka nii Veikko sano että
 33 @hän jo aikoja sitte sai sen
 34 syntymäpäivälahjaa,@ ja ku me muistetaa
 36 kumpiki Liisa ja minä että se oli siä
 37 sillo viä ku äiti Kytöhovvii.
 38 (0.2)
 39 Mirja: ni[i joo.
 40 Jaana: [et se on ottanu sen sieltä,
 41 (0.2)
 42 Jaana: ja samaten isän verikivi vanha
 43 >iakaikkise< vanha kantasormus semmone ihana,

Jaana aloittaa savukerasiaan liittyvän kertomuksen sanoilla *mut ku ottaa huomioon*, joilla hän jo ennakoi sitä, että tulossa on edellä kerrottuun perinnönjakoon liittyvä kertomus. Rasian luonnehdinta alkaa jo riviltä 6 ja päättyy riville 28. Routarinteen (1998: 142) mukaan kerrottavan luonnehtiminen liittyy aiheen kerrottavuuden ilmaisemiseen. Jaana kertookin rasian materiaaleista ja yksityiskohdista, joiden perusteella vastaanottajat voivat päätellä rasian olleen arvokas tai taidokkaasti tehty. Mikko ja Mirja osoittavat vuoroillaan *joo* (r. 18) ja *mm-y* (r. 20), että seuraavat Jaanan kertomusta. Rivillä 23 Mikko osoittaa muutosmerkillään *ai jaa et se oli joo-joo*, että hänen tiedon tilassaan on tapahtunut jonkinlainen muutos. Mikko ehkä tajuaa Jaanan kuvauksesta, minkälaisesta savukekotelosta on kysymys.

Mikko reagoi Jaanan kuvaukseen interjektioilla *oho* rivillä 26. Jaana on edellä kertonut, että rasia oli ollut kullattu sisältä, ja tähän tietoon Mikko vaikuttaa reagoivan *oho*-vuorollaan. Jaana on lausunut *kullattu*-sanaa edeltävät sanat myös erittäin nopeasti ja hidastaa niihin verrattuna puhenopeuttaan *kullattu*-sanan kohdalla. Lisäksi hän lausuu sanan hieman muuta puhetta korkeammalta ja painottaa ensimmäistä tavua. Jaanan

puheen prosodiakin siis vihjaa Mikolle ja Mirjalle, että kerrotussa on ollut jotakin merkityksellistä. Toisaalta Jaana painottaa voimakkaasti myös vuoronsa aikaisempia sanoja *paino ku mikä* ja kuvaa rasian saranoita adjektiivilla *hienot*. Mikon reaktio *oho* saattaa olla siis reaktio koko kuvaukseen, vaikka hän sen tuottaakin juuri sanojen *kullattu sisältä* jälkeen. Mikko saattaa viestiä *oho*-interjektiollaan, että hän on yllättynyt rasian arvokkaasta materiaalista. Joka tapauksessa hän poimii responsillaan kertomuksen kuvailuvaiheesta jonkin hänelle yllättävän tiedon eli interjektiolla ei siis tässä ilmaista reaktiota kertomuksen huipennukseen. *Oho*-interjektion ilmaisema valenssi jää tässäkin esimerkissä epämääräiseksi. Vaikka kertomus kokonaisuudessaan on valenssiltaan negatiivinen, ei *oho*-interjektiota tuoteta palautteeksi varsinaiseen kerronnan päälinjaan, vaan kuvailuun, jossa rasiaa on luonnehdittu melko arvostavin ja ihailevinkin sanoin. Mikko ei myöskään leksikaalisesti osoita, millainen hänen *oho*-responsinsa on valenssiltaan. Jaanan vuorosta rivillä 40 lopulta selviää, että Veikko on ottanut aikaisemmin rasian, millä Jaana vahvistaa vastaanottajien käsitystä Veikon ahneudesta perinnönjaossa. Rasian kuvailu on siis pohjana myös tälle Jaanan kertomuksen huipennukselle: rasian pimitykseen päättyvällä kertomuksella on enemmän kerrottavuutta, jos rasian on kerrottu olevan arvokas ja vastaanottaja on myös sen ymmärtänyt.

Vaikka esimerkkien 7 ja 8 kertomuksia ei ole voinut yksiselitteisesti tulkita valenssiltaan positiivisiksi tai negatiivisiksi, ne ovat kuitenkin olleet sävyiltään affektisia. Vielä alaluvun loppuksi käsitellenkin tapausta, joka ei ole sävyiltään yhtä vahvasti tulkittavissa affektiseksi. Näin ollen myöskään kerrontaa ei voi kovin selkeästi pitää valenssiltaan positiivisena tai negatiivisena.

Esimerkki 9 on katkelma kahden nuoren naisen, Siljan ja Venlan, välisestä puhelinkeskustelusta. Silja on soittanut Venlalle. Katkelman alussa Silja esittää Venlalle kutsun tulla käymään Siljan luona, ja Venla vastaa kutsuun pitkällä selityksellä, jonka tarkoituksena on osoittaa, että Venlan täytyy torjua kutsu täyden ohjelmansa takia. Venlan selitys alkaa riviltä 8. Heti kerronnan alussa Venla kuvaa tilannettaan *vähän ihmeelliseksi*, mikä antaa Siljalle jo vinkin siitä, että tulossa on mahdollisesti preferoimaton vastaus kutsuun, eli kutsun torjuminen (ks. esim. Tainio 1998: 94). Esimerkissä 9 ei ole kyse rakenteeltaan tai sisällöltään aivan perinteisestä kertomuksesta. Riviltä 8 alkavassa toiminnassa on kuitenkin monia kerronnan piirteitä, joten tapauksen käsittely tässä on perusteltua. Venla saa keskustelussa kerronnalleen

huomattavan paljon tilaa. Silja taas osallistuu kerrontaan aktiivisena vastaanottajana. Sisällöllisesti Venlan kerronnassa esitetään tulevia tapahtumia aikajärjestyksessä. Vaikka siis Venlan puhe on katkelmassa ymmärrettävissä kutsun torjumista perustelevana selityksenä, se on tavallaan samalla myös kerrontaa.

Esimerkki 9 SG 401 Liisalpuh Kova ohjelma

01 Silja: öö, n[↑]ii, n[↑]iinniinniin tota:
02 haluisittekste tulla k[↑]äymään tänään,
03 (0.7)
04 Venla: t[↑]Änää, (.) ainiinniinnii joojoo.
05 (.)
06 Venla: siis Tuisku sano siit viestist. .hh
07 (.)
08 Venla: niinku me ollaa, (0.2) tä on nyt vähä
09 ihmeellisesti et me ollaan tänään,
10 (0.3) mun pitää palauttaa maa:nantaihim
11 menness yks [↑]keskustelunanalyysi? .hhh
12 Silja: [oaa,]
13 Venla: [mum pitää eh-]
14 (.)
15 Venla: siis, (0.4) se,
16 (1.1)
17 Venla: ihme se tehtävä siit niinkuu:,
18 Silja: n[↑]ii[joo.]
19 Venla: [yle-]
20 (.)
21 Venla: mikä se nyt on [↑]ei se proseminaari mut se,
22 (0.6)
23 >edellinen?<
24 Silja: okeii: ai se [joku]
25 Venla: [seh? se] kurssih?
26 Venla: nii [se pitää palaut]taa,
27 Silja: [kurssi nii]
28 (0.4)
29 Venla: ja sit mum pitäs nyt niinku tehässe?
30 .hh sit meiäm pitäs kiepata tuolt
31 Tuiskun aidin kautta,
32 (.)
33 Venla: ja ehtii tänä iltan viel Esposseen.
34 (0.5)
35 Venla: .hh ni[inku,]
36 Silja:-> [oho?]
37 (.)
38 Venla: illal? (0.4) s[↑]it me ollaan siel huominen:,
39 (0.3)
40 Venla: ja tiistai >me lähettää joko tiistai-iltan tai
41 keskiviikkoaamuna sielt tänneh. (.) .hhh
42 (.)
43 Venla: vasta.=
44 Silja: =okeei:
45 (0.6)
46 Silja: teill onki [↑]kova ohjelma tänään.
47 Venla: joo, ja sit tota:
48 ((Venla jatkaa ohjelmastaan kertomista))

Venla esittää kerronnassaan aikajärjestyksessä hänen ohjelmaansa lähipäivinä. Riveillä 10–29 hän kertoo, että hänen pitäisi kirjoittaa ja palauttaa eräs keskusteluanalyysi maanantaihin mennessä ja että hänen pitäisi tehdä se *nyt*, siis keskustelun tapahtumishetken aikaan. Riveillä 30–31 Venla kertoo päivän seuraavan ohjelmanumeron: *sit meidän pitäis kiepata tuolt Tuiskun äidin kautta* ja jatkaa vielä seuraavasta tapahtumasta: *ja ehtii tänä iltan viel Espooseen*. Keskusteluun syntyy pieni tauko ennen kuin Venla jatkaa vielä edellistä vuoroaan ajan määritteellä *niinku illal* (r. 35–38). Tauko keskustelussa saa Siljan tuottamaan responssin Venlan kerrontaan, vaikka Venla sitten jatkaakin vielä rivillä 33 alkanutta syntaktista kokonaisuutta.

Silja tuottaa siis rivillä 36 interjektion *oho*. Silja reagoi sillä mahdollisesti kaikkeen, mitä Venla on siihen mennessä kertonut tekevänsä ja saattaa olettaa, että Venla on jo päässyt ohjelmastaan kertomisessa loppuun. On myös mahdollista, että Siljan responssi motivoituu pelkästään Venlan edellisestä vuorosta rivillä 33. Siljan *oho* on tässä tapauksessa yllättymisen osoitin. Venla on edellä esittänyt, että heidän pitäisi ehtiä *vielä* tänä iltana Espooseen. *Vielä*-sanalla Venla esittää, että Espooseen pitäisi ehtiä ikään kuin kaiken huipuksi, ja siten antaa ymmärtää, että päivän ohjelma on tosiaankin kiireinen. Riveillä 38–43 Venla vielä kertoo, että on tulossa Espoosta takaisin vasta tiistai-iltana tai keskiviikkoamuna, mikä on relevanttia, koska se osoittaa vielä Siljalle, että Espoossa kuluu koko keskustelun aikainen päivä. Silja tuottaa tietoon responssin *okeei* (r. 44), jonka jälkeen keskusteluun taas syntyy pieni tauko. Silja tulkitsee, että Venlan päivän tapahtumista kertominen on saatettu loppuun ja niinpä hän esittää kannanoton *teill onki kova ohjelma tänään* (r. 46). Kannanotto vaikuttaa olevan samansuuntainen kuin Siljan *oho*-responssi rivillä 36: sillä osoitetaan, että Venlan ohjelma on odotuksiin nähden jotenkin yllättävän tiukka. Silja ei kuitenkaan kannanotollaan tuo ilmi erityisesti positiivista tai negatiivista affektia. Siljan *oho*-interjektio on myös ambivalentti reaktio eikä hän tuo eksplisiittisesti esille suhtautumistaan Venlan kertomaan. Teoreettisesti sekä positiivinen että negatiivinen *oho*-interjektion valenssi olisivat mahdollisia, sillä toisaalta Silja on saamassa tässä koko ajan kielteistä vastausta kutsuunsa ja toisaalta taas hän kuuntelee kerrontaa ystävänsä vauhdikkaasta arjesta.

Alaluvussa 3.1 olen tarkastellut kerrontaan responssiksi tuotettuja *oho*-interjektioita. Tarkastelu on osoittanut, että *oho*-interjektioilla voidaan tuottaa kerrontaan valenssiltaan

positiivisia, valenssiltaan negatiivisia tai ambivalentteja reaktioita. Erityisesti vaikuttaa kuitenkin siltä, että positiiviseen kerrontaan tuotetaan *oho*-interjektioilla positiivinen tai ambivalentti reaktio, negatiiviseen kerrontaan negatiivinen tai ambivalentti reaktio ja neutraaliin tai ambivalenttiin kertomukseen ambivalentti reaktio. *Oho*-interjektio näyttää siis olevan hyödyllinen ja tietyllä tapaa turvallinen keino reagoida kertomukseen: ambivalentti *oho*-interjektio on tulkittavissa sekä positiiviseksi että negatiiviseksi tai heikosti affektiiviseksi responsiksi. Tarkasteluni osoitti myös, että *oho*-interjektio voidaan tuottaa responsiksi useissa eri kohdissa kerrontaa: ennen tai jälkeen huippukohdan tai keskelle kertomusta. Tarkempia lukumääriä esittelin alaluvun 3.1.1 lopussa.

Yllättyminen vaikuttaa aineistoni perusteella olevan ainakin jossain määrin vuorovaikutuksessa kertojan ja vastaanottajan yhteistyönä rakentama ilmiö kuten Wilkinson ja Kitzinger (2006) esittävät. Esimerkiksi esimerkeissä 1, 2 ja 4 oli havaittavissa, että kertojan sanavalinnat kutsuivat vastaanottajaa tuottamaan yllättymisen osoittimen. Lisäksi pohdin tässä luvussa sitä, toimiiko *oho* vain yllättymisen osoittimena vai myös muutosmerkkinä ja uutisen vastaanottimena. Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että *oho* voi toimia samanaikaisesti molempina vastaanottajan tekoina: interjektioilla vastaanottaja voi osoittaa, että hän on vastaanottanut jotakin uutta tietoa, mutta samanaikaisesti myös ilmaista, että tieto on jollain tavalla odottamatonta tai odotustenvastaista. Voisi myös sanoa, että *oho*-interjektio voi toimia tietynlaisena muutosmerkin erikoistapauksena: se on keino vastaanottaa uutinen tai uutta tietoa silloin kun uutisessa tai tiedossa on jotakin odottamatonta.

Kerronnan vastaanotto vaikuttaa olevan hyvin tyypillinen konteksti *oho*-interjektion tuottamiselle, olihan aineistossani kuitenkin jopa 23 kerrontaan responsiksi tuotettua *oho*-interjektioita. Olen kuitenkin käsittänyt kerronnan hyvin laajasti tässä työssä. Erilaisia kerrontatilanteita olisi voinut eritellä työssä tarkemminkin, mutta työni ja tavoitteeni kannalta tekemäni luokittelun tarkkuus on riittävä. Jatkossa toki interjektioiden tarkastelu tarkemmin luokitelluissa kerrontatilanteissa voi tarjota tarkempaa tietoa *oho*-interjektioista.

3.2 *Oho* kolmannen position vuorossa

Tässä alaluvussa siirryn tutkimaan kolmannen position vuoroissa tuotettuja *oho*-interjektioita. Tämän alaluvun tapauksissa on kuitenkin paljon samaa kuin edellisen luvun tapauksissa. Molemmissa sekventiaalisissa paikoissa tuotetuissa interjektioissa on kyse edellä sanottuun reagoimisesta tai edellä sanotun vastaanottamisesta. Kolmannen position vuorona tuotetut interjektiot ovat vierusparin etujäsenen tuottaneen keskustelijan reaktioita kanssakeskustelijan tuottamaan jälkijäsenen. Kummassakin sekventiaalisessa asemassa tuotetuilla *oho*-interjektioilla siis osoitetaan edellä sanottu vastaanotetuksi ja ilmaistaan samalla jonkinlaista affektista suhtautumista siihen. Käsitellen kuitenkin näissä erilaisissa sekventiaalisissa paikoissa tuotettuja interjektioita erikseen.

Aineistossani on seitsemän kolmannen position vuorona tuotettua *oho*-interjektiota. Vaikuttaa siis siltä, että vierusparin jälkilaajennus on kohtalaisen tyypillinen esiintymispaikka *oho*-interjektioille. Kaikissa aineistoni tapauksissa vierusparin ydintoimintona on tietoa hakeva kysymys. Aineistoni tarkastelu jättää siis avoimeksi sen, voisiko *oho*-interjektio esiintyä kolmannen position vuorona laajentamassa myös sellaisia vieruspareja, joissa ydintoimintona on esimerkiksi ehdotus, pyyntö tai tarjous.

Keskustelu muodostuu toimintojen muodostamista sekvensseistä eli toimintajaksoista. Sellaisia kahden vuoron muodostamia jaksoja, joissa vuorojen välinen kytkös on erityisen konventinaalistunut, kutsutaan vieruspareiksi. (Raevaara 1998: 75.) Schegloffin ja Sacksin määritelmän mukaan vierusparit ovat kahden vuoron muodostamia toimintajaksoja, jossa vuorot ovat vierekkäisiä, eri puhujan esittämiä, ja vuorot ovat järjestyneet siten, että tietynyyppinen etujäsen vaatii tietynlaisen jälkijäsenen, esimerkiksi kysymys vastauksen tai tervehdys vastatervehdyksen (Schegloff & Sacks 1973: 295–296; Raevaara 1998: 76). Vierusparirakenne voi laajentua eri tavoin: sitä voi edeltää etulaajennus (*pre-expansion*), jolla ennakoidaan varsinaisen vierusparin tuottamista, se voi laajentua sisältäpäin, jolloin etujäsenen ja jälkijäsenen väliin sijoittuu välilaajennus (*insert expansion*), ja lisäksi vierusparia voi seurata jälkilaajennus, jolla vierusparia laajennetaan jäljestäpäin (*post-expansion*) (ks. esim. Raevaara 1998; Schegloff 2007; Stivers 2013).

Kolmannen position vuoro on sitä edeltäneeseen vieruspariin kiinteästi liittyvä vuoro, jolla etujäsenen esittäjä arvioi jälkijäsentä (Raevaara 1998: 82). Vierusparin jälkijäsentä ei kuitenkaan aina seuraa kolmannen position vuoro, vaan sekvenssi saattaa päättyä jälkijäsenen tuottamiseen. Schegloffin mukaan preferoimattomia tai erimielisiä jälkijäseniä seuraa tyypillisemmin jälkilaajennus kuin preferoituja tai samanmielisiä jälkijäseniä. (2007: 115–117.) Schegloff jakaa jälkilaajennukset minimaalisiin (*minimal*) ja ei-minimaalisiin (*non-minimal*) jälkilaajennuksiin. Minimaalisilla jälkilaajennuksilla reagoidaan vierusparin jälkijäseneseen, mutta ne myös päättävät vierusparista muodostuvan sekvenssin. Minimaalinen jälkilaajennus koostuu siis vain yhdestä vuorosta, kolmannen position vuorosta, eikä johda sekvenssin suurempaan laajentumiseen. (Schegloff 2007: 118.) Minimaalisella jälkilaajennuksella etujäsenen esittäjä voi myös esimerkiksi osoittaa, että jälkijäsenessä tuotettu vuoro on riittävä responssi etujäseneseen (Stivers 2013: 198). Ei-minimaalisessa jälkilaajennuksessa kolmannen position vuoro puolestaan toimii uuden sekvenssin etujäsenenä ja siten vaatii tai kutsuu jälkijäsentä vastaanottajalta eli varsinaisen sekvenssin jälkijäsenen tuottajalta. Ei-minimaalinen jälkilaajennus muodostuu siis useammasta vuorosta. (Schegloff 2007: 149.) Ei-minimaalisessa jälkilaajennuksessa kolmannen position vuoro osoittaa usein, että varsinaisen vierusparin jälkijäsen ei ole riittävä responssi etujäseneseen (Stivers 2013: 198.) Jälkilaajennus voi siis koostua pelkästä kolmannen position vuorosta tai olla useamman vuoron mittainen sekvenssi. Aineistoni perusteella *oh*-interjektio voi esiintyä kolmannen position vuorossa sekä minimaalisissa jälkilaajennuksissa että ei-minimaalisissa jälkilaajennuksissa.

Heritage (1984) tarkastelee *oh*-partikkelin käyttöä ja merkitystä käsittelevässä artikkelissaan myös kysymys–vastaus–vieruspariin kolmannen position vuorona tuotettuja *oh*-partikkeleita. Heritage esittää, että kysyjä voi *oh*-partikkelilla osoittaa, että hänen tiedon tilassaan on tapahtunut muutos eli että vastaus on antanut kysyjälle uutta tietoa. Samalla kysyjä myös osoittaa vastaajalle, että kysymyksellä aidosti haettiin jotakin kysyjälle uutta tietoa. Lisäksi Heritagen mukaan *oh* osoittaa vastauksen esittäjälle, että kysyjä pitää vastausta riittävänä ja loppuun saatettuna. Heritagen mukaan *oh* suuntautuu taaksepäin, eikä pyydä enää lisää tietoa vastaukseen: *oh*-partikkeli kolmannen position vuorona olisi siis Schegloffin termin minimaalinen jälkilaajennus (Heritage 1984: 307–311, 336; Schegloff 2007: 118).

Suomen kielestä kolmannen position vuorona tuotettuja partikkeleita ovat tutkineet ainakin Kastari (2006) ja Koivisto (2013). Kastari tarkastelee tutkimuksessaan dialogipartikkeleiden *ai jaa* ja *aha(a)* tehtäviä keskustelussa. Kastari esittää, että *ai jaa* toimisi kysyjän reaktiona vastaukseen erityisesti silloin, kun kysymyksellä on haettu puheenaihetta, esimerkiksi kysytty kuulumisia, sekä silloin, kun kysymys on ollut puhekkumppanin esittelemään puheenaiheeseen liittyvä jatkokysymys. *Aha(a)* vaikuttaa Kastarin mukaan puolestaan olevan tavallinen reaktio deklaratiivikysymysten yhteydessä ja erityisesti silloin kun kysymyksen sisältämät episteemiset tai keskustelun kulkua koskevat oletukset ja vastaus ovat ristiriidassa keskenään ja vastaus on jollain tapaa kysyjän odotusten vastainen. (Kastari 2006: 89–93, 124–125.) Kolmannessa positiossa tuotettua *ai nii(n)* -partikkelia tutkinut Koivisto esittää, että partikkeli ensinnäkin osoittaa, että vastaus on palauttanut kysyjän mieleen vastauksessa kerrotun informaation ja toiseksi se paljastaa tiettyjä episteemisiä suuntautumisia. Koiviston mukaan *ai nii(n)* kolmannessa positiossa nimittäin osoittaa, että on sosiaalisesti preferoitua muistaa tietty, relevantti informaatio tietyssä puhetilanteessa. Partikkeli on myös tietynlainen selviytymiskeino tilanteissa, joissa kysyjän muistamattomuus on johtanut sopimattoman etujäsenen esittämiseen. (Ks. Koivisto 2013.)

Tässä luvussa tarkastelen siis tapauksia, joissa *oho*-interjektio tuotetaan kolmannen position vuorossa. Aineistoni perusteella *oho* voi muodostaa kolmannen position vuoron yksin tai yhdessä esimerkiksi kannanoton kanssa. Kiinnitän esimerkkien tarkastelussa huomiota siihen, millainen vierusparin jälkijäsen, johon *oho*-interjektioilla reagoidaan, on ja siihen, mitä kolmannen position vuoron jälkeen tapahtuu. Tarkastelen erityisesti sitä, mikä *oho*-interjektion tehtävä kolmannen position vuorossa on. Kuten luvussa 3.1, tarkkailen myös *oho*-interjektioiden valenssia. Esimerkeissä 13–14 kiinnitän huomiota myös erityisesti edeltävien vuorojen sisältöön ja sen vaikutukseen siihen, miten rutiininomaiselta reaktiolta *oho*-interjektion tuottaminen esimerkeissä vaikuttaa.

Esimerkki 10 havainnollistaa kolmannen position vuorossa tuotettua *oho*-interjektiota. Esimerkki on kahden miehen, Pekan ja Tapanin välisestä puhelinkeskustelusta. Tapani on ennen katkelman alkua kertonut nukkumisvaikeuksistaan ja maininnut saaneensa lääkäriltä jonkinlaisia ”nappeja” eli lääkkeitä saadakseen nukuttua pidempään. Esimerkin rivillä 1 Pekka esittää Tapanille

kysymyksen *auttoks ne*, jossa hän viittaa *ne*-pronominilla Tapanin saamiin unilääkkeisiin.

Esimerkki 10 SG 97 07 Univelkaa

01 Pekka : auttoks ne,
02 Tapani: ↑noh, hhhh tänää pual ykstoist vast heräsi,
03 Pekka : heh heh heh [.hhh he
04 Tapani: [siis tota ky:l
05 siinä niinku sillä lailla taikaa
06 on että, hh .hh mut #se:,# sitä niinku kukaa usko
07 miten se must tuntuu niinku vittumaiselta,
08 hh .hh
09 Pekka : mm,
10 Tapani: ainut saatana ku paatis kukkuu ja on hereillä
11 ja liikkuu ja,
12 (1.0)
13 Tapani: .nff nrrff, .mt ei sen puolee
14 hh aamu nyt on useesti monta
15 kertaa niinku hemmetin
16 nätti niinku [tänäänki,
17 Pekka : [niin o.
18 (.)
19 Pekka : [monelt sä menit nukkumaa eilen sitte,
20 Tapani: [kiva-,
21 Tapani: yheksältä.
22 Pekka :-> **oho?, no se oli tosi pitkää,**
23 Tapani: mut mä olin nii saatana puhki.
24 (1.7)
25 Tapani: ei se:, hh jotenkin se on joku sano ettei #muuta:
26 voi ottaa niinku:# unta varastoon tai että jos
27 jää univelkaa sitä ei voi paikata mutta,
28 (2.0)

Tapani vastaa Pekalle heränneensä aamulla vasta puoli yhdentoista aikaan (r. 2). Tapanin vastaus implikoi, että lääkäriltä saadut napit kyllä auttoivat: puoli yhtätoista voi pitää melko myöhäisenä heräämisaikana, ja Tapani käyttää ajanilmauksen yhteydessä myös partikkelia *vasta*, jolla hän osoittaa itsekin pitävänsä heräämisaikaa jossain määrin myöhäisenä. Pekka reagoi Tapanin vastaukseen nauramalla (r. 3). Nauru toimii tässä ikään kuin kolmannen position vuorona, arvioimassa Tapanin vastausta. Pekka osoittaa naurulla, että Tapanin myöhään nukkumisessa on jotain huvittavaa ja samalla se ehkä myös osoittaa Pekan tulkitsevan Tapanin tarkoittaneen vastauksellaan, että unilääkkeet ovat auttaneet. Tapani siirtyy nopeasti eteenpäin keskustelussa ja hänen vuoronsa alkuosa *tota kyl siinä niinku sillä lailla taikaa on että* (r. 4–6) vaikuttaa liittyvän vielä unilääkkeiden vaikutukseen. Tapani muuttaa kuitenkin puheen suuntaa kesken vuoronsa ja alkaa kertoa Pekalle, kuinka ikävältä nukkumisvaikeudet hänestä tuntuvat. Tapanin huoltenkerronta jatkuu riville 16 asti.

Rivillä 19 Pekka esittää Tapanille kysymyksen *monelt sä menit nukkumaa eilen sitte*, joka tavallaan palaa aiempaan sekvenssiin riveillä 1–3. VISK:n mukaan *sitten* voi sävyartikkelina käytettynä merkitä kontrastia (§ 825). Tässä tapauksessa Pekka merkitseekin *sitten*-partikkelilla, että nukkumaanmenoon liittyvä kysymys toimii jollain tapaa vastakkaisena Tapanin heräämisajan ilmaiseeseen vastaukseen (r. 2). Pekkahan kysyi rivillä 1, auttoivatko Tapanin saamat lääkkeet. Tapanin vastaus ilmaisi, että hän nukkui myöhään, mutta tietämättä Tapanin nukkumaanmenoaikaa Pekka ei voi tarkalleen tietää, nukkuiko Tapani erityisen pitkään. Tapani vastaa Pekalle menneensä yhdeksältä nukkumaan. Pekka tuottaa heti vastauksen jälkeen kolmannen position vuoron *oho no se oli tosi pitkään* (r. 22), joka muodostuu siis *oho*-interjektioista ja kannanotosta. *Oho*-interjektio toimii Pekan vuorossa yllättymisen osoittimena eli sillä Pekka ilmaisee, että Tapanin vastauksessa jokin on ollut odottamatonta. Kannanotto osoittaa eksplisiittisesti, mikä vastauksessa yllättää Pekan: Tapani on nukkunut odotettua pidempään. Pekan kannanoton muotoilusta voi tulkita, että Pekka ikään kuin yhdistää rivien 1–3 ja 19–21 sekvenssit ja tuottaa niihin reaktioksi vuoronsa: hän summaa yhteen Tapanin nukkumaanmeno- ja heräämisajat ja arvioi Tapanin nukkuneen pitkään. Toisaalta *oho*-interjektio saattaa suuntautua responssiksi pelkästään Tapanin vastaukseen rivillä 21, sillä kello yhdeksän on ehkä epätavanomaisen varhainen aikuisen nukkumaanmenoaikana.

Pekan kolmannen position vuoro rivillä 22 aloittaa ei-minimaalisen jälkilaajennuksen. Pekan vuorossa kannanotto *no se oli tosi pitkään* saa Tapanin selittämään että pitkään nukkuminen johtui siitä että hän oli *niin saatanan puhki* (r. 23). Tapani käyttää selityksessään affektisia sanavalintoja: uupumusta hän kuvaa sanalla *puhki* ja intensiteettimäärittäneenä on voimasana *saatanan*. Affektiiviset sanavalinnat voimistavat Tapanin selitystä tai perustelua ja saavat sen vaikuttamaan jopa puolustelevalta. Pekan tuottaman kolmannen position vuoron voikin tulkita joko positiiviseksi reaktioksi siihen, että univaikeuksista kärsinyt Tapani on saanut nukuttua kunnolla, mutta toisaalta Pekan vuoron voi tulkita myös arvostelevaksi tai Tapania haastavaksi: tosi pitkään nukkuminen on jo lähellä liian pitkään nukkumista ja pitkään nukkumisen voisi tulkita myös vaikkapa laiskuudeksi. *Oho*-interjektioilla saattaa olla kannanoton sävyn tulkinnan kannalta merkitystä. *Oho*-interjektio osoittaa, että Pekka yllättyi kuulemastaan informaatiosta eli se samalla myös voimistaa Pekan kannanottoa ja vahvistaa tulkintaa sen negatiivisuudesta. On myös huomioitava, että

Pekan yllättyminen ja kannanotto kohdistuvat tässä esimerkissä Tapanin tietoalaan ja melko henkilökohtaiseen toimintaan, mikä voi saada Tapanin selittelemään puolustelevasti nukkumistaan. Sekvenssi päättyy Tapanin vuoroon, jonka jälkeen keskusteluun syntyy tauko. Tauon jälkeen keskustelussa käsitellään edelleen samaa topiikkaa, Tapanin univaikeuksia ja nukkumista, mutta hieman eri aiheesta kuin edellä käsitellyssä vierusparissa.

Esimerkin 10 tapaan esimerkissä 11 jälkilaajennus on ei-minimaalinen ja jälkilaajennuksen aloittava kolmannen position vuoro muodostuu *oho*-interjektioista ja kannanotosta. Esimerkki 11 on kahden keskustelijan, Saaran ja Veeran välisestä puhelinkeskustelusta. Keskustelijat ovat ennen esimerkin alkua puhuneet Saaran saamien pastelliliitujen käytöstä. Saara on kysynyt Veeralta, tarvitaanko pastelliliitujen käyttöön fiksatiivia⁵, ja Veera on vastannut kysymykseen myöntävästi. Katkelman alussa (r. 1–2) Veera esittää kannanoton liiduista ja Saara vastaa kannanottoon samanmielisesti (r. 4) sekä tuottaa vielä omankin kannanoton liitujen jäljestä (r. 6).

Esimerkki 11 SG 401 Serkkupuh Fiksatiivi

01 Veera: mut niil saa °oikeesti° kivaa
 02 jälkee,
 03 (0.5)
 04 Saara: mm-m?
 05 (0.7)
 06 Saara: pehmeetä,
 07 Veera: sitä fiksatiivii ei kannata
 08 sit säästellä koskahn, f hehh
 09 Saara: mm,
 10 Veera: .hhh
 11 Saara: ↑paljo pullo semmost fiksatiivii
 12 maksaa suunnillee,
 13 (1.1)
 14 Veera: varmaa joku kakstoist euroo >tai jotai
 15 [sellast<,
 16 Saara:-> [**oho**] **aika kallist**,
 17 (0.8)
 18 Veera: mut se kyll on aika riittosaa
 19 siis sillee,
 20 Saara: mm.
 21 (0.4)
 22 Veera: et,
 23 (.)
 24 Veera: sei mee mitenkää niinku yhtee,
 25 (0.4)
 26 Veera: et se o semmone aika pönttö.
 27 (.)
 28 Veera: mut onha se,
 29 (.)

⁵ Fiksatiivilla tarkoitetaan erityisesti kuvataiteessa käytettävää kiinnitettä, liuosta, jolla hiili- ym. piirustukset kiinnitetään paperiin. (NS; MOT Kielitoimiston sanakirja)

30 Veera: on se ↑aika hintavaa siis [sillee.]
 31 Saara: [missähä]
 32 mä fiksailen noit sit £khu
 33 mull ei oo parvekett,

Riveillä 7–8 Veera neuvoo Saaraa fiksatiivin ja liitujen käytössä esittämällä, että fiksatiivia ei kannata säästellä liituja käyttäessä. Veera oikeastaan siis neuvoo, että fiksatiivia kannattaa käyttää runsaasti liitujen kanssa. Ehkä tästä neuvosta johtuen Saara esittää Veeralle kysymyksen *paljo pullo semmost fiksatiivii maksaa suunniltee* (r. 11–12). Keskustelussa on kysymyksen jälkeen noin sekunnin pituinen tauko, joka päättyy, kun Veera vastaa Saaran kysymykseen arvioimalla fiksatiivipullon hinnaksi suurin piirtein kaksitoista euroa (r. 14–15). Tätä vastausta Saara arvioi tuottamallaan kolmannen position vuorolla *oho aika kallist*. Saaran vuoro muodostuu siis *oho*-interjektioista ja kannanotosta, jolla Saara arvioi fiksatiivipullon olevan hinnaltaan aika kallista. *Oho*-interjektio ilmaisee Veeran vastauksen eli arvion fiksatiivin hinnasta olleen jollain tavalla Saaran odotusten vastainen tai Saaralle odottamaton. Vaikka Saara ei tiennyt, paljonko fiksatiivi maksaa, hänellä kuitenkin oli mahdollisesti jonkinlainen oletus sen hinnasta, mikä hänen reaktionsa perusteella oli matalampi kuin Veeran kertoma kaksitoista euroa. Pelkkä *oho*-interjektio voisi kuitenkin jättää epäselväksi sen, pitääkö Saara hintaa positiivisella tavalla yllättävänä (edullisena) vai negatiivisella tavalla yllättävänä (kalliina). Nyt Saara tuo eksplisiittisesti esiin, että hän pitää hintaa kalliina ja niinpä myös *oho*-interjektio vaikuttaa tässä tapauksessa ilmaisevan valenssiltaan negatiivista affektia. Fiksatiivin kalleus on tässä nimenomaan Saaran kannalta negatiivinen asia: Saaran pitää hankkia fiksatiivia ja se tulee hänen maksettavakseen. Kuten esimerkissä 1, myös tässä tapauksessa *oho*-interjektio toimii mahdollisesti kannanottoa vahvistavasti: Saara ei vain pidä fiksatiivipullon hintaa kalliina, vaan osoittaa myös yllättyneensä fiksatiivin kalleudesta. Toisaalta Saara lausuu *oho*-interjektion tasaisella intonaatiolla eikä kovinkaan painokkaasti vaan siirtyy nopeasti kannanottoon, joten prosodisesti yllättymisen osoitin ei saa Saaran vuorossa kovin suurta painoarvoa.

Esimerkin kysymys–vastaus–vierusparia laajentava jälkilaajennus on ei-minimaalinen. Saaran kannanotto *aika kallist* saa Veeran selittämään, että fiksatiivipullo on kyllä aika riittoisaa, sillä pullo on melko iso (*aika pönttö*) (r. 18–26). Nämä Veeran selitykset motivoituvat ehkä siitä, että Veera on juuri neuvonut Saaraa käyttämään fiksatiivia säästelemättä, ja neuvon toteuttaminen vaikuttaisi käyvän kalliiksi Saaralle, jos fiksatiivi maksaa paljon. Kuten esimerkissä 10, jossa kolmannen position vuorossa

esitetty yllättymisen osoitin ja kannanotto kohdistuivat Tapanin henkilökohtaiseen tietoaan, myös tässä esimerkissä Saaran kolmannen position vuoro kohdistuu asiaan, joka on Veeralle ainakin jossain määrin henkilökohtainen. Veera ei voi vaikuttaa fiksaatiivin hintaan, mutta Veera on neuvonut Saaraa käyttämään sitä säästelemättä, joten Veera saattaa tuntea olevansa selitysvelvollinen ja tavallaan vastuussa antamastaan neuvosta. Veera esittää selityksensä lopuksi kuitenkin Saaran kannanoton kanssa samanmielisen kannanoton (r. 28–30), jonka jälkeen Saara siirtyy seuraavaan topiikkiin (r. 31–33).

Esimerkeissä 10 ja 11 *oho*-interjektioilla ilmaistiin yllättymistä, joka motivoitui jostakin selvästi eksplikoidusta poikkeamasta odotuksenmukaisesta käyttäytymisestä (nukkumisaika) tai asiointilasta (tuotteen hinta). Myös esimerkissä 12 puhujan hämmästyksen kohde on selvästi tulkittavissa vierusparin etujäsenen ja jälkijäsenen perusteella jonkinlaiseksi poikkeamaksi odotuksenmukaisesta hinnasta. Esimerkissä 12 on kuitenkin kyseessä ei-minimaalinen jälkilaajennus, joka koostuu yksinään *oho*-interjektioista. Vierusparirakenteen jälkilaajennus jää siis vain yhden vuoron rakenneyksikön mittaiseksi. Esimerkki 12 on katkelma samasta Tapanin ja Pekan välisestä puhelinkeskustelusta kuin esimerkki 10. Tapani aloittaa uuden topiikin rivillä 1–4 kysymällä Pekalta, onko hänellä olemassa *stetsonia* eli tietynmallista hattua. Pekka vastaa kysymykseen kieltävästi (r. 5), mutta lisää vielä tauon jälkeen, että hänellä olisi kuitenkin vanha kullankaivuuhattu, *oikein aito Borsalino* (r. 8–10). Tapanin kysymys ja Pekan vastaus muodostavat tässä esisekvenssin, joka mahdollisesti ennakoii Tapanin pyyntöä lainata hattua. Tapani selittääkin vielä riveillä 13–14, että olisi tarvinnut hattua eikä aio enää ostaa sellaista, mutta siirtyy sitten eteenpäin keskustelussa kertomaan Pekalle uutista.

Esimerkki 12 SG 97 07 Stetsoni

01 Tapani: tota mun piti kysyy semmost juttuu nii eihän
 02 sul o, hh .hh olemassa tommosta, (.)
 03 *stetsonia*, hh
 04 hattua,
 05 Pekka : ei.=
 06 Tapani: =äm,
 07 (1.2)
 08 Pekka : o:m mul se vanha ä se kullankaivuu hattuu,
 09 Tapani: no juu [juu mutta,
 10 Pekka : [se on oikein aito Borsalino,
 11 Tapani: nii mut tieks mitä,
 12 Pekka : m[m,
 13 Tapani: [mä tarviisin semmose hatu enkä mä nyt
 14 *saatana* mee kyllä enää ostaa, >mä kävi ostaa

15 elämäni ensimmäise puvun,
 16 Pekka : mh heh heh he .hh mi- m-
 17 fpaljo sä maksoit siitä.f
 18 Tapani: >.mt tonni kolmesataa,<
 19 Pekka :-> °o↑ho°, oliks se:, te- teetiksä
 20 m jossai vai ostit [o-,
 21 Tapani: [osti,
 22 .hhh mä kävin, (1.2) hhh niinku
 23 kunnan sika, ostaja voi tehdä nii .nffr
 24 mä kävin: h vissii viidestois eri myymälässä,
 25 .hhh kävi kattoo ja mistä löytyy <parhaat,>

Riveillä 14–15 Tapani kertoo siis Pekalle uutisen *mä kävi ostaa elämäni ensimmäise puvun*. Jo rivin 11 tyypillisen etiäisvuoron *nii mut tieks mitä* voi tulkita ennakoivan uutisen kertomista (ks. etiäisestä esim. Hakulinen 1989: 64–66; Routarinne 1998: 140–141), vaikka Tapani sen tuottamisen jälkeen esittää vielä selityksen hatuntarpeestaan. Puvun ostamisesta kertominen toimiikin tässä myös tavallaan perusteluna sille, miksi Tapani ei enää aio ostaa hattua. Pekka vastaanottaa Tapanin uutisen nauramalla ja siten osoittaa, että uutisessa on ehkä jotakin hauskaa. Pekka esittää naurunsa jälkeen Tapanille vielä kysymyksen *paljo sä maksoit siitä* (r 17), jolla hän hakee tarkempaa tietoa Tapanin ostamasta puvusta. Puvun hinnan tiedustelun voi myös tulkita liittyvän Pekan naurureaktioon: Pekka on ehkä huvittunut siitä, että Tapani on joutunut tekemään mahdollisesti melko hinnakkaan ostoksen tai siitä, että Tapani on ostanut ensimmäisen pukunsa melko myöhään aikuisiällä. Tapani vastaa Pekalle puvun maksaneen *tonni kolmesataa* (r. 18). Tätä vastausta Pekka arvioi tuottamalla kolmannen position vuoron *oho* (r. 19) ja esittää heti perään uuden kysymyksen, jolla hän tiedustelee puvun hankkimistapaa Tapanilta. *Oho*-interjektio toimii siis tässä yksin vierusparia laajentavana lausumana. Vaikka Pekka esittää pukuun liittyvän kysymyksen samassa vuorossa kuin yllättymisen osoittimen, kysymys ei laajenna edellistä vierusparia. Pekan vuorossa eri rakenneyksikköjen voikin tulkita suuntautuvan eri suuntiin: *oho*-interjektio arvioi edellä tuotettua jälkijäsentä ja kysymys taas aloittaa uuden sekvenssin, joka tosin liittyy edelleen läheisesti topiikin käsittelyyn.

Kuten esimerkissä 11, myös tässä esimerkissä *oho*-interjektioilla ilmaistaan yllättymistä tai hämmästymistä jonkin tuotteen hinnasta. Tässä esimerkissä yllättyminen kohdistuu tarkemmin ottaen siihen, minkä hintaisen puvun Tapani on ostanut. Pekka arvioi siis sitä, minkä hintaisen puvun Tapani on valinnut, eikä sitä, minkä hintainen jokin tietty puku on. Pekka ei esimerkissä kuitenkaan mitenkään eksplisiittisesti tuo ilmi, millä tavoin Tapanin ostaman puvun hinta häntä hämmästyttää. Vihä siitä voisi kuitenkin antaa interjektiota seuraava kysymys, jolla Pekka tiedustelee, onko puku

ostettu vai teetetty: luultavasti Pekka käsittelee hintaa yllättävän korkeana, koska hän tuo teettämismahdollisuuden keskusteluun. Pekka tuottaa *oho*-interjektion melko vaimealla äänellä ja sävelkorkeutta sanan keskellä nostaen. Hiljaisella äänellä lausuttu interjektio ei tässä kuulosta erityisen huudahdusmaiselta, mikä luo vaikutelman, että Pekan yllättyminen ei ainakaan ole kovin voimakasta. Nouseva intonaatio sanan keskellä taas luo vaikutelman, että Pekka suhtautuisi Tapanin ostoksen hintaan positiivisesti, mutta muunlaisen leksikaalisen reaktion puuttuminen jättää sen avoimeksi, pitääkö Pekka hintaa yllättävän korkeana vai matalana. Pekka myös sivuuttaa hinta-asian melko nopeasti ja siirtyy esittämään seuraavaa puvun hankintaan liittyvää kysymystä. Tapani vastaa kysymykseen ensin (r. 21) ja aloittaa sen jälkeen monen vuoron mittaisen kerronnan siitä, mitä puvun ostamistilanteessa tapahtui.

Esimerkeissä 10–12 *oho* on ollut tehtävältään selvästi yllättymisen osoitin ja esimerkeistä on käynyt selvästi ilmi, mikä yllättymisen on laukaissut keskustelussa. Siirryn nyt tarkastelemaan esimerkkejä 13 ja 14, joissa *oho*-interjektio vaikuttaa olevan rutiininomaisempi yllättymisen osoitin. Tarkoitan tässä rutiininomaisuudella sitä, että tarkastelemissani tapauksissa jo vierusparin etujäsenestä käy jollain tapaa ilmi, että puhujalla on tietoa asiasta, johon interjektioilla reagoidaan. Puhujat eivät siis *oho*-interjektiota tuottaessaan vastaanota yllättävää tietoa täysin uutena.

Esimerkki 13 on kahden miehen, Pekan ja Simon välisestä puhelinkeskustelusta. Puhelun alussa miehet keskustelevat lyhyesti Simon auton kunnostamisesta, minkä jälkeen Pekka ilmoittaa Simolle tulleensa viime yönä kotiin reissusta (r. 2, 7–10). Pekka on ollut talviaikaan telttailu- ja kalastusreissulla ja Simo ilmeisesti myös tietää sen, sillä Pekka muotoilee vuoronsa niin, ettei siitä käy ilmi, mistä hän on tullut kotiin. Simon tieto käy ilmi myös hänen vuorostaan Pekan ilmoituksen jälkeen, sillä hän vastaanottaa ilmoituksen dialogipartikkelilla *aha* (r. 11) ja esittää sitten kysymyksen reissun säätilasta.

Esimerkki 13 SG 94 09 Lumimyrsky

01 Pekka: #joo, joo.# hh .hh
 02 Pekka: [me tultii-,
 03 Simo : [sieläpä sielä,
 04 (.)
 05 Simo : >tai Ossiha sitä laitto
 06 ehän mä sitä [(laittanu),
 07 Pekka: [.joo, .hhh tultii ((haukottelee))
 08 viime yänä joskus yhen aikaa oltii perillä, h
 09 (.)
 10 Pekka: >pual yks, [mh

11 Simo : [>aha, < no mites oliko
 12 ne hurjat < mites vaikuttiko ne Ruatsin
 13 lumimyrskyt sinne (.) teille,
 14 Pekka: .mt <vaikutti.> h=
 15 Simo : =et siel oli kova tuuli ja, ()
 16 lun[ta sateli,
 17 Pekka: [kova tuuli oli kolmena päivänä #ja:
 18 yhtenä# oikei tosi kova lumi <myrsky.>
 19 Simo :-> o[↑]ho, no miltäs < mitenkäs selvisitte,
 20 Pekka: me oltii onneks me oltii menty vähä
 21 niinku vikaa me oltii niinku semmosessa
 22 jokiuomassa pusikossa ja#:#, meil oli sielä se
 23 telttä #nii:# se ei lähteny < lentoo sentää,>
 24 .hhh ↑telttä skulas iha hyvi sit voi se
 25 tau <kotelttä> siin vieressä ja se: täytyy lumella
 26 ja se kaatu ja .hhh [se:

Simo muotoilee aluksi kysymyksen alun *no mites oliko ne hurjat* (r. 11–12), mutta tekee sitten itsekorjauksen ja muuttaa kysymyksen muotoon *mites vaikuttiko ne Ruatsin lumimyrskyt sinne teille* (r. 12–13). Simon kysymys osoittaa edelleen, että hän tietää, millaisella reissulla Pekka on ollut ja on myös tietoinen reissukohteen säätilasta. Simon ensimmäinen kysymyksen muotoilu, jonka hän sitten korjaa, antaa jopa olettaa, että Simo tietää lumimyrskyn osuneen Pekan reissukohteeseen, mutta lopullisella kysymyksen muotoilullaan Simo hakee tietoa siitä, vaikuttivatko lumimyrskyt Pekan reissukohteessa. Pekka vastaa myöntävästi Simon kysymykseen (r. 14), minkä jälkeen Simo tuottaa väitelauseen muotoisen vuoron *et siel oli kova tuuli ja lunta sateli* (r. 15–16). Simon vuoron voi tulkita kysymykseksi, jolla hän tarkistaa vuorossaan esittämän asiantilan paikkansapitävyyden Pekalta. Samalla Simo kuitenkin osoittaa omaavansa jo tietoa reissun säätilasta. Edellisestä vierusparissa Pekka lisäksi vastasi, että lumimyrskyt vaikuttivat reissussa, jolloin Simo voi jo siitä päätellä, että reissussa on tuullut ja satanut lunta. Pekka vastaa Simon kysymykseen kertomalla tarkemmin, millä tavoin lumimyrsky vaikutti reissussa (r. 17–18). Pekka kertoo vuorossaan, että kova tuuli vaikutti kolmena päivänä ja kuvaa tuulta siis samalla adjektiivilla kuin Simo (*kova tuuli*). Sen sijaan lumentuloa kuvaillessaan Pekka käyttää jonkinlaista äärimmäistä kuvausta asiointilasta (*extreme case formulation*, ks. Pomerantz 1986) ja kertoo yhtenä päivänä olleen *oikei tosi kova lumimyrsky*. Tätä Pekan vastausta Simo arvioi kolmannen position vuorollaan rivillä 19. Vuoro koostuu *oho*-interjektioista sekä kysymysmuotoisesta lauseesta *no miltäs mitenkäs te selvisitte*.

Simon tuottaman interjektion voi tulkita toimivan kahdella tavalla. Toisaalta se näyttäytyy melko rutiininomaisena yllättymisen osoittimena: vaikka Simon kuvaus lumimyrskystä on ollut melko kepeä (*lunta sateli*), Pekka on lähes toistanut Simon

kysymyksessä esittämät säätilat ja siten Pekan vastaus ei voi olla kovin odottamaton tai odotuksenvastainen Simolle. Simo on kuitenkin jo riveillä 11–13 osoittanut tietävänsä lumimyrskyistä. Toisaalta taas Pekan käyttämä kuvaus *oikei tosi kova* saattaa toimia sellaisena lumimyrskyn rankkuutta korostavana muotoiluna, jolla Pekka kutsuu Simoa yllättymään ja tuottamaan yllättymisen osoittimen. Wilkinsonin ja Kitzingerin (2006) mukaan tällä tavoin osallistujat voivat keskustelussa rakentaa yllättymistä yhdessä. Joka tapauksessa Simon tuottama *oho* ei tässä esimerkissä näytä ilmaisevan yhtä todellista yllättymistä kuin interjektiot esimerkeissä 10–12 vaan ennemminkin rutiinimaista ja Pekan kuvaukseen sopivaa reaktiota. Kuten esimerkissä 12, Simon tuottama *oho* muodostaa jälkilaajennuksen yksinään. Simon vuoron toinen rakenneyksikkö, kysymys *no miltäs mitenkäs selvisitte*, jatkaa saman topiikin käsittelyä, mutta aloittaa uuden sekvenssin.

Esittelen vielä luvun lopuksi esimerkin 14, joka on sekventiaaliselta rakenteeltaan samantyylinen kuin edellä esitelty esimerkki 13. Esimerkissä kysymyksen esittäjällä siis vaikuttaa olevan jo tietoa kysyttävästä asiasta, mutta reaktio vastaukseen on silti yllättymisen osoitin *oho*. Lisäksi esimerkki nostaa esiin kiinnostavan ilmiön: esimerkissä tuotettu *oho*-interjektio ei oikeastaan ole aivan puhdas *oho*-interjektio vaan jonkinlainen ”hybridi” interjektioista ja dialogipartikkelista *mm hy*. Interjektion häilyvä ääntäminen ei kuitenkaan aiheuta keskusteluun ongelmaa.

Kyseessä on katkelma kahden miehen, Simon ja Pekan välisestä puhelinkeskustelusta. Ennen esimerkin alkua Pekka on juuri kysäissyt Simolta, olivatko Simo ja ilmeisesti Simon kaveri Pide käyneet jossain. Esimerkin alussa (r. 1–2) Simo vastaa Pekan kysymykseen kertomalla, että he olivat käyneet telttailmassa mökillä, jonka jälkeen keskustelu jatkuu telttailuaiheen parissa.

Esimerkki 14 SG 95 10 Pakkasasteita

01 Simo : mökillähän me oltii yätä sillon tos teltassa
 02 tossa #ä# mikä se on >perjantai lauantaina,<
 03 Pekka: ↑ihan tosi,
 04 Simo : joo,h
 05 (.)
 06 Simo : me kokeiltii piruttaa sitä Piden sinolikeitintä
 07 siinä.
 08 Pekka: no: miten se lämmitti,
 09 (1.2)
 10 Simo : ky:llä se hh[h ku siel oli-
 11 Pekka: [eiks siä ollu pakkasta aika paljo,
 12 Simo : ä siäl oli illal viistoist ja aamul kaheksantoist.
 13 Pekka:-> **mho**,
 14 Simo : ni sit teltas oli lattian rajas aamul

15 oli (.) kaks viiva kolme pakkast ja
16 sit siäl teltan ylhääl nii oli seittämän lämmintä.
17 Pekka: mm: mm: ,

Pekka tuottaa Simon vastaukseen uutismerkin, rituaalisen epäuskon osoittimen *ihan tosi* (ks. Korkalainen 2002: 15). Tähän Simo esittää vahvistavan responsin rivillä 4. Keskustelu jatkuu, kun Simo kertoo heidän kokeilleen Piden sinolikeitintä teltassa. Pekka kysyy Simon kertomaan tietoon liittyen, miten sinolikeitin lämmitti teltassa (r. 8). Simo vastaa pienen tauon jälkeen kysymykseen myöntävästi, jonka päälle osittain Pekka esittää vielä polaarisen *eikö*-alkuisen vaihtoehtokysymyksen *eiks siä ollu pakkasta aika paljo* (r. 11). Kysymyksellä hän osoittaa myös edellisen kysymyksensä keittimen lämmittävyyydestä relevantiksi. Tällainen *eikö*-alkuinen kysymys on myöntävää vastausta hakeva, ja Pekka hakee sillä vahvistusta tai samanmielisyyttä kysymyksessä esitetyle propositiolle (ks. VISK § 1694, 1696). Pekka siis osoittaa jo kysymyksessään tietävänsä, että pakkasta on ollut aika paljon. Niinpä Simon vastaus, jossa hän kertoo illan ja aamun tarkat, suhteellisen kovina pidettävät pakkaslukemat, ei voi olla Pekalle täysin odottamatonta saati odotusten vastaista tietoa. Silti Pekka tuottaa Simon vastauksen jälkeen kolmannessa positiossa interjektion *mho* (r. 13).

Pekka saattaa yllättymistä osoittavalla vuorollaan osoittaa, että tarkka lämpötila on odottamattoman alhainen, vaikka hän onkin tiennyt pakkasta olleen *aika paljon*. Yllättyminen ei silti vaikuta olevan kovin voimakasta. Kuten jo edellä mainitsin, Pekan tuottama sana ei ole aivan puhdas *oho*-interjektio, vaan se vaikuttaa olevan jonkinlainen yhdistelmä *oho*-interjektiota ja *mm hy* -partikkelia⁶. Sanan alkuosa on melko selvästi lausuttu *m*-äänne, mutta sanan loppuosa on selvästi *ho*. Vuoroa voisi kuvailla prosodisilta piirteiltään ”laiskaksi”: Pekka ei tuota interjektiota erityisen nopeasti, äänenkorkeus pysyy tasaisena, eikä Pekka tuota interjektiota erityisen painokkaasti. Tulkintani mukaan tämä voisi liittyä juuri siihen, että Simon vastaus ei ole Pekalle erityisen odottamaton. Pekan yllättymisen ilmaiseminen ei siis ainakaan vaikuta olevan erityisen voimakasta, vaan ennemminkin vain sopiva reaktio kovista pakkaslukemista kuulemiseen. Toisaalta Pekan tuottama sana muistuttaa myös *mm hy* -partikkelia, jolla voidaan VISK:n mukaan vastaanottaa kerrottu uutena tietona (§ 798). Tähän partikkeliin ei välttämättä liity minkäänlaista yllättymiseen liittyvää merkityssisältöä. Pekan vuoro ei myöskään vaikuta olevan erityisen vahvasti affektinen, johtuen erityisesti sen prosodisista piirteistä. Pekan tuottama kolmannen position vuoro

⁶ Esimerkkinä interjektioiden yhdistelmästä ks. myös esimerkki 21, alaviite.

muodostaa yksin vierusparin jälkilaajennuksen, eli jälkilaajennus on tässä esimerkissä minimaalinen ja keskustelu jatkuu Pekan vuoron jälkeen Simon vuorolla (r. 14–16), jossa hän kertoo yksityiskohtaisemmin teltan lämmityksestä.

Jefferson (1978b) tarkastelee englannin kielestä esimerkin 4 yhdistelmäinterjektion kaltaisia löyhästi lausuttuja myöntäviä tai kielteisiä vastauksia (*lax tokens*). Tällaisia vastauksia Jeffersonin esimerkeissä ovat esimerkiksi *mnyeh*, *neuh* ja *nyem*, jotka voidaan tulkita joko kieltäviksi (*no*) tai myöntäviksi (*yeah* tai *yes*). Jefferson esittää, että tällaiset löyhästi lausutut vastaukset eivät ole puhujalta pelkkää laiskasti artikuloitua puhetta, vaan itse asiassa yhdenlainen vakavasti otettava vuorovaikutuksen keino: tuottaessaan löyhää vastausta puhujat eivät välttämättä tarkoituksellisesti tuota myöntävää tai kieltävää vastausta, vaan vastauksen ymmärtäminen jää vastaanottajan tehtäväksi, keskustelijoiden yhteisen tiedon ja kontekstin perusteella. Jeffersonin mukaan tällainen löyhä puhe voikin olla yhdenlainen tapa, jolla puhetta tuotetaan spesifisesti juuri tietylle vastaanottajalle. (Ks. Jefferson 1978b.) Pekan interjektioikin esimerkissä 4 on mahdollisesti tulkittavissa joko yllättymisen osoittimeksi tai vain uutta tietoa vastaanottavaksi vuoroksi.

Vaikka siis vaikuttaa siltä, että Pekan tuottama partikkeli ei ole aivan puhdas *oho*-interjektio, käsittelin esimerkkiä kuitenkin tässä, sillä vastaanottaja voisi hyvinkin sen tulkita yllättyneeksi reaktioksi. Tämä esimerkki ja myöhemmin esimerkissä 21 havainnoimani interjektio nostavat myös esiin kiinnostavan ilmiön, jota voisi mahdollisesti tutkia hieman tarkemminkin interjektioista tai dialogipartikkeleista.

Olen tässä alaluvussa tarkastellut kolmannen position vuorona tuotettuja *oho*-interjektioita. Aineistossani olevien kolmannen position vuorojen määrä on melko vähäinen (7 kpl), mutta kolmannen position vuoro vaikuttaa kuitenkin olevan jossain määrin tavallinen paikka *oho*-interjektioille keskustelussa. Tarkasteluni osoitti, että *oho*-interjektio voi muodostaa kolmannen position vuoron yksin tai yhdessä kannanoton kanssa. Lisäksi kävi ilmi, *oho*-interjektioilla alkanut jälkilaajennus voi olla joko minimaalinen tai ei-minimaalinen. Sen sijaan aineistoni tarkastelu jättää avoimeksi sen, onko sillä, esiintyykö *oho* kolmannen position vuorossa yksin vai jonkin muun aineksen kanssa, jotakin vaikutusta siihen, laajeneeko jälkilaajennus sekvenssiksi vai jääkö se minimaaliseksi. Aineistossani ainakin interjektioista ja kannanotosta muodostuvat kolmannen position vuorot saavat jälkilaajennuksen laajenemaan ei-minimaaliseksi. Sen sijaan aiemmin esittelemissäni esimerkeissä 12–14 yksin kolmannen position vuoron

muodostavat *oho*-interjektiot muodostavat yksinään minimaalisen jälkilaajennuksen, esimerkeissä 12–13 tosin siitä syystä että interjektion tuottaja aloittaa nopeasti interjektion tuottamisen jälkeen uuden sekvenssin. Aineistostani löytyy yksi esimerkki, jossa kysymys–vastaus–vierusparin jälkeen tuotettu interjektio on osa ei-minimaalista jälkilaajennusta. Tapaus on kuitenkin tilanteesta, jossa keskustelijoita on neljä ja kaikkiaan kolme puhujaa tuottaa kolmannessa positiossa päällekkäispuhuntana jonkin vuoron. *Oho*-interjektion merkityksen analysointi jälkilaajennuksen kannalta jää siis tuossa esimerkissä valitettavan epäselväksi.

Tarkastelemani esimerkit kuitenkin osoittivat, että *oho*-interjektiolla voidaan kolmannessa positiossa osoittaa, että kysyjän saama vastaus on jollain tapaa odotusten vastainen tai odottamaton. Kastari (2006) esittää tutkielmassaan, että *aha(a)*-partikkeli toimisi käypänä reaktiona kolmannessa positiossa juuri silloin, kun kysymyksen oletukset ja vastaus ovat jonkinlaisessa ristiriidassa. *Oho* tuntuu toimivan samankaltaisessa tehtävässä. Aineistoni perusteella näyttää lisäksi siltä, että kolmannessa positiossa tuotetulla *oho*-interjektiolla on tyypillinen esiintymiskonteksti: sillä reagoidaan vastauksiin, jotka osoittavat jonkinlaisen helposti havaittavan tai mitattavan poikkeavuuden normeista tai normaalista tilanteesta (tuotteen hinta, säätila, nukkumaanmeno aika). Aineistossani vain kahdessa tapauksessa (joita en tässä analysoinut) oli kyse hieman toisenlaisesta odotusten vastaisuudesta. *Oho*-interjektion merkitystä kolmannen position vuorossa tulisi kuitenkin selvittää systemaattisemmin ja suuremmalla aineistolla, jotta tutkimuksesta voisi esittää varmoja ja yleistettäviä päätelmiä.

3.3 *Oho* reaktiona muunlaisiin vuoroihin tai keskustelujaksoihin

Alaluvuissa 3.1 ja 3.2 käsittelin kerrontajaksoihin responsseiksi tuotettuja *oho*-interjektioita sekä vierusparin jälkilaajennuksessa tuotettuja *oho*-interjektioita. *Oho*-interjektiolla voidaan aineistoni perusteella reagoida puhetoimintoihin tai pidempiin puhejaksoihin myös muissa sekventiaalisissa paikoissa kuin kerrontajaksossa tai jälkilaajennuksessa. Tässä alaluvussa esittelen lyhyesti joitakin aineistoni yksittäistapauksia, joissa *oho*-interjektio tuotetaan jollain tapaa reaktioksi edellä tuotettuun puheeseen, mutta joita ei voi kuitenkaan sisällyttää aiemmin käsiteltyihin ryhmiin. Tapauksia aineistossani on yhteensä kahdeksan.

Esimerkissä 15 on samankaltaisia piirteitä sekä alaluvussa 3.1 käsiteltyjen että alaluvussa 3.2 käsiteltyjen tapausten kanssa. Siinä *oho*-interjektiota voi tulkita edeltävän kysymyksestä ja vastauksesta muodostuva vieruspari. Sisällöllisesti *oho*-interjektioilla puolestaan reagoidaan esimerkissä eräänlaisen uutisen kertomiseen. Käsitellen esimerkkiä 31 tässä alaluvussa, sillä sitä ei voi pitää kovin puhtaana tapauksena kummastakaan edellä esitellystä *oho*-interjektion tyypillisestä esiintymispaikasta.

Esimerkki 15 on kahden naisen (Ella ja Ilona) välisestä puhelinkeskustelusta. Ilona soittaa Ellalle ja esittää väitelauseen *sull on viimeinen lomapäivä* ja liitekysymyksen *eiks niin*. Tällä kysymyksellä Ilona hakee Ellalta samanmielistä kantaa hänen väitelauseessaan esittämään proposition (ks. VISK § 1697). Ella vastaakin kysymykseen myöntävästi riveillä 5–6. Ilona jatkaa keskustelua väitelauseella, jolla hän kertoo ajatelleensa Ellan lähteneen *johonkin mihin lie Helsinkiin* (r. 7, 9). Ilonan voi tulkita esittävän lauseella vain omia ajatuksiaan tilanteesta, mutta todennäköisemmin Ilonan tarkoitus on väitelauseella joko kehottaa Ellaa kertomaan kuulumisiaan lomapäivän vietosta tai kysyä mitä Ella puuhaa kotona, kun ei kerran ole lähtenyt mihinkään, esimerkiksi Helsinkiin.

Esimerkki 15 SG 143 06 Viimeinen lomapäivä

01 Ella : Ella Korpi.
 02 Ilona: no tääl on Miekkasen Ilona hei.
 03 Ella : no he:[i.
 04 Ilona: [sull on viimeinen loma[päivä eiks [niin.
 05 Ella : [hh [fno kuule
 06 niin ↑onf.
 07 Ilona: mm [mä aattelin että sä oot vielä lähteny vaikka
 08 Ella : [mh .hh
 09 Ilona: #yy# johonkin [mm mihin (.) lie Hel[sinkiin.
 10 Ella : [hh [#ee# ftuli viime
 11 hetken puhti ruveta kauhiasti siivoom(h)aahh
 12 [hahhaf .hh sitä ei olē vielä syntynyt tähän
 13 Ilona:-> [↑oho? ↑oho. (-)
 14 Ella : mennessä sitä puhtia.
 15 Ilona: ai ja[a:. no:. #mm# nythän on kyllä ihan (.) kaunis
 16 Ella : [fmmf
 17 Ilona: päivä mutta tuota tehä vaikka mitä mutta tuota [ei<
 18 Ella : [joo
 19 (.)
 20 Ilona: joskushan se siivoomi[nenkin (.) tulee puhdi[(ksi).
 21 Ella : [hh [joo
 22 ja mun alko siitä kun mulla on tota koulun
 23 kirjahylly (.) siis (.) tämähh (.) koulu[asioiden
 24 Ilona: [nii
 25 Ella : kirjahylly [niin niin kamalan (.) .hh sekanen ja

Ella kertookin naurahtaen, että hänelle on tullut *viime hetken puhti ruveta kauhiasti siivoamaan* (r. 10–11). Ella jatkaa lisäksi kertomalla, ettei puhtia ole vielä tähän mennessä syntynyt ja viittaa sillä luultavasti siihen, ettei puhtia ole syntynyt loman aikana. Ella siis esittää, ettei ole lähtenyt viimeisen lomapäivänsä viettoon matkoille vaan viettää sitä kotona siivoamalla. Ilona reagoi tähän tietoon kahdennetulla *oho*-interjektioilla (r. 13), jonka hän tuottaa osittain päällekkäispuhuntuksena Ellan vuoron kanssa, heti Ellan lausuttua *siivoamaan*-sanana loppuun. Kahdennettu *oho*-interjektio toimii tässä ainakin samantyyppisenä yllätyksen osoittimena kuin yksinäinen *oho*-interjektio. Ensimmäinen Ilonan tuottama *oho* on lausuttu korkealla äänenkorkeudella ja päättyy lisäksi nousevaan intonaatioon. Toisen *oho*-interjektion sävelkorkeus puolestaan laskee sanan loppua kohden. Sekä interjektion toisto että prosodia luovat Ilonan vuoroon vahvaa affektisuutta ja erityisesti toisto vaikuttaa lisäävään reaktion intensiteettiä (ks. esim. VISK § 1736, 1738). Ilonan yllättyminen vaikuttaa olevan prosodian ja toiston takia melko voimakasta, mutta sen valenssi jää ambivalentiksi. Ilonan seuraavat vuorot korostavat hänen ambivalenttia suhtautumistaan Ellan siivoamiseen: toisaalta Ilona muistuttaa, että kauniina kesäpäivänä voisi tehdä muutakin, mutta toisaalta toteaa siivoamisenkin joskus tulevan ”puhdiksi”.

Ilonan yllättyneisyys saattaa syntyä siitä, että siivoamista yleisesti pidetään hieman vastenmielisenä tai pakollisena kotiaskareena, ja yhtäkkisen siivouspuhdin ilmaantuminen voi vaikuttaa harvinaiselta. Tällöin Ilonan *oho oho* -huudahdus vaikuttaisi jopa hieman leikilliseltä: Ilona esittäisi, että siivoaminen on odottamatonta ja hämmästyttävää. Ellakin vaikuttaa suhtautuvan siivoamiseen hieman huvittuneesti, sillä hän naurahtaa tuottaessaan vuoroaan (r. 12) ja tuottaa vuoronsa muutenkin hymyilevällä äänensävyllä. Toisaalta Ilona voi ylläytyä siitä, että Ella viettää juuri viimeisen lomapäivänsä ahkerasti siivoten. Ilona on juuri esittänyt ajatelleensa, että Ella olisi lähtenyt vaikkapa Helsinkiin, joten siivoaminen voi olla Ilonan odotuksiin nähden hämmästyttävä lomapäivän puuha. Tähän viittaa myös Ilonan vuoro riveillä 15, 17 ja 20. Keskustelu jatkuu riveillä 21–34 Ellan kertomuksella siitä, miten siivouspuhti alkoi. Tämä kertomus toimii myös eräänlaisena selityksenä tai perusteluna sille, miksi Ella juuri nyt, lomapäivänään, alkoi siivota. Ilonan kahdennetulla *oho*-interjektioilla ilmaisema hämmästyminen saattaa siis herättää Ellassa tarpeen selitellä jotenkin siivoamistaan.

Edellä käsittelemäni esimerkki 15 oli melko samankaltainen luvuissa 3.1 ja 3.2 käsiteltyjen tapausten kanssa. Seuraavaksi käsittelen esimerkkejä 16 ja 17, jotka poikkeavat enemmän kerrontajaksoissa tai vierusparin jälkilaajennuksissa tuotetuista *oho*-interjektioista. Esimerkissä 16 *oho* vaikuttaa olevan puhujan reaktio edellä esitettyyn kysymykseen tai ehdotukseen. Esimerkki on kahden miehen, Aaron ja Simon, välisestä puhelinkeskustelusta. Simo soittaa Aarolle ja esimerkin riviltä 4 käy ilmi Simon soiton syy: Aaro on aiemmin soitellut Simolle, mutta ei ilmeisesti ole tavoittanut tätä puhelimeen. Riveillä 5–6 ja 8 Aaro kertoo Simolle aiemman soittonsa syyn olleen se, että hän olisi kysynyt, voiko Simon luokse tulla pelaamaan.

Esimerkki 16 SG 122 16 Pelipäivä

01 Aaro: Aa:ro?
 02 Simo: no Simo tässä terve =
 03 Aaro: = moi.
 04 Simo: olit soittanu,
 05 Aaro: ↑joo (.) ei mulla mitää ihmeellistä, =
 06 = oi[sin] vaan [(kysyny et)]
 07 Simo: [°e-°] (.) [ei vai]
 08 Aaro: pääseekö teille pelaamaa.
 09 Simo:-> o↑ho (.) no me tehään tänään (.) ton (.)
 10 Mikon kanssa (0.8) hootee(t) (.) äm ällää
 11 tää:lä.
 12 Aaro: joo, =
 13 Simo: = tai siis vee vee vee sivuja käydääl läpi
 14 et ei täs nyt kyl oikei.
 15 Aaro: o:kei.
 16 Simo: tänää ei oo pelipäivä.

Aaro siis kertoo riveillä 6 ja 8 aiemman soittonsa syyn, mutta hänen selittäessään aiemman aikomuksensa olleen kysyä pelaamisesta ja ikään kuin referoidessaan sitä, mitä hän aikoi sanoa, hän tuottaa interrogatiivimuotoisen lausuman *pääseekö teille pelaamaa*. Tämän lausuman voisi tulkita olevan vain Aaron aiotun kysymyksen jonkinlaista referointia⁷, mutta sen voi tulkita olevan myös tässä keskustelussa esitetty, kehystetty kysymys tai ehdotus, johon Aaro odottaa vastausta. Simo osoittaa vastauksellaan r. 9–11 ja 13–14, että hän tulkitsee Aaron hakevan kysymykseen edelleen vastausta. Simo tuottaa Aaron kysymykseen kuitenkin ensin reaktioksi *oho*-interjektion, ja vasta sen jälkeen hän aloittaa kielteisen vastauksensa esittämisen.

⁷ Haakana on tarkastellut valituskertomuksissa esiintyvää referointia, joissa referaatti esitetään ”melkein” sanotuksi (2005: 143–144). Tässä esimerkissä on kuitenkin kyse siitä, että Aaro ei ole edes päässyt keskustelemaan Simon kanssa: Aaro ei siis ole itse päättänyt pitäytyä kysymyksen esittämisestä. Onkin hieman kyseenalaista, voiko Aaron vuoroa edes pitää varsinaisesti referointina, mutta ainakin kyse on samankaltaisesta ilmiöstä.

Kysymyksen tai ehdotuksen jälkeen olisi odotuksenmukaista tuottaa jonkinlainen vastaus responssiksi tai laajentaa sekvenssiä välilajajennuksella, esimerkiksi korjausjaksolla. Tässä esimerkissä Simon tuottama interjektio esiintyy siis melko odottamattomassa sekventiaalisessa paikassa. Toisaalta Simo siirtyy melko nopeasti interjektion jälkeen esittämään vastausta Aaron kysymykseen. Tulkintani mukaan Simo mahdollisesti reagoikin rivien 9–11 ja 13–14 vuorollaan Aaron vuoron kaksitulkintaisuuteen. Toisaalta Aaro on kertonut ikään kuin ilmoitusluontoisesti, että hän on aikoi kysyä Simolta pelaamisesta. Kuten luvuissa 3.2 ja 3.3 on käynyt ilmi, *oho*-interjektioilla voidaan reagoida kerrontaan ja uutisiin sekä vierusparien jälkijäseniin. Tässä esimerkissä kyse on ehkä kerronnan rajatapauksesta, mutta jonkinlainen ilmoitus Aaron vuoro kuitenkin on. Lisäksi itse asiassa Simon *oho* toimii myös kolmannen position vuorona Simon tietoa hakevasta vuorosta (r. 4) ja Aaron vastauksesta muodostuvan vierusparin jälkeen. Toisaalta taas esittämällä interjektion jälkeen kielteisen vastauksen Simo orientoituu Aaron vuoron kysymykseen, ja kohtelee sitä myös käsillä olevassa keskustelussa relevanttina kysymyksenä. Mahdollista on myös, että Simo vain yllättyy siitä, että Aaro kysyy, pääseekö Simolle pelaamaan. Aarohan ehdottaa pelaamista Simon luona, ja ikään kuin yrittää kutsua itseään Simon luokse, mikä saatetaan käsittää odotuksista tai normeista hieman poikkeavaksi toiminnaksi. Yllättyminen saattaa johtua myös siitä, että Simo joutuu vastaamaan kieltävästi Aaron kysymykseen: Simolla on muuta tekemistä, eikä hän luultavasti ole varautunut Aaron peli-ideaan. Mahdollisesti *oho* vaikuttaa jopa jollain tavalla sitä seuraavaa kieltävää vastausta lieventävältä ilmaukselta. Ehdotuksiin on yleensä preferoitua vastata myöntävästi (ks. esim. Tainio 1998), ja Simo joutuu nyt tuottamaan preferoimattoman jälkijäsenen. Simo muotoileekin jälkijäsenen preferoimattomalle vuorolle tyypillisesti: hän tuottaa selityksen, joka osoittaa miksei hän voi vastata myöntävästi, viivyttelö ja epäröi esittäessään vastausta ja muotoilee vielä varsinaisen kieltäytymiskohdan kieltäytymistä lieventävästi eikä täysin ehdottomaksi: *ei täs nyt kyl oikei* (ks. Tainio 1998; Pomerantz ja Heritage 2013.) Mahdollisesti *oho* voisi siis olla osa Simon strategiaa esittää kieltävä vastaus.

Aaron vuoro riveillä 6–8 ei ole erityisen affektinen, eikä se siten vaikuta valenssiltaan positiiviselta eikä negatiiviselta. Siihen reagoiva *oho*-interjektio sen sijaan ilmaisee affektia, eli osoittaa yllättymistä. Simo tuottaa interjektion sanan loppua kohden nousevalla intonaatiolla ja painottaen sanan ensimmäistä tavua. Simon

tuottaman interjektion prosodiset piirteet eivät ainakaan vihjaa negatiivisesta valenssista. Simo ei sanallisesti täsmennä sitä, mikä häntä tilanteessa hämmästyttää, eikä myöskään sitä, minkälaista hänen yllättymisensä on valenssiltaan, vaan interjektion tuottamisen jälkeen hän siirtyy perustelemaan kieltävää vastaustaan, jonka hän tuottaa lopulta rivillä 14. Simon tuottama interjektio vaikuttaa ambivalentilta reaktiolta.

Esimerkissä 17 tuotettu *oho*-interjektio poikkeaa huomattavasti luvussa 3 aiemmin käsitellyistä interjektioista. Interjektio vaikuttaa esimerkissä olevan käytössä topiikin loppua implikoivana päivittelynä, ja sen vahvimpana merkityksenä ei näytä olevan yllättymisen tai hämmästyksen osoittaminen. Interjektio on myös heikosti reaktiivinen. Esimerkki 17 on kahden ystävyksen, Hanne ja Missun, välisestä puhelinkeskustelusta. Hanne on aloittanut opiskelut uudella paikkakunnalla, ja tytöt ovat puhelun aikana keskustelleet pääasiassa Hanne opiskeluista ja uuteen paikkaan sopeutumisesta. Esimerkin riveillä 2–3 Missu aloittaa jälleen uuden Hanne uuteen asuinpaikkaan liittyvän topiikin ja kysyy Hannelta, onko tämä jo pyytänyt kivoja naapureitaan kahville. Missu kuvailee naapureita ilmeisesti ironisesti *kiva*-adjektiivilla, sillä Missu on käyttänyt samaa luonnehdintaa jo toisessa keskustelussa, jossa Hanne naapureista on keskusteltu negatiiviseen sävyyn. Lisäksi Missu tuottaa vuoron hymyilevästi.

Esimerkki 17 SG 113 03 Kivoja naapureita

01 Hanne: ↑mm-m, niij jus[tiin.]
 02 Missu: [hhh]hh et sä oo sun, kivoja
 03 naapureita vielä pyytänk kahville. h
 04 Hanne: e(h)emmä oo n(h)iitä p(h)yytäny mä .hh emä oon
 05 kyllä ovi:silmästä niitä tiirailluk k(h)u hu .hh
 06 ne tossa ryömii tossa
 07 käytävä(h) [llä hi hi ne ov vähä sellasia että,]
 08 Missu: [höö he hee]
 09 Hanne: eh heh heh he[h hee
 10 Missu: [k(h)iva(h) [.hhh
 11 Hanne:-> [o:hhoh sentää. .hh
 12 Missu: [°hm, °
 13 Hanne: [(-); se o iha kiva se m- se kemiläinen tyttö
 14 asuu iham mu yläpuolella ja sitte se Jaana asuu,
 15 m- (.) niinku' kans ylempänä mut tua toisessa
 16 päässä ja.

Hanne vastaa Missun ironiseen kysymykseen kieltävästi (r. 4) ja naurahdellen. Hanne vaikuttaa siis tunnistavan Missun kysymyksen affektisuuden ja ei-totisuuden. Hanne myös kertoo nauraen tiiraileensa käytävällä ryömiviä naapureitaan ovisilmästä. Käytävällä ryöminen on ehkä jossain määrin normien vastaista ja outoa toimintaa, ja Hanne kuvaileekin naapureitaan vielä rivillä 7 seuraavasti: *ne on vähän sellasia että*.

Lausuma päättyy *että*-partikkeliin ja syntaktisesti se vaikuttaa keskeneräiseltä ja saattaisi jatkua rivillä 11. Voi kuitenkin olla, että Hannen lausuma loppuu *että*-sanaan, sillä edellä kuvattu naapureiden toiminta tekee rivillä 7 päättyvän rakenteen lopusta melko ennalta arvattavan ja tarjoaa ainakin ainekset Missulle päätelmän tekemiseen (ks. *että*-loppuisista vuoroista Koivisto 2011). Riveillä 7–8 sekä Hanne että Missu jatkavat huvittunutta suhtautumista topiikkiin nauramalla. Lisäksi Missu tuottaa edelleen nauraen adjektiivista muodostuvan kannanoton *kiva* (r. 10), jolla hän mahdollisesti evaluoi naapureita tai naapureiden toimintaa, josta Hanne on juuri kertonut. Missun kannanoton jälkeen Hanne tuottaa vuoron *ohhoh sentää* (r. 11). Tässä esimerkissä *ohhoh*-interjektio vaikuttaa ilmaisevan yllättymistä hieman eri tavalla kuin muissa aineistoni tapauksissa. Vaikuttaa siltä, että *ohhoh sentään* toimii tässä jonkinlaisena päivittelyinä (päivittelyistä ks. Korkalainen 2002: 15–16).

Hakulinen ja Sorjonen (2012) tarkastelevat *voi että* -lausumaa käsittelevässä artikkelissaan myös *voi että sentään* -lausuman merkitystä. He esittävät, että *sentään*-adverbi implikoisi lausumassa, että responssi on reaktio laajempaan edellä sanottuun puhekokonaisuuteen, eikä välttämättä vain juuri edellä sanottuun vuoroon. Lisäksi Hakulinen ja Sorjonen esittävät, että ollessaan responssi laajempaan kokonaisuuteen, *voi että sentään* -lausuma näyttäisi myös implikoivan topiikin tai toiminnan lopettamista. (Hakulinen ja Sorjonen 2012: 166–171.) Esimerkin 17 *ohhoh sentään* -lausuma vaikuttaa myös suuntautuvan laajempaan kokonaisuuteen, outoja naapureita koskevaan puheenaiheeseen, ja topiikin käsittely päättyy käytännössä juuri Hannen vuoroon rivillä 11. *Ohhoh*-interjektio, jota olen kutsunut tässä tutkielmassa ”yllättymisen osoittimeksi” tosin poikkeaa Hakulisen ja Sorjosen (2012) *voi että* -ilmauksesta, jonka merkitys on avoimempi kuin *oho*-interjektion.

Ohhoh-interjektio ei tässä esimerkissä vaikuta osoittavan spontaania yllättymistä juuri puhehetkellä. Ensinnäkään Hanne ei keskustelun sisällön kannalta vaikuta yllättävän mistään juuri rivillä 11, sillä Hanne on itse kertonut Missulle käytävällä ryömivistä naapureistaan, eikä Missu ole tuottanut keskusteluun mitään odottamatonta responssia tai tietoa. *Ohhoh*-interjektio kuitenkin kantaa esimerkissä jonkinlaista odotustenvastaisuuden ja hämmästelyn merkitystä. Vaikka tieto naapureiden oudosta käytöksestä ei tule tässä katkelmassa Hannelle uutena, käytös on silti normeista poikkeavaa. Mahdollisesti tässä esimerkissä Hanne siis osoittaa interjektioilla, että naapureiden käytös on hämmästyttävää tai yllättävää, vaikka yllättyminen ei juuri

keskustelun aikana tapahdukaan. Hannen vuoron rivillä 11 voikin tulkita kahdella tavalla, mikä juontuu myös siitä, tulkitaanko Hannen vuoro rivillä 7 päättyneeksi että-partikkeliin vai onko Hannen tarkoitus vielä täydentää rakennetta: toisaalta *ohhoh sentään* vaikuttaa olevan topiikkia lopetteleva, koko puheenaiheeseen suuntautuva itsenäinen päivittely, jonka reaktiivisuus on melko heikkoa. Toisaalta taas voisi tulkita, että Hanne jatkaa rivin 11 vuorollaan rivillä 7 keskeyttämäänsä vuoroa, jolloin Hanne kuvaisi *ohhoh sentään* -päivittelyllä yllättyntä reaktiotaan naapureita katsoessaan (*ne on vähän sellasia että ohhoh sentään*). Tällöin interjektio vaikuttaisi olevan samaan tapaan reaktiivinen kuin muutkin tarkastelemani interjektiot ja Hanne referoisi aiemmin tuottamaansa reaktiotaan rivellä 7 ja 11.

Yhden tapauksen perusteella ei voi esittää yleistäviä päätelmiä, mutta esimerkiksi 17 voi tehdä useita kiinnostavia havaintoja jatkotutkimusta ajatellen. Ensinnäkin *ohhoh sentään* -lausuma verrattuna pelkkään *oho*-interjektioon vaikuttaisi tosiaan olevan suuntautunut koko sekvenssiin, eikä vain edelliseen vuoroon. Lisäksi hypoteesinomaisesti voisi arvella, että *sentään*-adverbiin liittyisi konventionaalisemmin juuri interjektion *ohhoh*-variantti. Samanaikaisesti voisi pohtia myös sitä, onko *ohhoh*-variantti mahdollisesti yksinkin esiintyessään jotenkin *oho*-varianttia päivittelynomaisempi. Ainakin NS esittää *ohhoh*-, *ohho*- ja *ohhoo*-varianttien esiintyvän huoahduksena ja merkitsevän siten väsymystä, huolestumista, päivittelyä tai helpotusta, mutta *oho*-variantille tällaista merkityssisältöä ei esitetä. Lopuksi vielä havainto *ohhoh*-interjektion mahdollisesta heikosta reaktiivisuudesta tässä esimerkissä nostaa ainakin hypoteettisesti kyseenalaiseksi sen, ovatko interjektiot kuitenkaan aina reaktiivisessa käytössä, kuten esimerkiksi VISK (§ 856) esittää. Ainakin reaktiivisuuden laatu ja voimakkuus näyttäisivät vaihtelevan.

Tässä alaluvussa olen käsitellyt joitakin erikoisempia tapauksia, joissa *oho*-interjektion reagoiminen edellä tuotettuun puheeseen. Esimerkki 15 muistutti sekventiaaliseltaan rakenteeltaan luvuissa 3.1 ja 3.2 käsitellyjä tapauksia, mutta ei suoranaisesti lukeutunut kumpaankaan ryhmään. Esimerkki 15 havainnollisti myös aineistossani melko harvinaista kahdennettua *oho*-interjektiota. Esimerkit 16 ja 17 ovat aineistossani yksittäistapauksia ja niissä *oho*-interjektio tuotetaan hyvinkin erilaisessa sekventiaalisessa ympäristössä kuin aiemmin käsittelemissäni esimerkeissä. Molemmista esimerkeistä voi kuitenkin tehdä kiinnostavia havaintoja, vaikka mitään yleistävää tapauksista ei voi esittää.

4 *Oho* reaktiona vahinkoon, näköhavaintoon tai fyysisen ympäristön tuottamaan ärsykkeeseen

Luvussa 3 tarkastelin puhetoimintoon tai pidempään puhejaksoon responsseiksi tuotettuja *oho*-interjektioita. Tässä luvussa siirryn käsittelemään interjektioita, jotka tuotetaan reaktioksi tapahtumiin tai näköhavaintoihin. Tämän luvun *oho*-interjektiot jakautuvat kahteen melko erilaiseen ryhmään, mutta niitä yhdistää kuitenkin se, että *oho*-interjektioilla ei reagoida toisen keskustelijan tuottamaan kielellisen tekoon. Toinen keskustelija voi kuitenkin muulla tavoin toimia niin, että *oho*-interjektio ainakin osittain motivoituu siitä. Lisäksi keskustelijan omat toiminnot, näköhavainnot tai epähuomiossa sattuneet tapahtumat voivat saada keskustelijan tuottamaan *oho*-interjektion.

Tässä luvussa käsiteltävät tapaukset ovat aineistossani lähimpänä Goffmanin (1978) responssihuudahduksia (*response cries*), joiden Goffman kuvaa olevan ei-kenellekään suunnattuja rituaalistuneita huudahduksia. Goffman viittaa responssihuudahduksilla sellaisiin rituaalistuneisiin tai konventionaalistuneisiin, eileksikaalisiin huudahduksiin, jonkinlaisiin ”puolisanoihin” (*semi-words*), joita puhujat ikään kuin päästävät suustaan tiettyjen odottamattomien tai arvaamattomien tapahtumien yhteydessä. Ne ilmaisevat jonkinlaista puhujan sisäistä tilaa, mutta niitä ei varsinaisesti osoiteta kenellekään vastaanottajalle. (Goffman 1978: 800–801.) Goffman esittää, että responssihuudahduksien tyypillinen esiintymispaikka on jonkinlainen sosiaalinen tilanne – mutta ei varsinaisesti keskustelu. Tosin hänen mukaansa responssihuudahdukset ovat niin rituaalistuneita, että niitä voidaan tuottaa myös keskustelussa responsseiksi sellaisiin kertomuksiin, joissa kerrotaan jollekin toiselle sattuneista tapahtumista. (Goffman 1978: 805–806, 813–814.)

Pohjola on havainnut *voi*-partikkelin esiintyvän sellaisten topiikkien aluissa, joissa puheenaiheet nousevat keskustelijoiden fyysisestä ympäristöstä. *Voi*-partikkelilla alkavilla reaktiivisilla ja affektiivisilla vuoroilla voidaan nostaa puheenaiheeksi esimerkiksi havainnot ympäristössä vallitsevasta lämpötilasta tai kampaajan havainnot asiakkaan hiuslaadusta. Pohjolan analysoimissa tapauksissa vuorot rakentuvat niin, että *voi*-partikkeli seuralaisineen (esimerkiksi *voi mahoto* tai *voi hyväne aika*) sijaitsee vuoron alussa ja vuoron lopussa täsmennetään affektia, esimerkiksi ympäristön lämpötilaa arvioivalla kannanotolla. (2013: 45–50). Pohjola (2013: 55) määrittelee tällaisissa tapauksissa *voi*-partikkelin nostaman affektin päivittelyksi. Pohjolan

tarkastelema ilmiö vaikuttaa olevan hyvin lähellä sellaisia oman aineistoni tapauksia, jossa *oho*-interjektioilla reagoidaan ympäristöstä tulevaan ärsykkeeseen, mutta erona on kuitenkin se, että *oho*-interjektio toimii vuoroissa pääasiassa yllättymisen osoittimena, ei päivittelynä. *Oho*-interjektio ei myöskään vaikuta erityisesti aloittavan topiikkia keskustelussa, vaan aineistoni perusteella yllättymistilanne voi päättyä hyvin nopeasti interjektion tuottamisen jälkeen. Lisäksi aineistoni tapauksissa ei välttämättä eksplisiittisesti täsmennetä *oho*-interjektioilla ilmaistua affektia, vaan tarkastelen myös tapauksia, joissa interjektio muodostaa reaktion yksinään.

Aineistossani on yhteensä 15 tapausta, joissa *oho*-interjektioilla reagoidaan tapahtumaan tai havaintoon. Tapausten määrää tarkastellessa on otettava huomioon, että kaikki tapaukset ovat kasvokkaiskeskusteluista. Aineistoni perusteella tällaisia interjektioita esiintyy siis harvoin tai ei ollenkaan puhelinkeskusteluissa, mikä on melko odotettua ottaen huomioon puhelinkeskustelun erilaisen luonteen verrattuna kasvokkaiskeskusteluun. Ensinnäkin puhelinkeskusteluissa keskustelijoiden vuorovaikutus on kielellisen toiminnan varassa eikä puhelimitse voi näyttää kanssakeskustelijalle ilmeitä, eleitä tai esimerkiksi kuvia tai esineitä. Toiseksi puhelinkeskustelun aikana keskustelijat ovat yleensä ainakin jossain määrin sitoutuneita myös fyysisesti puhelinkeskusteluun pitämällä luuria tai kännykkää korvallaan. Siten keskustelijat eivät voi tai halua välttämättä puuhastella muuta keskustelun aikana, vaikkakin nykyään kännykät ja handsfree-toiminnot mahdollistavat liikkumisen ja käsillä toimimisen puhelun aikana. Koko aineistoni koostuu sekä puhelin- että kasvokkaiskeskusteluista, joten määrällinen vertailu luvuissa 3 ja 4 käsiteltävien tapausten välillä on hankalaa. Suuntaa antaa kuitenkin aineistoni kasvokkaiskeskusteluista poimittujen tapausten määrällinen tarkastelu: kasvokkaiskeskusteluissa puheeseen reaktioksi tuotettuja *oho*-interjektioita on 15 eli täsmälleen sama määrä kuin näköhavaintoihin tai tapahtumiin reaktioksi tuotettuja interjektioita. Tämän perusteella vaikuttaisi siis siltä, ettei *oho*-interjektioille ole varsinaisesti vain yhtä tyypillistä esiintymiskontekstia, vaan sillä reagoidaan sekä puheeseen että muihin havaintoihin tai tapahtumiin.

Jäsennän tämän luvun kahteen alalukuun. Alaluvussa 4.1 tarkastelen *oho*-interjektioita, jotka tuotetaan reaktioksi erilaisiin näköhavaintoihin. Tarkasteluni osoittaa, että tällaisissa tapauksissa on samankaltaisuuksia luvun 3 tapausten kanssa. Toisessa alaluvussa siirryn käsittelemään *oho*-interjektioita, jotka tuotetaan reaktioksi

jonkinlaisiin vahinkoihin eli erehdyksessä tai epähuomiossa sattuneisiin tapahtumiin. Nämä tapaukset eroavat aiemmin käsitellyistä melko paljon, mutta kuten useimpien edellä käsiteltyjen *oho*-interjektioiden käyttö, myös näiden tuottaminen motivoituu tapahtumien odottamattomuudesta tai odotusten vastaisuudesta.

Lopuksi huomautan vielä, että aineistoni 15 tapauksen joukossa on kaksi tapausta, joissa keskustelijat pelaavat konsolipeliä ja toinen osallistujista tuottaa pelaamisen aikana *oho*-interjektion. Näitä tapauksia en voi analysoida tarkemmin kummassakaan alaluvussa, sillä pelitapahtumat eivät näy videokuvassa. Selvää tapauksissa kuitenkin on, että interjektio tuotetaan reaktioksi johonkin muuhun kuin toisen keskustelijan vuoroon; luultavasti joko näytöltä tehtyyn näköhavaintoon tai jonkinlaiseen kontrollinmenetykseen pelatessa.

4.1 *Oho* reaktiona näköhavaintoon

Tässä alaluvussa tutkin tapauksia, joissa *oho*-interjektion avulla reagoidaan jonkinlaiseen näköhavaintoon. Tässä alaluvussa olisin voinut käsitellä myös muunlaisia aistihavaintoja, kuten kuulo-, maku- tai tuntoaistilla tehtyjä havaintoja, mutta aineistossani ei tällaisia ole, joten käsittelen tässä vain näköhavaintoja. Luvussa 3 käsittelin toki tietynlaiseen kuulohavaintoon tuotettuja reaktioita, sillä puheen havainnointi tapahtuu kuuloaistin avulla.

Heath, vom Lehn, Cleverly ja Luff (2012) ovat tutkineet tietyissä institutionaalisissa tiloissa, taidemuseossa ja -galleriassa, tapahtuvaa yllättymistä ja erityisesti sen rakentumista vuorovaikutuksessa. He esittävät että yllättyminen ja yllättymisen ilmaiseminen ei ainoastaan ole reaktio johonkin kohteeseen tai tapahtumaan ympäristössä, vaan usein tavoin vuorovaikutuksellinen teko. Heath, vom Lehn, Cleverly ja Luff esittelevätkin artikkelissaan kaksi sekventiaalisesti erityyppistä yllättymistä. Ensinnäkin yllättyminen voi syntyä siitä, että toinen keskustelija kiinnittää kielellisin keinoin tai elein puhujan huomion johonkin odottamattomaan kohteeseen tai tapahtumaan. Tällainen yllättyminen on siis responsiivista ja jossain määrin odotettu reaktio keskustelijalta. Toiseksi yllättyminen ja yllättymisen ilmaiseminen voivat tapahtua itsenäisesti, keskustelijan omasta havainnosta tai kokemuksesta. Tällaisen yllättymisen osoittaminen taas voi saada muut vuorovaikutustilanteen osallistujat kiinnittämään huomionsa siihen, mikä yllättymisen on laukaissut. (Heath ym. 2012:

232). Myös Goodwin ja Goodwin ovat osoittaneet, että yllättymisen laukaiseva tapahtuma (*triggering event*) ja yllättymisen ilmaiseminen, *response cry*, ovat suhteessa toisiinsa paitsi niin, että laukaiseva tapahtuma saa aikaan yllättymisen, myös niin, että yllättymisen ilmaiseminen saa muut osallistujat havainnoimaan, mikä yllättymisen on aiheuttanut (2000: 18–19). Erityisesti tässä alaluvussa kiinnitän huomiota myös *oho*-interjektiolla ilmaistun yllättymisen vuorovaikutuksellisuuteen.

Tässä alaluvussa käsittelemäni tapaukset ovat kahdentyyppisiä: esimerkeissä 18–20 käsiteltävät *oho*-interjektiot ovat reaktioita erilaisista kuvista tai piirroksista tehtyihin näköhavaintoihin. Esimerkeissä 21–23 *oho*-interjektioita käytetään puolestaan reaktioina keskustelijoiden ympärillään havaitsemiin asiointiloihin.

Esimerkki 18 havainnollistaa tilannetta, jossa *oho*-interjektiolla reagoidaan kuvasta tehtyyn näköhavaintoon. Esimerkki on seitsemän keskustelijan välisestä kasvokkaikeskustelusta, jossa keskustelijat katselevat vanhoja valokuvia ja tunnistavat niissä esiintyviä henkilöitä. Kuvien katselu etenee niin, että Maija, joka istuu pöydän päässä, ottaa laatikosta valokuvia ja siirtää niitä vieressään istuvalle Jussille, joka siirtää kuvat puolestaan eteenpäin muille keskustelijoille. Pöydällä kiertää koko ajan runsaasti valokuvia, ja käynnissä voi olla samanaikaisesti useitakin keskusteluja. Esimerkissä 18 tarkastelun kohteena ovat Maijan ja Jussin vuorot. Sen sijaan Päivi ja Jouni tutkivat katkelman aikana muita kuvia, joten heidän vuoronsa eivät liity tarkasteltavaan keskusteluun. Esimerkin alussa Maija nostelee kuvia laatikosta, katsoo niitä pikaisesti itse ja siirtää ne Jussille. Maija vaikuttaa kommentoivan kuvia yleisesti rivien 3 ja 8 vuoroillaan, joita hän ei erityisesti esimerkiksi katseellaan kohdista kenellekään muista keskustelijoista. Rivillä 9 Maija kuitenkin vaikuttaa löytävän jotain kiinnostavaa, sillä hän tutkii kädessään olevaa kuvaa silmiään siristäen ja kumartuen lähemmäs kuvaa.

Esimerkki 18 SG 435 2_30 Uimapuku

01 MAIJA OTTAA KUVIA LAATIKOSTA JA SIIRTÄÄ
 02 NIITÄ JUSSILLE KATSOTTAVAKSI
 03 Maija: [nämä on kyllä ihan]
 04 MAIJA KATSOO LAATIKOSTA OTETTUJA KUVIA YKSI KERRALLAAN
 05 Jouni: .hhh
 06 Jussi: [n(h)i h]
 07 Päivi: [just] [se on paljo en]emmin]
 08 Maija: [(näist ei)]
 09 MAIJA KUMARTUU JA KATSOO KUVAA SILMIÄN SIRISTÄEN
 10 Maija: Kai[sa on]
 11 MAIJA SIIRTÄÄ KUVAN JUSSILLE
 12 Päivi: [todella se]mm[onen °(--)°]
 13 Maija: [uimapuvus]sa,
 14 JUSSI OTTAA KUVAN JA ALKAA KATSOA SITÄ

15 Jussi:-> oho?
 16 (0.6)
 17 Jussi: tätä ei voi näyttää,
 18 JOUNI KATSAHTAA JUSSIIN
 19 (0.6) JUSSI OTTAA LISÄÄ KUVIA KATSOTTAVAKSEEN
 20 Maija: ai [↑tä on Viipuri tä] on kyllä
 21 Päivi: [<Murrelta?,>]
 22 Maija: Vii[puri.]
 23 MAIJA ANTAA UUDEN KUVAN JUSSILLE

Riveillä 10 ja 13 Maija tuottaa vuoron *Kaisa on uimapuvussa* ja samanaikaisesti siirtää kuvan Jussin eteen pöydälle. Kaisa on esiintynyt jo useassa valokuvassa keskustelun aikana, joten muut keskustelijat tietävät, keneen Kaisaan Maija viittaa ja kenet hän myös samalla tunnistaa kuvasta. Jussi nostaa saman tien kuvan pöydältä ja heti kun hän alkaa katsoa sitä, hän tuottaa interjektion *oho* (r. 15). Jussi tekee siis heti jonkin huomion kuvasta ja ilmaisee hämmästyneensä siitä tuottamalla *oho*-interjektion. Jussi tuottaa interjektion melko painokkaasti ja nostaa sävelkorkeutta sanan loppua kohden. Tämä saa reaktion vaikuttamaan melko voimakkaalta. Interjektion jälkeen Jussi jatkaa kuvan tutkimista ja pienen tauon jälkeen hän tuottaa vielä vuoron *tätä ei voi näyttää* (r. 17). Jussi ei eksplisiittisesti kerro, mikä häntä on kuvassa hämmästyttänyt tai miksi kuvaa ei voisi näyttää. Hän kuitenkin todennäköisesti viittaa siihen, että kuten Maija on aiemmin esittänyt, Kaisa esiintyy kuvassa vähäpukeisena, uimapuvussa. Jussin vuoro onkin tarkoitettu hieman leikitteleväksi: vaikka kuva ei kaikesta päätellen ole varsinaisesti sopimatonta tai epäsiiveellistä, Jussi liioittelee hieman ja ”sensuroi” kuvan. Myöhemmin Jussi kuitenkin siirtää uimapukukuvan muiden kuvien mukana eteenpäin toisten katsottavaksi, mikä osoittaa myös, että Jussin vuoro rivillä 17 on tulkittava leikilliseksi. Jussin tuottamaan *oho*-interjektioon voikin myös kytkeytyä leikillisiä ja liioittelevia merkityksiä, mutta Jussin *oho*-interjektioilla ilmaisema hämmästyminen voi olla myös aitoa ja spontaania, sillä reaktio tulee hyvin nopeasti Jussin nähtyä kuvan. Yllättyminen voikin aiheutua siitä, että Kaisa on esiintynyt jo useissa kuvissa, mutta keskustelijoiden kommentteista päätellen ei vielä näin vähäpukeisena.

Esimerkistä 18 on vielä huomioitava Jussin reaktion vuorovaikutuksellisuus. Vaikka Maija ei esimerkiksi evaluoi kuvaa tai korosta eksplisiittisesti sen erityislaatuisuutta, Jussin reaktio kuvaan syntyy osittain Maijan toiminnasta. Maija siirtää Jussille kuvia myös kommentoimatta niitä mitenkään tai esittäen vain tietonsa tai arvionsa siitä, kuka kuvassa voisi olla. Tässä katkelmassa Maijan vuoro *Kaisa on uimapuvussa* kertoo muille sekä tiedon kuvassa esiintyvistä henkilöistä että tiedon siitä, mitä henkilöllä on päällään. Koska Kaisa on ollut keskustelussa jo paljon esillä, hänen

tunnistamisensa olisi varmasti onnistunut kaikilta keskustelijoilta. Lisäksi Kaisan vaatetuksen pystyisi näkemään nopeasti kuvaa katsomalla. Maija pyrkiikin vuorollaan osoittamaan muille, erityisesti Jussille, jolle hän antaa kuvan, että kuvassa on jotakin erikoislaatuista tai odottamatonta. Näin ollen Jussin hämmästyttä ilmaiseva *oho*-interjektio on paitsi reaktio näköhavaintoon, myös responsiivinen ja vuorovaikutuksellisesti sopiva reaktio Maijan vuoroon. Huomionarvoista toisaalta on myös se, että Jussin tuottaessa vuoroaan rivillä 17, pöydän toisella puolella istuva Jouni katsahtaa hitaasti Jussiin. Jussin *oho*-interjektio ja leikillinen jatko kiinnittävät siis Jounin huomion ja Jouni pyrkii mahdollisesti myös havaitsemaan Jussin reaktion laukaiseen kuvan. Jussi kuitenkin alkaa katsoa muita kuvia, eikä Jouni sen enempää tavoittele kuvaa nähtäväkseen vaan jatkaa kädessään olevien kuvien katselua. Kuten Heath ym. (2012) osoittavat tutkimuksessaan yllättymisen olevan kahdella tapaa vuorovaikutuksellista ja vuorovaikutuksessa rakentuvaa, myös tässä esimerkissä Jussin hämmästyminen on teko, joka toisaalta sopii Maijan vuoroon ja toimintaan ja toisaalta herättää Jounin huomion hämmästyksen laukaiseeseen tekijään.

Esimerkki 19 on katkelma samasta keskustelusta kuin esimerkki 18. Myös tarkasteltava tilanne muistuttaa hyvin paljon edellä käsiteltyä tapausta. Tarkasteltavana ovat jälleen erityisesti Maija ja Jussi. Matti käsittelee samanaikaisesti toista kuvaa ja muut keskustelijat ottavat katsein tai vuoroin osaa kumpaankin tilanteeseen. Maija ottaa valokuvia laatikosta ja tutkittuaan niitä itse hän siirtää ne Jussille. Esimerkin rivillä 3–4 Jussi on juuri tutkinut pinon Maijalta saamia kuvia ja siirtää ne eteenpäin vieressään istuvalle Hannalle. Heittäessään kuvan pöydälle Jussi vielä esittää (r. 3), että kuvassa esiintyy Kaisa, josta keskustelussa on jo aiemmin puhuttu. Sen jälkeen Matti alkaa esittää kysymystä rivillä 5 ja Mattin puhe saa Jussin ja Liisan kääntämään katseensa hänen suuntaansa. Samaan aikaan kun Matti tuottaa vuoroaan riveillä 5–9, Maija löytää kiinnostavaa katsottavaa eräästä kuvasta.

Esimerkki 19 SG 435 02_30 Valkokaartilaisia

01 MAIJA PENKOO KUVALAATIKKOA, MUUT KATSOVAT
 02 KUVIA
 03 Jussi: siin on Kaisaa,
 04 JUSSI HEITTÄÄ KUVAN PÖYDÄLLE
 05 MAIJA KATSOO LAATIKOSTA OTTAMAANSA KUVAA JA HYMYILEE
 06 Matti: mikäs tää sitte ku tääl on tämmönen
 07 JUSSI JA LIISA KATSOVAT MATTIA
 08 MAIJA KATSOO KUVAN KÄÄNTÖPUOLTA JA VAKAVOITUU
 09 Matti: [tämmöset h hautajais]kuvia,
 10 Maija:-> [o[↑]ho h tämä he-]

11 Maija: **hei, (.) t_äähän pitää saada**
 12 JUSSI, JOUNI JA LIISA KÄÄNTÄVÄT KATSEEN MAIJAAN
 13 (.)
 14 Maija: **tonne,**
 15 MAIJA ANTAA KUVAN JUSSILLE, JOKA ALKAA
 16 KATSOA SITÄ
 17 Hanna: nii sin[ne oli öö°(--)°]
 18 Matti: [Kuus- Kuusikon] kuva[amo,]
 19 Jussi: [ss]
 20 HANNA KÄÄNTÄÄ KATSEEN KIRJAAN
 21 (1.0)
 22 JOUNI JA LIISA KATSOVAT MATTIA, JUSSI KATSOO KUVAA
 23 Matti: >oliko< u ö (.) e.- tuol on (.) mm
 24 ton pieni kirkko takana mä en
 25 MATTI NÄYTTÄÄ KUVAA LIISALLE
 26 ainakaa [tunne tommosta h oisko]
 27 Jussi: [mitäs täällä sanotaa]
 28 JUSSI LUKEE KUVAN KÄÄNTÖPUOLTA
 29 Matti: [tää sitte [peräti Kuusi]kon]
 30 Jussi: [**Helsingin val**[kokaartilai]][sia]
 31 Liisa: [Kuusikosta]
 32 Maija: [nii,]
 33 MAIJA KATSOO KUVAA JUSSIN KÄDESSÄ
 34 Matti: [nii.]
 35 Jussi: [**kahdek**]san[**toista**] **ja**[↑]**ha** **↓joo**.
 36 Liisa: [nii i,]
 37 JUSSI KATSOO KUVAA
 38 Hanna: kamari[laulaja Oskar] Muuri,
 39 Maija: [(--)]
 40 HANNA LUKEE ÄÄNEEN KIRJAA

Maija katsoo laatikosta ottamaansa kuvaa ja hymyilee. Sen jälkeen hän kääntää vielä kuvan taustapuolen esiin ja vaikuttaa lukevan sieltä jotakin (r. 8). Samalla Maija vakavoituu. Useiden keskustelun aikana tarkasteltujen kuvien kääntöpuolelta on selvinnyt esimerkiksi kuvaamishetki ja -paikka tai kuvissa esiintyvien henkilöiden nimet. Tarkasteltuaan kuvan kääntöpuolta Maija tuottaa vuoron *oho h tämä he-* Matin kanssa päällekkäispuhuntana (r. 10). Maijan vuoron alussa on interjektio *oho*, jonka Maija tuottaa lausumalla sanan loppuosan korkeammalla äänellä. Interjektioilla Maija vaikuttaa osoittavan, että kuvassa ja mahdollisesti kuvaan kirjoitetussa tekstissä on jotakin yllättävää. Maijan ilme vakavoitui hänen katsoessaan sen kääntöpuolta, joten yllättyminen ei vaikuta olevan valenssiltaan erityisen positiivista, vaikka prosodia toisaalta vihjaisikin niin. Maijan vakavoituminen ja *oho*-interjektioilla ilmaistu yllättyminen saattaa tosin johtua siitä, että kuva itsessään on vaikuttanut vain yleisesti kiinnostavalta tai hauskalta (Maijan hymy rivillä 5), mutta teksti paljastaa kuvasta jotakin yksityiskohtaista ja odottamatonta tietoa.

Maijan vuoron loppuosa jää kesken, mutta hän jatkaa rivellä 11 ja 14 esittämällä vuoron *hei t_äähän pitää saada tonne*. Maijan vuoro koostuu huomionkohdistimesta *hei*

ja lauseesta *täähän pitää saada tonne*, jolla Maija väittää tai ehdottaa, että kuva pitäisi saada jonnekin, mahdollisesti arkistoon tai näyttille. VISK:n mukaan huomionkohdistimet esiintyvät subjektin tai finiittiverbin jäljessä ehdotuksissa ja erityisesti *hei* jonkin vasta tehdyn havainnon kertomisessa (§ 858). Tässä *hei* sijaitsee Maijan vuoron alussa, mutta vuoron voi katsoa olevan sekä ehdotus että kuvasta vasta tehty havainto. VISK:n mukaan huomionkohdistimilla voidaan myös merkitä vuoron sisältämä tieto tärkeäksi tai jollain tavalla odotuksenvastaiseksi (§ 858). Tässä tapauksessa Maija on jo edellä osoittanut *oho*-interjektiolla, että hän on havainnut jotakin odottamatonta kuvassa. Rivien 11 ja 14 vuorollaan hän osoittaa vahvemmin myös muille keskustelijoille, että kuvassa on jotakin odottamatonta. Maijan vuoron aikana Jussin, Jounin ja Liisan katseet kääntyvätkin Maijaan, vaikka he ovat juuri aikaisemmin kohdistaneet katseensa kysymystä esittäneeseen Mattiin. Heathin ym. (2012: 232) mukaan yllättyminen voi saada myös muut osallistujat paikallistamaan yllättymisen laukaisseen tekijän. Tässä tapauksessa tosin Maijan tuottama huomionkohdistin *hei* lienee pääsyy siihen, miksi muut kiinnittävät häneen huomiota, mutta osasyynä voi olla koko Maijan hämmästynyt vuoro.

Maija siirtää pienen valokuvan Jussille ja Jouni ja Liisa kohdistavat katseensa takaisin Mattiin. Jussi sen sijaan alkaa tutkia kuvaa ja tovin kuvaa tutkittuaan kääntää sen taustapuolen esiin. Samalla hän tuottaa vuoron *mitäs täällä sanotaa* (r. 27) ja jatkaa lukemalla tekstin ääneen. Kuvassa on siis ilmeisesti tekstin mukaan Helsingin valkokaartilaisia vuonna 1918. Luettuaan tekstin Jussi ilmaisee vielä partikkeliketjulla *jaha joo* vastaanottaneensa uuden tiedon (*jaha*) ja mahdollisesti jollain tapaa olevansa samaa mieltä Maijan kanssa kuvan ja tekstin yllättävyydestä (*joo*). Heath ym. esittävätkin, että vaikka yllättyminen yleensä saa myös muut osallistujat katsomaan tai kokemaan yllättymisen laukaissutta asiaa tai tapahtumaa, muut osallistujat harvoin reagoivat siihen itse yllättyneesti, vaikka suhtautuisivat muuten siihen samanmielisesti (2012: 232). Jussin reaktio ei olekaan varsinaisesti yllättynyt, mutta vuorollaan hän osoittaa oivaltavansa ja ymmärtävänsä, mikä Maijaa kuvassa hämmästytti. Jussin vuorot selventävätkin myös sitä, mikä Maijan sai hämmästyttämään ja ilmaisemaan hämmästyttävää *oho*-interjektiolla: myös Maija oivalsi kuvan hämmästyttävyyden vasta luettuaan kuvatekstin.

Esimerkeissä 18 ja 19 on kyse tapauksista, joissa osallistuja tekee yksityiskohtaisen havainnon kuvasta, joka saa hänet hämmästyttämään tai yllättymään ja

ilmaisemaan hämmästymistään *oho*-interjektioilla. Tapauksissa kuvista tehdyt havainnot muistuttavat tietyllä tapaa luvussa 3 käsiteltyjä tapauksia: tässä henkilöt tekevät näköhavainnot itse kuvista, kun taas esimerkiksi kerrontajaksoissa kertoja tuo ne vastaanottajan arvioitaviksi puheen avulla. Esimerkeissä 18 ja 19 tarkastelin myös *oho*-interjektioilla ilmaistun yllättymisen vuorovaikutuksellisuutta ja esimerkkien perusteella ainakin vaikuttaa toisaalta siltä, että yllättyminen ei tapahdu tyhjiössä, vaan myös muiden osallistujien rohkaisemana ja toisaalta siltä, että yllättymisen ilmaiseminen saa myös muut keskustelijat kiinnostumaan yllättymisen laukaisseesta asiasta.

Käsittelen seuraavaksi esimerkkiä 20, jossa *oho*-interjektioilla reagoidaan esimerkkien 18 ja 19 tapaan kuvasta tehtyyn näköhavaintoon. Tapaus kuitenkin eroaa edellä käsitellyistä siten, että henkilö, joka tuottaa yllättymisen osoittimen, ei selvästikään tee kuvasta yksityiskohtaista, odottamatonta havaintoa, vaan yllättyminen vaikuttaa olevan tässä esimerkissä ennemminkin jonkinlainen tapa vahvistaa myönteistä kannanottoa tai kehua. Esimerkki 20 on katkelma kasvokkaiseskustelusta, jossa osallistujina ovat ystävykset Iina ja Susa, Susan puoliso Paavo sekä heidän lapsensa Anni. Juuri ennen katkelman alkua Paavo on lähtenyt hakemaan toisesta huoneesta Annin piirtämiä piirustuksia, jotta Susa ja Anni voisivat näyttää niitä Iinalle. Katkelman alussa Iina seisoo sohvapöydän vieressä, Susa istuu sohvalla, ja Paavo kävelee takaisin huoneeseen piirustuksien kanssa.

Esimerkki 20 KH1 Piirustuksia

```

01          IINA KÄVELEE HUONEESEEN, SUSA ISTUU SOHVALLA, ANNI LEIKKII
02          SOHVAN VIERESSÄ
03 Susa :   tuu tuu tähän [viekkuu,      ]
04 Paavo:   [>no täs on Anni] nää<,
05          IINA SEISOO SOHVAPÖYDÄN VIERESSÄ
06 Iina :   hhhhuoo[hhhhh.    ]
07 Susa :   [näytetään] piirustuksia,
08          PAAVO TUO PINON PIIRUSTUKSIA SOHVAPÖYDÄLLE
09 Iina :-> <oho>?, h tosi hieno[ja,]
10          IINA KÄVELEE SOHVAPÖYDÄN VIERESSÄ
11 Susa :   [näy]tetään
12          ne (.) hienoimmat? hh >tuu istuu<.
13          SUSA SIIRTYY ISTUMAAN LÄHEMÄS SOHVAPÖYTÄÄ
14          (0.3) SUSA SIIRTELEE PIIRUSTUKSIA
15 Susa :   ärrhhh
16          (0.6)
17 Susa :   noi siin on n[oi,]
18 Anni :   [°äi]ti° (--)
19          ANNI KUISKUTTAA SUSAN KORVAAN
20          (2.0) IINA ISTUU LATTIALLE SOHVAPÖYDÄN ÄÄREEN
21          PAAVO KÄVELEE POIS HUONEESTA
22 Susa :   ää ee:::: h (.) .mth no (.) isi
23          antaa. h (.) siäl mikron #pääl on#. h

```

24 IINA KATSOO PIIRUSTUKSIA
 25 Susa : >ootas [mä katon näist< °pitäis°]
 26 Anni : [↑PURKKA.]
 27 ANNI JUOKSEE POIS HUONEESTA
 28 Susa : olla joku semmone, mhh
 29 SUSA SELAILEE PIIRUSTUKSIA
 30 Iina : ↑tosi hienoi.

Paavo kävelee takaisin huoneeseen ja laittaa piirustuspinon pöydälle. Samalla hän ilmoittaa Annille tuoneensa piirustukset, jotta tämä voisi näyttää niitä Iinalle (r. 4–5). Lähes samanaikaisesti kun Paavo laittaa piirustuspinon sohvapöydälle, Iina tuottaa vuoron *oho h tosi hienoja* (r. 10). Iina ottaa vuorollaan heti odotetun roolin kuvien katselijana, sillä Paavo tuo kuvat pöydälle nimenomaan Iinalle näyttämistä varten. Yllättymisen ilmaiseminen ja kannanotto vaikuttavat kuitenkin melko rituaalinomaisilta. Tuottaessaan vuoroa Iina seisoo matalan sohvapöydän vieressä ja katsoo kyllä kuvien suuntaan, mutta koska Paavo on vasta laittanut kuvat näyttille ja Iina on nähnyt vasta nopeasti pinon päällimmäisen kuvan, Iina ei ole voinut ehtiä tehdä kuvista yksityiskohtaisia havaintoja vuoroa tuottaessaan. Lisäksi Iinan kannanotto on muodoltaan monikon partitiivissa oleva adjektiivilauseke. Iinan kannanoton muotoilu viittaa siis usean kuvan arviointiin, vaikka hän on oikeastaan nähnyt vain pinon päällimmäisen kuvan. Mahdollisesti Iinan kehuva kannanotto motivoituu siitä, että piirustukset ovat lapsen piirtämiä. Esimerkiksi Etelämäki, Haakana ja Halonen (2013) ovat havainneet, että lasten suorituksia ja taitoja kehuaan. He esittävät lisäksi, että lasten kehumisella on kasvatuksellinen tehtävä, joka aikuisten kehuista puuttuu. (Etelämäki, Haakana ja Halonen 2013: 463.)

Iinan vuoro koostuu *oho*-interjektioista ja positiivisesta kannanotosta *tosi hienoja*. Sanallinen täsmennys *oho*-interjektion jälkeen täsmentää interjektioilla ilmaistun affektin valenssin positiiviseksi. Prosodisilta piirteiltään interjektio on melko vivahteeton: Iina lausuu sanan melko hitaasti ja nostaa hieman sävelkorkeutta vain hieman sanan loppua kohden. Interjektion prosodiset piirteet vahvistavat tulkintaa interjektion konventionaalisesta käytöstä, ja interjektion hidas tuottamistapa ja vivahteettomuus vihjaavat siitä, ettei Iinan yllättymisreaktio ole kovin voimakas. Yllättymistä ilmaiseva *oho*-interjektio myös ikään kuin vahvistaa Iinan positiivista reaktiota piirustuksiin.

Iinan vuoron jälkeen Susa esittää, että hän ja Anni näyttävät Iinalle hienoimmat piirustukset pinosta (r. 11–12) ja alkaa siirrellä piirustuksia pinosta. Tämän jälkeen Anni kysyy Susalta jotakin kuiskaamalla ja Susa vastaa hänelle vuorollaan riveillä 22–23.

Iina puolestaan istuu sohvapöydän ääreen ja alkaa katsella piirustuksia. Lisäksi Iina toistaa jo aiemmin *oho*-interjektion kanssa tuottamansa kannanoton *tosii hienoja* (r. 29), mikä luo kiinnostavan vertailukohdan Iinan aiempaan kehuun. Tässä kohtaa nimittäin Iinan kannanotto vaikuttaa olevan aidommin kuvia arvioiva kuin rivillä 9 tuotettu kehu, sillä Iina on ehtinyt jo katsella useampia kuvia. Lisäksi leksikaalisesti täsmälleen saman kannanoton toistaminen toimii ikään kuin rivin 9 vuoron vahvistuksena: Iina on kuvia tarkemmin katsottuaankin edelleen samaa mieltä.

Iinan yllättymisreaktion voi nähdä olevan tietyllä tapaa responsiivinen ja vuorovaikutuksellinen teko. Kuten Heath ym. (2012) esittävät, yllättyminen voi olla odotettu reaktio keskustelijalta, kun joku keskustelukumppani kiinnittää toisen huomion johonkin yllättävään kohteeseen tai tapahtumaan ympäristössä. Tässä esimerkissä lapsen piirustukset tuodaan varta vasten näytettäväksi Iinalle ja Susakin on kehunut Annia jo aiemmin keskustelussa luovaksi. Näin ollen Iinan positiivinen kannanotto ja sitä tavallaan vahvistava yllättymisen ilmaiseminen ovat odotettuja reaktioita näköhavaintoon.

Esimerkeissä 18–20 *oho*-interjektioilla reagoitiin kuvasta tai piirroksista tehtyihin näköhavaintoihin. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan esimerkkejä 21–23, joissa näköhavainnon kohteena on kuvan sijaan jokin keskustelijoiden fyysisessä ympäristössä vallitseva asiointi. Selvästi tällaisia tapauksia aineistossani on 5 kappaletta, joista neljä on samasta keskustelusta ja keskenään hyvin samankaltaisia. Aineistoni viidettä tapausta en tässä käsittele, sillä siinä näköhavainto tehdään kamerakuvan ulkopuolella ja on siten hankalammin analysoitavissa. Vaikka esimerkit 21–23 siis ovatkin hyvin samankaltaisia, niissä olevien hienoisten erojen takia kaikista tapauksista nousee kiinnostavia huomioita.

Esimerkit 21–23 ovat kolmen tytön, Miljan, Oonan ja Lotan, välisestä kasvokkaiakeskustelusta, jossa tytöt istuvat pöydän ääressä, tekevät läksyjä ja paistavat ja syövät vohveleita. Milja ja Oona istuvat vierekkäin, ja Lotta istuu pöydän toisella puolella. Milja huolehtii vohvelien paistamisesta, ja Lotta ja Oona pääasiassa tekevät läksyjä tai partioharrastukseen liittyviä tehtäviä. Esimerkin 21 alussa tilanne on juuri tällainen. Milja odottaa vohvelin paistumista, ja Oona tekee hänen vieressään läksyjä. Oonan kannanotto riveillä 1–3 liittyykin läksyihin. Miljan kannanotot riveillä 4 ja 7 liittyvät puolestaan jonkun tyttöjen tunteman henkilön, Maken, pikkusiskoon. Näiden kannanottojen jälkeen Milja tarkistaa, miltä paistumassa oleva vohveli näyttää.

Esimerkki 21 SG 120 Taas mega

01 Oona : .hh tää briti:sh tulee vissii tänne vissii
02 se_uittemääkymmenee kol_umee kohtaa.
03 (1.5)
04 Milja: (se o ihana) Maken pikkusisko?,
05 MILJAN KATSE KOHDISTUU PÖYTÄÄN
06 Lotta: [mm
07 Milja: [.hh kau_uhee herttane?,
08 (1.0) MILJA AVAA VOHVELIRAUDAN KANNEN JA KATSOO VOHVELIA
09 Milja:-> o_uho?
10 (0.5) OONA SIIRTÄÄ KATSEEN VOHVELIRAUTAAN
11 Oona : uu-_uu huu::.
12 Milja: taas mega:.h
13 MILJA SULKEE VOHVELIRAUDAN KANNEN, OONA SIIRTÄÄ KATSEENSA LÄKSYIHIN
14 Lotta: antokse osotte se.
15 Milja: >joo<?
16 (2.0) LOTTA SELAA VIHKOAN

Milja avaa vohveliraudan ja katsoo paistumassa olevaa vohvelia (r. 8). Avattuaan vohveliraudan Milja huudahtaa *oho* (r. 9). Milja tuottaa *oho*-interjektion nostaa sävelkorkeutta sanan lopussa. Miljan vuoron jälkeen keskusteluun syntyy pieni tauko, jonka aikana Oona nostaa katseensa läksyistä ja katsoo myös vohvelirautaan päin. Nähtyään vohvelin Oona tuottaa jonkinlaisen interjektiomaisen vuoron *uu-u huu:*⁸ (r. 11), jonka voisi tässä tulkita olevan positiivinen reaktio siihen, miltä vohveli näyttää. Milja jatkaa vielä esittämällä vohvelista kannanoton, jolla hän kuvailee vohvelin olevan taas iso, *mega* (r. 12). *Taas*-sanalla Milja viittaa siihen, että jokin aiemmin paistettu vohveli on myös ollut iso. Kannanotto täsmentää Miljan *oho*-interjektion ilmaisemaa reaktiota: Milja yllättyy vohvelin suuresta koosta. Miljan *oho*-interjektion ilmaiseman yllättymisen voi katsoa olevan valenssiltaan positiivista. Siihen viittaavat sekä prosodia että kannanoton sisältö (vohveli on iso). Miljan *oho*-interjektion ilmaisema yllättyminen ei kuitenkaan vaikuta olevan kovin voimakasta, sillä hän ei tuota interjektiota erityisen painokkaasti eikä nosta esimerkiksi äänen voimakkuutta lausussaan sanaa. Milja sulkee kannanottonsa jälkeen vohveliraudan kannen ja jättää vohvelin paistumaan. Oona palaa tehtäviensä pariin ja siten yllättymissekvenssi on nopeasti ohi.

Esimerkissä 21 on jälleen huomattavissa yllättymisen vuorovaikutukselliset seuraukset. Miljan tuottama yllättymisen osoitin saa myös Oonan kääntämään katseensa vohveliinkin ja reagoimaan näköhavaintoonsa. Heathin ym. (2012) havaintojen suuntaisesti Oonan reaktio ei kuitenkaan ole erityisen yllättynyt, vaan ennemminkin ihastusta

⁸ Oonan vuoro muistuttaa esimerkiksi interjektioita *jihuu*, *hihuu* tai *uuh* tai jonkinlaista yhdistelmää, ”hybridiä”, niistä. Ks. myös esimerkin 14 analyysi.

osoittava ja siten kyllä linjassa Miljan valenssiltaan positiivisen reaktion kanssa. Lotta sen sijaan ei tee mitään muutosta meneillään olevaan toimintaansa Miljan ilmaistessa yllättyneisyyttään, vaan hän jatkaa tehtävien tekemistä keskittyneesti.

Seuraavaksi käsittelen esimerkkiä 22, joka on tapahtumiltaan hyvin samankaltainen kuin esimerkki 21. Tässä esimerkissä *oho*-interjektiolla ilmaistu yllättyminen vaikuttaa kuitenkin olevan huomattavasti voimakkaampaa kuin esimerkissä 21, mikä käy ilmi sekä Miljan koko *oho*-interjektion sisältävän vuoron muotoilusta ja prosodiasta että vuoroa seuraavista toiminnoista. Esimerkin 22 alussa Milja ja Lotta ovat syömässä vohveleita ja Oona tekee partioharrastukseen liittyviä muistiinpanoja.

Esimerkki 22 SG 120 Tosi rapea

01 OONA KIRJOITTA, MILJA JA LOTTA SYÖVÄT VOHVELIA
 02 Oona: fmut sil°ti°f.
 03 (2.1) MILJA AVAA VOHVELIRAUDAN JA KATSOO VOHVELIA
 04 Milja:-> o↑ho? (.) hoh hoh?
 05 MILJA LASKEE HAARUKAN JA OTTAA LASTAN PÖYDÄLTÄ
 06 (.) OONA KATSOO VOHVELIA, LOTTA VILKAISEE VOHVELIA
 07 Milja: haluks Oona ottaa fr:apeanf?,
 08 MILJA IRROTTAA VOHVELIA RAUDASTA, OONA VILKAISEE VOHVELIA
 09 Oona : eh he hem .hh fvoim mie ottaaaf,
 10 (0.3) OONA TARTTUU LAUTASEENSA
 11 Oona : tuo näytt(h)ää t(h)osi rap(h)eelta::
 12 OONA OJENTAA LAUTASTA, MILJA NOSTAA VOHVELIN OONAN LAUTASELLE

Tapahtumat lähtevät liikkeelle keskusteluun syntyvän tauon aikana (r. 3), Oonan kommentti rivillä 2 liittyy vielä edelliseen puheenaiheeseen. Tauon aikana vohvelia syövä Milja avaa vohveliraudan kannen tarkistaakseen vohvelin kypsyyden. Heti nähtyään vohvelin hän huudahtaa *oho* nostaen äänen sävelkorkeutta voimakkaasti ja jatkaa vuoroa vielä huudahtamalla *hoh hoh*, myöskin nousevalla intonaatiolla (r. 4). Miljan reaktio koostuu siis *oho*-interjektiosta sekä kahdesta *hoh*-interjektiosta, joiden voi tulkita olevan toistoa *oho*-interjektion jälkimmäisestä tavusta. Tätä Miljan vuoroa voisi siis pitää jonkinlaisena kahdentuneen interjektion rajatapauksena: siinä tuotetaan kolme interjektiota tai ainakin yksi interjektio ja osia kahdesta. VISK:n mukaan kaksitavuisten interjektioiden yksi ominaisuus on se, että ne voidaan tuottaa niin, että sanan pääpaino sijaitsee toisella tavulla (§ 857). Tässä esimerkissä tulkitsenkin Miljan kahden *hoh*-interjektion olevan oikeastaan *oho*-interjektioita, joista ensimmäinen tavu on tuotettu erittäin vaimeasti tai pudonnut pois ja sanan äänenpaino ja äänenvoimakkuus korostavat toista tavua vahvasti. Joka tapauksessa Miljan yllättymistä ilmaiseva reaktio

vaikuttaa hyvin voimakkaalta, sillä se koostuu kolmesta interjektioista, jotka tuotetaan muusta puheesta prosodisesti hyvin erottuvasti. Miljan reaktion voimakkuus näkyy myös hänen seuraavista toiminnoistaan. Hän nimittäin laskee ripeästi haarukan toisesta kädestään, tarttuu lastaan ja alkaa irrottaa vohvelia vohveliraudasta. Milja myös kysyy samalla Oonalta, haluaako tämä ottaa rapean vohvelin (r. 7). Miljan kysymys ja toiminta paljastavat, mikä vohvelin havaitsemisessa oli yllättävää: vohveli on paistunut jo niin kypsäksi, että se pitää ottaa pois vohveliraudasta. Miljan ripeä toiminta osoittaa, että vohveli on jo ehkä ollut vaarassa kärehtää ja se pitää irrottaa mahdollisimman nopeasti. Lisäksi Oona, jonka lautaselle vohveli lopulta päätyy, kuvailee naurahtaen vohvelin näyttävän *tosi rapeelta* (r. 11).

Esimerkissä 22 lähtökohdat yllättävälle havainnolle ovat samat kuin esimerkissä 21: Milja avaa vohveliraudan kannen ja tarkistaa, miltä paistumassa oleva vohveli näyttää. Esimerkissä 21 Milja tuottaa yllättymistä ilmaisevan *oho*-interjektion huomattessaan, että vohveli on iso. Reaktio vaikuttaa valenssiltaan positiiviselta, ja sitä vahvistaa myös Oona omalla reaktiollaan. Yllättyminen ei kuitenkaan vaikuta olevan kovin voimakasta ja Milja jättää rauhassa vohvelin vielä paistumaan. Esimerkissä 22 sen sijaan Miljan yllättymistä ilmaisevat interjektioita on kolme ja ne tuotetaan prosodisesti erottuvammin. Reaktio vaikuttaa näin voimakkaammalta yllättymiseltä. Milja myös alkaa toimia heti yllättymisen jälkeen, sillä yllättyminen aiheutuu ilmeisesti siitä, että vohveli on kypsempi kuin Milja olisi odottanut. Miljan esimerkissä 22 tuottamien interjektioiden valenssi ei vaikuta erityisesti positiiviselta tai negatiiviselta. Saattaa olla, että yllättyminen onkin tässä esimerkissä melko neutraalia: vohveli on vain kypsytynyt odotuksia nopeammin ja Miljan täytyy yhtäkkiä ryhtyä irrottamaan sitä raudasta.

Kuten esimerkissä 21, myös tässä esimerkissä Miljan yllättymisen osoittaminen on vuorovaikutuksellinen teko, joka saa Lotan ja Oonan huomion ja katseet kiinnittymään vohveliin. Toisin kuin esimerkissä 21, Oona ja Lotta eivät kuitenkaan ilmaise itse yllättyneensä tilanteesta. Sen sijaan he kääntävät katseensa melko nopeasti pois vohveliraudasta. Vaikka siis Oonan yllättyminen on tässä esimerkissä voimakkaampaa, vaikuttaa kanssakeskustelijoiden reagointi olevan heikompa kuin esimerkissä 21.

Käsittelen vielä alaluvun lopuksi lyhyesti esimerkkiä 23, joka on jälleen samasta tyttöjen välisestä keskustelusta kuin edellä tarkastellut esimerkit 21 ja 22. Oona ja Milja

istuvat nyt kahdestaan pöydän ääressä. Oona kirjoittaa keskittyneesti muistiinpanoja ja Milja istuu hänen vieressään, odottaen vohvelin paistumista. Oonan ja Miljan vuorot riveillä 3, 5 ja 8 liittyvät Oonan muistiinpanoihin. Kiinnostuksen kohteena esimerkissä on Miljan toiminta, joka alkaa rivillä 7, kun Milja siirtää kättään kohti vohvelirautaa tarkistaakseen vohvelin kypsyyden.

Esimerkki 23 SG 120 Mega

```

01          OONA KIRJOITTA, MILJA ISTUU VIERESSÄ JA ODOTTA VOHVELIN
02          PAISTUMISTA
03 Oona :   tää ei mahu tää osote tähä.
04          (.)
05 Milja:   ai ei.
06          (1.2)
07          MILJA SIIRTÄÄ KÄTTÄÄN KOHTI VOHVELIRAUTAA
08 Oona :   no e::i:, .hh ei sen nii [välii.
09 Milja:-> [ > o ↑ ho < ?
10          MILJA AVAA VOHVELIRAUDAN KANNEN JA KATSOO
11          (.)
12          MILJA SULKEE VOHVELIRAUDAN KANNEN
13 Milja:   täähä o mega,
14          (0.7)
15 Milja:   (au miu) maha vaa pompolla °pom pom pom° #mie
16          ool lihonu iha kauheesti#.

```

Milja on juuri avaamassa vohvelirautaa, kun hän tuottaa *oho*-interjektion päällekkäispuhuntana vielä Oonan vuoron (r. 8) lopun kanssa. Heti tämän jälkeen Milja avaa vohveliraudan, katsoo vohvelia ja sulkee sitten vohveliraudan kannen. Milja tuottaa *oho*-interjektion siis ennen kuin hän on edes katsonut vohveliraudan sisälle. Todennäköisesti syy Miljan yllättymiseen on se, että vohveli on iso, mikä selviää Miljan tuottamasta kannanotosta *täähä o mega* (r. 13). Vohveli voi siis olla niin iso, että Milja näkee sen jo vohveliraudan ulkopuolelta ja reagoi näköhavaintoonsa *oho*-interjektioilla. Toinen mahdollinen selitys Miljan yllättymiselle saattaisi olla se, että Milja muistaa yhtäkkiä vohvelin paistuvan vohveliraudassa ja ikään kuin yllättyy äkillisestä mieleen muistumisesta (ks. myös esimerkki 26).

Esimerkki 23 muistuttaa siis monella tavalla esimerkin 21 tapahtumia: *Oho*-interjektion prosodiset piirteet ovat hyvin samanlaiset: Milja tuottaa interjektion sanan loppua kohden nousevalla intonaatiolla; syy yllättymiselle on todennäköisesti vohvelin iso koko ja yllättymistilanne on ohi nopeasti. Tapauksissa on kuitenkin myös kiinnostavia eroja. Ensinnäkin esimerkissä 23 Milja tuottaa interjektion hieman nopeammin kuin esimerkissä 21, mikä saa yllättymisen vaikuttamaan hienoisesti voimakkaammalta. Tämä saattaa johtua esimerkiksi siitä, että Milja mahdollisesti

havaitsee vohvelin vohveliraudan kannen ollessa vielä kiinni, mikä osoittaisi hänelle, että vohveli tosiaan on erittäin iso. Toiseksi esimerkissä 23 Miljan yllättyminen ei toimi samalla tavalla vuorovaikutuksellisenä tekona kuin aiemmissa käsittelemissäni esimerkeissä. Oona ei toiminnallaan suuntaudu millään lailla Miljan yllättymisen osoittimeen tai kannanottoon, vaan hän jatkaa kirjoituspuuhiaan keskittyneesti. Vaikka siis aineistostani tekemät havainnot pääasiassa tukevat esimerkiksi Heathin ym. (2012) huomioita yllättymisen vuorovaikutuksellisuudesta, aina yllättyminen ei kuitenkaan saa muita vuorovaikutustilanteen osallistujia kiinnittämään huomiotaan yllättymisen laukaisseeseen tekijään. Tässä esimerkissä Oonan välinpitämättömyys saattaisi johtua siitä, että Milja on keskustelutilanteessa jo kolmesti ennen tätä esimerkkiä reagoinut samankaltaisesti vohvelin paistumiseen *oho*-interjektiolla. Mahdollisesti Oona jo arvaa, että Milja reagoi hieman rutiininomaisesti juuri vohvelin paistumiseen interjektiolla, eikä kyseessä ole sen yllättävämpi tai erikoisempi havainto tai tilanne.

Milja reagoi samassa keskustelutilanteessa yhteensä viisi kertaa vohvelin paistumiseen *oho*-interjektiolla. Yhtä, edellä käsitellyistä esimerkeistä hieman poikkeavaa esimerkkiä, käsittelen alaluvussa 4.2. Interjektioden runsaan käytön voi nähdä olevan yhdenlainen osoitus *oho*-interjektioden rituaalistuneesta ja konventionaalisesta käytöstä.

Alaluvussa 4.1 olen käsitellyt erilaisia näköhavaintojen tekemisestä motivoituvia *oho*-interjektioita. Aineistoni perusteella *oho*-interjektiolla voidaan ilmaista yllättynyttä tai hämmästynyttä reaktiota joko kuvista tai piirroksista tehtyihin näköhavaintoihin tai fyysisen ympäristön ärsykkeestä tehtyihin havaintoihin. Useat käsittelemäni tapaukset osoittivat, että *oho*-interjektiolla ilmaistu yllättyminen voi olla eri tavoin vuorovaikutuksellinen teko, kuten Heath ym. (2012) esittävät. Esimerkeissä 18 ja 20 yllättyminen syntyi osittain siitä, että tilanteen muut osallistujat kiinnittivät keskustelijan huomion yllättymisen laukaisseeseen kuvaan tai kuviin. Tällainen yllättyminen on osittain myös responsiivinen teko. Esimerkeissä 18, 19, 21 ja 22 *oho*-interjektiolla ilmaistu yllättyminen puolestaan kiinnitti muiden keskustelijoiden huomion yllättymisen laukaisseeseen kohteeseen ja interjektion tuottaneeseen henkilöön. Esimerkeissä 19 ja 21 muut keskustelijat myös reagoivat havaintoonsa samansuuntaisesti kuin *oho*-interjektion tuottanut keskustelija. Kuten Heath ym. (2012) esittävät, keskustelijoiden reaktiot eivät kuitenkaan olleet varsinaisesti yllättyneitä.

Esimerkissä 23 yllättymisen osoittaminen *oho*-interjektiolla ei kuitenkaan ollut erityisen vuorovaikutuksellinen teko.

Tässä alaluvussa käsittelemäni esimerkeistä nousi esiin myös havaintoja *oho*-interjektion rituaalistuneesta käytöstä. Esimerkissä 20 interjektiolla reagoitiin näköhavaintoon piirustuksista, joita keskustelija ei kunnolla ollut ehtinyt edes nähdä. Tässä esimerkissä kyse oli lapsen piirtämien kuvien kehumisesta, joten *oho*-interjektiolla saattoi olla myös kehua vahvistava tehtävä. Esimerkit 21–23 puolestaan olivat kaikki samasta keskustelutilanteesta, jossa sama henkilö reagoi yhteensä viisi kertaa *oho*-interjektiolla vohvelin paistumiseen. Tämän runsaan samantyyppisten tilanteiden määrän voi nähdä olevan yhdenlainen osoitus interjektion rituaalistuneesta ja konventionaalistuneesta käytöstä.

4.2 *Oho* reaktiona vahinkoon

Tässä alaluvussa tarkastelen *oho*-interjektioita, joita puhujat tuottavat reaktioksi epähuomiossa tai erehdyksessä sattuneisiin tapahtumiin eli jonkinlaisiin vahinkoihin. Puhuja voi tuottaa interjektion reaktioksi tapahtumaan, joka johtuu hänestä itsestään tai tapahtuu hänelle itselleen tai puhuja voi reagoida *oho*-interjektiolla myös, jos jollekulle toiselle tapahtuu vahinko.

Käsitellessään responssihuudahduksia Goffman (1978) esittelee artikkelissaan myös joitakin vakiohuudahduksia (*standard cries*), joilla hän tarkoittaa tiettyjä responssihuudahduksia, joita puhujat konventionaalisesti tuottavat juuri tietynlaisissa tilanteissa. Goffmanin vakiohuudahduksia ovat esimerkiksi *the transition display* (siirryttäessä esimerkiksi kylmästä lämpimään), *revulsion sounds* (inhon äänet) tai *the pain cry* (kivun huudahdukset). (Goffman 1978: 800–810.) Tutkimukseni kannalta kiinnostavin Goffmanin vakiohuudahduksista on *the spill cry*, ”läikytyshuudahdus”, joilla puhuja voi ilmaista menettäneensä hetkellisesti kontrollin itseensä tai johonkin ympäröivän maailman asiaan. Tällaisen huudahduksen tarkoituksena voi olla osoittaa, että kontrollinmenetyks ja siitä seurannut tapahtuma on tosiaankin ollut vahinko. Lisäksi Goffmanin mukaan huudahduksella voi olla vahinkoa vähättelevä merkitys. Goffmanin käyttämät esimerkit englannin kielestä ovat *Oops!* ja *Whoops!* (Goffman 1978: 801.)

Aineistossani on ainoastaan kolme tapausta, joissa *oho*-interjektiota käytetään jossain määrin Goffmanin *spill cry* -huudahduksen tapaan. Käsittelem seuraavaksi näitä

kolmea tapausta. Tapausten vähäisen määrän vaikutus päätelmieni yleistettävyyteen täytyy ottaa huomioon. Aluksi tarkastelen esimerkkiä 24, jossa on kyseessä kaikkein selkeimmin epähuomiossa sattunut tapahtuma tai kontrollin menetyks. Esimerkit 8–9 ovat monitulkintaisempia, mutta kuten tulen osoittamaan, myös niissä on kyse jonkinlaisista vahingossa sattuneista tapahtumista. Kaikki kolme tapausta ovat keskenään erilaisia ja avaavat siten erilaisia ulottuvuuksia *oho*-interjektion käytöstä.

Esimerkki 24 on kolmen keskustelijan, Adelen, Pirjon ja Viivin, välisestä kasvokkai keskustelusta. Esimerkissä on keskusteltu kirpputoreista, ja Pirjo on ennen esimerkin alkua kysynyt Adelelta, onko Ranskassa paljon kirpputoreja. Adelen vastaus päättyy esimerkin rivillä 1. Vastauksen jälkeen seuraa tauko, jonka aikana Pirjo katsoo Adelea ja nyökyttelee. Rivillä 4 Adele tiedustelee Pirjolta naurahtaen, miksi tämä katsoo Adelea noin. Pirjo alkaa vastata Adelen kysymykseen riveillä 5–7.

Esimerkki 24 KH4 Kahvikuppi

01 Adele: kirp- no joo kirppiks:::iä.
 02 PIRJO NYÖKYTTELEE
 03 (0.4)
 04 ADELE KATSOO PIRJOA HYMYILLEN
 05 Adele: >fm(h)ik(h)si sä katot [noinf,<]
 06 Pirjo: [no ei]ku
 07 siis se on aina ku me ollaa-
 08 PIRJO PYYHKII SILMÄÄNSÄ
 09 jos m-
 10 (0.4) PIRJO LASKEE KÄTENSÄ ALAS JA TÖNÄISEE SAMALLA
 11 PÖYDÄLLÄ OLEVAA KUPPIA
 12 Viivi:-> [oho?,]
 13 Adele: [mth]
 14 Pirjo: [.h^hmtho] °kauheet(h)a°, [hä hä hä hä
 15 Viivi: [tshi hi hi
 16 Adele: [öhö hö hö hö
 17 PIRJO SIIRTÄÄ KUPPIA PÖYDÄLLÄ
 18 Pirjo: hä hä hä [.hhh] fupsf, .hh
 19 Viivi: [hih]
 20 Pirjo: niinni tota et me ollaa vaik oltu
 21 reilaa ja sit me oltais haluttu
 22 löytää kirppareita mut sit niit
 23 on tosi vaikee löytää jossei
 24 niinku tunne sitä kaupun[kii?]
 25 Viivi: [mt n]iinpä.

Vastatessaan Adelen kysymykseen Pirjo laskee kätensä alas ja tönäisee vahingossa pöydällä olevaa kuppia, joka siirtyy hieman pöydällä. Välittömästi tönäisyn jälkeen Viivi reagoi tapahtuneeseen interjektioilla *oho* (r. 10). Sekä Adele että Pirjo tuottavat jonkinlaiset maiskaukukset (*mth*, *h^hmtho*) päällekkäin Viivin vuoron kanssa riveillä 10 ja 11. Lisäksi Pirjo reagoi tapahtuneeseen vielä kuiskaten lausutulla

partitiivimuotoisella adjektiivilla *kauheeta*. Tämän jälkeen kaikki nauravat ja ennen kuin Pirjo jatkaa kesken jäänyttä vastaustaan, hän tuottaa vielä interjektion *ups* (r. 15).

Tässä esimerkissä esitellyssä kontekstissa mukiin tönäisyyn tuotetut reaktiot vaikuttavat melko paljon Goffmanin (1978: 801–802) *spill cry* -huudahduksilta. Kyseessä on tavallaan juuri käden liikkeen hetkellinen kontrollin menetys, joka johtaa siihen, että Pirjo osuu mukiin pöydällä. Pirjo itse reagoi vahinkoon affektisilla reaktioilla: sisäänhengitykseen liittyvällä maiskauksella ja vaimealla huudahduksella *kauheeta*. Pohjolan (2011) mukaan maiskauksien yksi tyypillinen esiintymiskonteksti on kertomussekvenssien vastaanottosekvenssissä, jossa ne tulkitaan vahvasti affektiivisiksi responsseksi. Tässä Pirjon maiskaus vaikuttaa yhdessä nopean sisäänhengityksen kanssa olevan hieman samaan tapaan affektisessa käytössä, ikään kuin yllättävän tapahtuman jälkeisessä ”vastaanottojaksossa”. Partitiivimuotoisella adjektiivilla *kauheeta* Pirjo lisäksi evaluoi sanallisesti tapahtumaa ja osoittaa suoraan suhtautuvansa affektisesti tapahtumaan. Myös näiden Pirjon omien reaktioiden voi siis nähdä olevan lähellä Goffmanin *spill cries* -luokkaa, ainakin funktioltaan. Lisäksi Pirjo tuottaa rivillä 15 interjektion *ups*, joka sopii Goffmanin kuvaukseen hyvin, ja jolla mahdollisesti on myös tapahtuman käsittelemistä lopettava merkitys.

Tapahtuneeseen reagoivat kuitenkin myös muut keskustelijat, Adele maiskauksella ja Viivi *oho*-interjektioilla. Goffmaninkin mukaan myös muut keskustelijat voivat esittää toisten keskustelijoiden kontrollinmenetykseen *spill cry* -huudahduksen. Hänen mukaansa tällöin kyseessä on jonkinlainen varoitus vahingon tekijää kohtaan. (1978: 802.) Nähdäkseni Viivin reaktio ei kuitenkaan ole varsinaisesti varoittava, vaan enemmänkin hieman yllättyneisyys. Reaktio tuotetaan heti tapahtuman jälkeen eikä tilanteessa ole mitään varoitettavaa. Goffmanin *spill cry* -tyyppisten huudahdusten yhtenä piirteitä voisikin mahdollisesti olla myös yllättyneisyys, mikä kontrollinmenetyksen huomaamisesta aiheutuu. Viivi tuottaa interjektion melko tasaisella intonaatiolla, nostaten vain hieman sävelkorkeutta sanan loppua kohden. Hän ei myöskään tuota interjektiota erityisen painokkaasti tai kovalla äänenvoimakkuudella. Verrattuna siis esimerkiksi Pirjon reaktion laajuuteen (maiskaus, sisäänhengitys, *kauheeta*-adjektiivi ja *ups*-interjektio), Viivin reaktio vaikuttaa melko vaimealta ja rutiininomaiselta. Tämä johtuu luultavasti juuri siitä, että Viivi ei itse ole varsinaisesti osallisena vahinkoon vaan seuraa sitä vain vierestä.

Esimerkissä 25 vaikuttaa olevan kyseessä hieman toisenlainen kontrollinmenetys. Esimerkki on neljän aikuisen (Susa, Paavo, Maija ja Iina) välisestä kasvokkaikeskustelusta. Kaikki ovat osallistuneet jossain määrin aktiivisesti keskusteluun. Esimerkki on katkelma, jossa topiikkina on pikaruoka ja Susa on juuri rivillä 1 kertomassa, että häntä houkuttelee höyryävä nuudeliannos enemmän kuin toinen puheenaiheena ollut pikaruoka, täytetty patonki. Katkelman aikana Iina kysyy vielä tarkentavan kysymyksen nuudeliannoksesta (r. 6 ja 8) ja Susa aloittaa vastauksen kysymykseen (r. 10–11, 13–15). Varsinaisena huomion kohteena katkelmassa on kuitenkin Paavon toiminta.

Esimerkki 25 KH1 Aivastus

```

01 Susa :          [fhöyryävä nuu[deli]annosf?
02 Paavo:          [khöh]
03                (.)
04                SUSA LIIKUTTELEE KÄSIÄÄN EDESSÄÄN
05 Susa :          semmone väh[ä, ]
06 Iina :          [↑mi]tä siin on
07                PAAVO NOSTAA KÄDET SUULLEEN JA AIVASTAA
08 Iina :          niinku ↓seas[sa.]
09 Paavo:          [ ÄK]HTSIUU[HH ]
10 Susa :          [sii]he
11                voi [valita] ite siin on
12 Paavo:->       [oho.h ]
13 Susa :          kaikkee (0.3) katkarapuu tai (.) kanaa
14                #tai jotai#, (0.5) mä e oikee tiä
15                ees mitä kaikke[e ku mä ain ]

```

Sillä aikaa kun Iina esittää kysymystään Susalle ja Susa alkaa vastata kysymykseen, Paavo nostaa kädet suunsa eteen ja aivastaa kuuluvasti (r. 7 ja 9). Heti aivastamisen jälkeen Paavo tuottaa *oho*-interjektion (r. 12). Paavo lausuu interjektion prosodisesti melko vivahteettomasti: puheen nopeus on tasainen, äänenvoimakkuus melko vaimea ja sävelkorkeus laskee hieman sanan lopussa. Interjektion prosodiset piirteet vihjaavat interjektion ilmaiseman affektin olevan mahdollisesti neutraali ja voimakkuudeltaan melko heikko.

Mikä saa Paavon sitten tuottamaan *oho*-interjektion, yllättymisen osoittimen? Kuten edellä käsitellyssä esimerkissä, kyseessä on vahinko: aivastaminen tapahtuu kehossa automaattisesti eli Paavo ei kontrolloi aivastustapahtumaa. Siten tässä tapauksessa on osittain kyse Goffmanin (1978) *spill cry* -tyyppisestä interjektion käytöstä. Toisaalta Paavo saattaa myös yllättyä aivastuksesta ja reagoida odottamattomaan tapahtumaan yllättymisen osoittimella. Lisäksi Paavon tuottama interjektio muistuttaa myös hieman anteeksipyyntöä. Deutschmann (2003) on tutkinut

anteeksipyyntöjä britannianenglannista ja havainnut niitä esitettävän esimerkiksi yskimisen, hikan, röyhtäysten tai juuri aivastusten jälkeen. Tällaiset anteeksipyynnöt ovat Deutschmannin (2003) mukaan yleensä kaavamaisia (*formulaic*): anteeksipyydettävät teot eivät välttämättä ole vakavia eikä anteeksipyynnön tuottaja esitä suurta katumusta. Suomen kielestä anteeksipyyntöjä tutkinut Carlson (tulossa) on havainnut samankaltaista anteeksipyynnön esittämistä yskimisen jälkeen erityisesti institutionaalisisista keskusteluista. Myös NS:ssa mainitaan, että *oho*-interjektio saattaa toimia anteeksipyynnön tavoin. Mahdollisesti Paavo ilmaisee interjektioillaan kaikkea edellä mainittua: hän saattaa osoittaa, että kyseessä oli vahinko, eikä tahallinen teko, mikä itse asiassa muistuttaa jo hieman anteeksipyyntöä sekä yllätystä itse aivastuksesta, mutta myös jollain tapaa pahoitella tapahtunutta.

Huomioitava on vielä, että kukaan muista keskustelijoista ei reagoi Paavon aivastukseen eikä *oho*-interjektioon millään lailla. Tämä osoittaa ehkä tilanteen tavallisuuden ja kaavamaisuuden: aivastaminen ei ole kovin vakava rike tai erityisen odottamaton tapahtuma, ja toisaalta hypoteesinomaisesti voi ehkä esittää, että aivastamiseen on ehkä konventionaalista reagoida paitsi anteeksipyynnöllä, myös jonkinlaisella vahinkoa osoittavalla interjektioilla.

Viimeisenä käsittelen vielä esimerkkiä 26, joka on samasta kolmen tytön välisestä kasvokkaiakeskustelusta kuin alaluvussa 4.1 käsitellyt esimerkit 21–23. Milja on istunut lähimpänä vohvelirautaa ja on paistanut vohveleita nauhoituksen aikana. Katkelman alussa Oona tekee koulutehtävää ja Lotta tekee partioharrastukseen liittyviä muistiinpanoja. Milja puolestaan kävelee keittiössä ja hakee ruokatarvikkeita pöytään.

Esimerkki 26 SG 120 Kuinkahan kauan

01 Milja: ɛkyl se voi viel tulla t(h)akasi.ɛ
 02 Oona : nii.
 03 (2.2) MILJA PUUHASTELEE KEITTIÖSSÄ, OONA JA LOTTA
 04 TEKEVÄT LÄKSYJÄ
 05 Oona : miten nää nyt meni nää l- mikä se Liettua oli
 06 joku Lithua-
 07 OONA KATSOO MILJAA
 08 Milja: äm[m,
 09 Oona : [Lithueinia vai Lit-,
 10 Milja: (-) ɛ↑ku mie mieti↑ et se oj joku Lethua taij
 11 -> j(h)otai mut sit .hh mut sit niinkuɛ oHO?
 12 MILJA SIIRTYY KOHTI PAIKKAANSA PÖYDÄN ÄÄRESSÄ
 13 (.) OONA KÄÄNTÄÄ KATSEENSA VOHVELIRAUTAAN
 14 Milja:-> **kuikaha kua (siel) o ollu.**
 15 MILJA KATSOO VOHVELIRAUTAA KOHTI
 16 (0.7) MILJA AVAA VOHVELIRAUDAN, OONA JA LOTTA KATSOVAT
 17 Oona : ei siel o[o ketää.

18 Milja: [>ei siel oo mitää, <
 19 Lotta:-> oho?,
 20 LOTTA KÄÄNTÄÄ KATSEEN LÄKSYIHIN
 22 Oona : @ei siel oo ketää.@
 23 Milja: ↑hm. ↑hm.
 24 (3.2) LOTTA JA OONA JATKAVAT LÄKSYJEN TEKOJA, MILJA
 25 LAITTAA VOHVELIN PAISTUMAAN

Esimerkissä 26 on oikeastaan kaksi toisistaan hieman erillistä *oho*-interjektion esiintymää. Ensimmäisen *oho*-interjektion tuottaa Milja rivillä 12, jota tässä keskityn pääasiassa analysoimaan. Oona esittää riveillä 5–8 kysymyksen, jolla hän hakee tietoa *Liettua*-sanan englanninkielisestä käännöksestä. Milja on puuhastellut keittiössä ja etsinyt ruokatarvikkeita, mutta alkaa nyt siirtyä kohti istumapaikkaansa pöydän ääressä ja vastaa samalla Oonan kysymykseen epäröiden riveillä 9–12. Miljan vastaus kuitenkin keskeytyy yhtäkkiä, kun hän huudahtaa *oho* (r. 11) ja esittää jatkoksi kysymysmuotoisen huudahduksen *kuikaha kaua (siel) o ollu* (r. 14). Tämän jälkeen Milja kiirehtii avaamaan vohvelirautaa. Hän vaikuttaa muistavan, että vohveliraudassa on paistumassa vohveli eikä hän ole tarkistanut sitä hetkeen. *Oho* vaikuttaakin olevan tässä sen merkinä, että puhujan mieleen palaa yhtäkkiä jokin asia, mikä puhujan olisi pitänyt tehdä. Milja myös eksplikoi *oho*-huudahduksen jälkeen, että hän on unohtanut vohvelien paiston hetkeksi ja miettii, kuinkahan kauan vohveli on ehtinyt paistua. Kuten aiemmin käsittelemässäni esimerkissä 22, *oho* saattaisi olla tässä tapauksessa myös sen merkinä, että Milja olisi huomannut vohvelin paistuvan raudassa mahdollisesti jo ylipaistuneen näköisenä. Koska keskustelusta käy kuitenkin ilmi riveillä 16–17, ettei vohveliraudassa ollut mitään paistumassa, kyse lienee yhtäkkiseen mieleen muistumiseen tai asian unohtumiseen reagoimisesta. Näin ollen Miljan tuottama *oho*-interjektio vaikuttaa myös hieman Goffmanin *spill cry* -tyyppiseltä huudahdukselta (ks. Goffman 1978: 801–802). Milja on menettää hetkellisesti kontrollin eli unohtaa vohvelien paistamisen ja kun hän huomaa sen, hän reagoi siihen *oho*-interjektioilla. Toki vaikuttaa myös siltä, että Miljan mieleenjuolahdus lähtee liikkeelle siitä, että hän lähestyessään istumapaikkaansa tekee näköhavainnon eli näkee vohveliraudan. *Oho*-interjektion ja yllättymisen syynä ei kuitenkaan ole se, mitä Milja näkee vaan se, mitä hänen mieleensä muistuu näköhavainnosta.

Kuten havaitsin alaluvussa 4.1, yllättyminen vaikuttaa aineistoni perusteella olevan eri tavoin vuorovaikutuksellinen teko. Myös esimerkistä 26 voi tehdä samansuuntaisia havaintoja: Miljan tuotettua *oho*-interjektion myös Oona kääntää melko nopeasti katseensa yllättymisen laukaisseeseen tekijään eli vohvelirautaan. Myös

Lotta katsoo vohvelirautaa, mutta hänen huomionsa kiinnittyy vohvelirautaan vasta kun Milja on tuottanut *oho*-reaktiota täsmentävän vuoronsa rivillä 14. Myös esimerkki 26 tukee siis Heathin ym. (2012) esitystä yllätyksen vuorovaikutuksellisuudesta.

Esimerkissä 26 on myös toinen *oho*-interjektio, jonka tuottaa Lotta rivillä 19. Esitän siitä vain lyhyesti joitakin huomioita. Lotta ei sanallisesti täsmennä, mikä hänet saa tuottamaan interjektion tai mitä hän sillä erityisesti ilmaisee. Sekventiaalinen ympäristö kuitenkin mahdollistaa tulkinnan, että hän jollain tavalla yllättyi siitä, ettei vohveliraudassa olekaan paistumassa vohvelia, vaikka Milja on niin olettanut. Toisaalta mahdollista voisi olla, että Lotan *oho*-vuoroon vaikuttaa jollain tavalla myös Miljan edellä tuottama *oho*-interjektio: Lotta ikään kuin toistaa Miljan reaktion. Lotan reaktio on prosodisilta piirteiltään laimea. Hän tuottaa interjektion painottaen sanan ensimmäistä tavua, mutta vain hieman sävelkorkeutta sanan loppua kohden nostaen ja tavanomaisella tai jopa hieman tavallista hiljaisemmalla äänenvoimakkuudella. Hypoteesina voisi myös esittää tulkinnan, että toistamalla Miljan tuottaman, koko yllätyssiveksensin aloittaneen *oho*-interjektion, Lotta tavallaan sulkee puheenaiheen ja sekvenssin toistamalla interjektion ja samalla kääntämällä katseensa takaisin läksyihin. Topiikki loppuukin pian, Oonan tuotettua myöskin edellisiä vuoroja toistavan vuoron (r. 22) ja Miljan tuotettua interjektioiset äännähdykset *hm hm* (r. 23).

Alaluvussa 4.2 tarkastelin kolmea erityyppistä tapausta, joissa *oho*-interjektioilla reagoidaan vahinkoon eli jonkinlaiseen tahattomaan kontrollin menetykseen. Aineistoni tapaukset muistuttivat Goffmanin (1978) *spill cry* -reaktiohuudahduksia. Esitän kuitenkin, että vaikka jonkinlainen kontrollin menettäminen onkin interjektion tuottamisen syynä, siihen liittyy myös yllättyminen: onhan kontrollin menettäminen tahatonta ja siten varmasti keskustelijoille odottamatonta ja yllättävää. Esimerkki 24 havainnollisti tapausta, jossa keskustelija reagoi *oho*-interjektioilla toisen keskustelijan kontrollin menettämiseen. Sekä esimerkki 24 että esimerkki 26 olivat omanlaisiaan osoituksia myös yllätyksen vuorovaikutuksellisuudesta. Esimerkissä 25 *oho*-interjektio puolestaan saattoi olla funktioltaan jossain määrin anteeksipyynnön kaltainen toiminto.

5 Lopuksi

Olen tässä tutkielmassa tarkastellut *oho*-interjektion tehtäviä ja käyttöä keskustelussa. Tarkoitukseni oli tutkia, minkälaisissa sekventiaalisissa paikoissa interjektio keskustelussa esiintyy, mitä merkityksiä se voi keskustelussa saada ja minkälainen se voi olla valenssiltaan ja voimakkuudeltaan. Tässä luvussa kerään yhteen tutkielmani keskeisimmät tulokset ja päätelmät ja samalla arvioin, miten tutkielmani vastaa alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin ja tavoitteisiin. Tutkielmani on vasta alkua interjektioiden tutkimuksen kentässä, joten lopuksi, alaluvussa 5.2, pohdin, miten *oho*-interjektion ja muiden interjektioiden tutkimusta voisi tulevaisuudessa jatkaa.

5.1 Päätelmiä ja yhteenvetoa

Ensinnäkin tarkastelin työssäni *oho*-interjektion sekventiaalisia esiintymisympäristöjä. Havaitsin, että interjektio voi muodostaa keskustelussa vuoron yksinään tai olla osana pidempää vuoroa. Huomattavasti suurin osa aineistoni interjektioista muodosti kuitenkin vuoron yksinään. Havaintoni interjektion sijainnista vuorossa ovat pääosin samansuuntaisia interjektioita käsittelevän kirjallisuuden kanssa: myös VISK:n (§ 856) mukaan interjektiot voivat muodostaa vuoron yksinään tai olla osana vuoroa. Sen sijaan VISK (§ 856) esittää, että interjektio voi sijaita vuoron alussa, lopussa tai keskellä vuoroa; omassa aineistossani interjektiot sijaitsevat vuoron alussa ollessaan osana vuoroa. Tutkimukseni perusteella ainakin *oho*-interjektio sijaitsee siis tyypillisimmin vuoron alussa; muita sijainteja ei toki voi kuitenkaan sulkea pois. Pääosin *oho*-interjektiot aineistossani muodostivat kuitenkin vuoron yksinään. Esimerkiksi Setälä ja Sadeniemi (1966: 59) esittävätkin interjektioiden olevan pääasiassa lauseesta irrallaan olevia huudahduksia. Myös Genetz (1890: 1) mainitsee interjektioita käytettävän lauserakennuksen ulkopuolella.

Tarkasteltuani *oho*-interjektion sijaintia osana laajempaa toimintakokonaisuutta, huomasin, että *oho*-interjektiot voidaan jakaa esiintymisympäristönsä mukaan karkeasti kahteen luokkaan: puheeseen responsseiksi tuotettuihin *oho*-interjektioihin sekä erilaisiin tapahtumiin ja ärsykkeisiin reagoiviin *oho*-interjektioihin. Tapausten määrällinen tarkastelu antaa osviittaa siitä, että kumpikaan konteksti ei vaikuta olevan toista tyypillisempi. Aineistossani on tosin määrällisesti enemmän puheeseen reagoivia

oho-interjektioita (38 kpl) kuin tapahtumiin ja ympäristön ärsykkeisiin reagoivia interjektioita (15 kpl), mutta määriin vaikuttaa tässä tutkimuksessa se, minkälaisia aineistoja olen käyttänyt. Puhelinkeskusteluista ei keskustelun luonteen takia ole juurikaan löydettävissä tapahtumiin tai ärsykkeisiin reagoivia *oho*-interjektioita. Näin ollen esitän, että molemmat kontekstit ovat jossain määrin tyypillisiä esiintymiskonteksteja *oho*-interjektioille. Suuremman aineiston tarkastelu voisi tuottaa tarkempia tuloksia interjektion esiintyvyydestä. Omat havaintoni vahvistavat VISK:n esitystä, jonka mukaan interjektioita käytetään osoittamaan reaktiota tapahtuneeseen, edellä sanottuun tai puhujan omaan tunnetilaan (§ 856). Sen sijaan esimerkiksi Goffman (1978) painottaa reaktiohuudahdusten esiintyvän ennemminkin reaktiona tapahtumiin sosiaalisissa tilanteissa; tästä omat havaintoni poikkeavat hieman.

Lähes puolet aineistoni *oho*-interjektioista tuotetaan reaktioksi jonkinlaiseen kerrontaan. Kerrontajaksot ovat siis varsin tyypillisiä konteksteja *oho*-interjektion tuottamiselle. *Oho*-interjektio voidaan kerronnassa tuottaa responssiksi sekä ennen ja jälkeen huippukohdan että keskelle kertomusta. Yleisimmin aineistossani se kuitenkin tuotetaan responssiksi kerronnan kärkeen. Pohdin tutkielmassani myös *oho*-interjektion luonnetta vastaanottajan tekona. Aineistoni perusteella *oho*-interjektio vaikuttaisi voivan toimia samanaikaisesti sekä yllättymisen osoittimena että muutosmerkinä tai uutisen vastaanottimena: interjektioilla vastaanottaja voi osoittaa, että hän on vastaanottanut jotakin uutta tietoa, mutta samanaikaisesti myös ilmaista, että tieto on jollain tavalla odottamatonta tai odotustenvastaista. Esitänkin, että *oho*-interjektio voi toimia tietynlaisena muutosmerkin erikoistapauksena: se on keino vastaanottaa uutinen tai uusi tieto silloin kun tiedossa on jotakin odottamatonta ja yllättävää. *Oho*-interjektioilla voidaan myös reagoida kerrontaan hyvin samankaltaisissa sekventiaalisissa paikoissa kuin muutosmerkeillä (ks. Heritage 1984: 300–307).

Kolmannen position vuorossa tuotettuja interjektioita aineistossani oli seitsemän kappaletta. Pidän kolmannen position vuoroa melko tyypillisenä interjektion esiintymispaikkana. Kolmannen position vuoron *oho*-interjektio voi muodostaa yksin tai yhdessä esimerkiksi kannanoton kanssa ja interjektioilla voidaan aloittaa joko minimaalinen tai ei-minimaalinen jälkilaajennus. Kaikki aineistoni kolmannen position *oho*-interjektiot laajensivat vierusparia, jossa ydintoimintona oli tietoa hakeva kysymys.

Tutkielmani neljännessä luvussa käsitelin *oho*-interjektioita, joilla reagoidaan näköhavaintoihin, fyysisen ympäristön ärsykkeisiin tai vahinkoihin. Osoitin, että

interjektiolla voidaan reagoida yllättyneesti kuvista tai fyysisestä ympäristöstä tehtyihin näköhavaintoihin. Usein tällaisissa tilanteissa yllättymisen osoittimen tuottaminen voi olla silti vuorovaikutuksessa rakentuva teko tai sillä voi olla vuorovaikutuksellisia seurauksia keskusteluun. Luvussa 4.2 käsittelin sellaisia tapauksia, joissa interjektiolla reagoitiin jonkinlaiseen vahinkoon eli epähuomiossa tai erehdyksessä sattuneisiin tapahtumiin. Tällaisia tapauksia aineistossani oli varsin vähän, joten varmoja yleistettäviä päätelmiä ei aineistoni perusteella voi tehdä. Vertasin kuitenkin aineistoni tapauksia Goffmanin (1978: 801) ”läikytyshuudahduksiin”, joilla puhuja voi ilmaista menettäneensä hetkellisesti kontrollin itseensä tai johonkin ympäröivän maailman asiaan. Goffmanin mukaan läikytyshuudahduksen tarkoitus on osoittaa, että kontrollinmenetyks on tosiaan ollut vahinko. Aineistoni tapausten tarkastelun perusteella *oho*-interjektiota voidaan käyttää Goffmanin ”läikytyshuudahdusten” kaltaisessa funktiossa, mutta interjektioihin liittyy myös tällöin yllättymistä osoittava merkitys. Esimerkin 24 perusteella keskustelija voi reagoida *oho*-interjektiolla myös toisen keskustelijan kontrollinmenetykseen. Esimerkin 25 yhteydessä puolestaan *oho*-interjektion saattoi tulkita olevan anteeksipyyntömaisessä funktiossa.

Kuten jo tutkielmani alussa esitin, aineistoni perusteella *oho*-interjektion ja sen kaikkien varianttien perusmerkityksenä vaikuttaa olevan hämmästyksen tai yllättymisen ilmaiseminen. Aineistossani esiintyi kolme erilaista *oho*-interjektion varianttia: *oho*, *ohhoh* sekä kahdentunut *oho oho*. Esimerkiksi NS esittää interjektion muiksi varianteiksi myös *ohhoi*, *ohhoijaa*, *ohho*, *ohhoo* ja *ohoo*-variantit. Tällaisia muotoja en kuitenkaan aineistostani löytänyt. Ylivoimaisesti eniten aineistossani oli *oho*-varianttia (45 kpl). *Ohhoh*-varianttia oli viisi kappaletta ja kahdentuneesta interjektiosta löytyi vain kolme tapausta. Pienistä määristä johtuen en voi eri varianttien merkityseroista esittää mitään yleistäviä johtopäätöksiä, mutta kahdennettu *oho oho* vaikuttaisi analyysini perusteella voivan toimia yhtä interjektiota voimakkaampana reaktiona. *Ohhoh* vaikutti toisaalta toimivan *oho*-variantin kaltaisena yllättyneenä reaktiona, mutta toisaalta esimerkissä 17 se toimi *sentään*-sanalla kanssa päivittelymaisessä merkityksessä.

Tarkastelin työssäni myös *oho*-interjektiolla ilmaistun affektin valenssia. Havaitsin erityisesti alaluvussa 3.1, että *oho*-interjektiolla voidaan tuottaa valenssiltaan positiivinen, negatiivinen tai ambivalentti responsi. Kuten moni muukaan interjektio, *oho* ei sellaisenaan leksikaalisesti ilmaise positiivista tai negatiivista valenssia. Sen

sijaan merkityksen tulkintaan vaikuttavat erityisesti interjektion prosodiset piirteet ja konteksti. Tämä mahdollistaa myös sen, että interjektioilla ilmaistun affektin valenssi vaihtelee tapauksittain. Ambivalentit *oho*-interjektiot ovat myös tietynlainen voimavara vuorovaikutuksessa: mikäli esimerkiksi edellä tuotetun affektisesti latautuneen vuoron valenssin tulkinta on hankalaa vastaanottajalle, ambivalentti *oho*-interjektio voi olla ”turvallinen” affektinen responsi. Havaittiin myös, että interjektioilla ilmaistun affektin voimakkuus voi vaihdella: sillä voidaan tuottaa rutiininomainen ja voimakkuudeltaan heikko affektinen reaktio tai spontaani ja voimakkaasti affektinen reaktio.

Erityisesti valenssin ja voimakkuuden tutkimisessa tärkeää oli tarkastella paitsi interjektioiden sekventiaalista ympäristöä, myös interjektioiden prosodisia piirteitä. Prosodian tarkastelu ei ollut systemaattista, ja luotin analyysissä pitkälti intuitiooni. Tarkasteluni perusteella voisin kuitenkin esittää sellaisen varovaisen hypoteesin, että valenssiltaan negatiivisiin interjektioihin liittyy useammin interjektion hidas tuottamistapa ja loppua kohden laskeva intonaatio kun taas valenssiltaan positiiviset interjektiot mahdollisesti tuotetaan usein nopeammin sekä korkeammalla sävelkorkeudella ja loppua kohden nousevalla intonaatiolla. Nämä arviot ovat kuitenkin vain arvauksenomaisia, ja prosodia vaatii ehdottomasti systemaattisempaa tarkastelua jatkossa.

Tutkielmani aluksi esittelin interjektioista kirjoitettua ja muuta relevanttia kirjallisuutta suomen kielestä ja hieman myös muista kielistä. Miten *oho*-interjektioista tekemäni havainnot sitten suhteutuvat interjektioista kirjoitettuun tietoon? Tässä tutkielmassa tekemäni havainnot ovat hyvin lähellä sitä, mitä VISK esittää interjektioista. VISK esittää, että interjektioiden keskeisin ominaisuus on reaktiivisuus ja suurin osa interjektioista toimii myös affektisena keinona. Oikeastaan kaikki oman aineistoni interjektiot olivat reaktiivisia ja tutkielmassa esittämäni *oho*-interjektion perusmerkitys, yllättymisen ilmaiseminen, kantaa jo mukanaan affektista merkitystä. Lisäksi VISK esittää, että interjektioilla osoitetaan reaktiota tapahtuneeseen, edellä sanottuun tai puhujan omaan tunnetilaan. Nämä olivat myös tutkielmassani keskeisiä *oho*-interjektioiden konteksteja. (Ks. VISK § 856.)

Koska *oho*-interjektioilla pääasiassa ilmaistaan yllättymistä, tarkastelin aineistoani myös kahden yllättymistä käsittelevän tutkimuksen, Wilkinsonin ja Kitzingerin (2006) sekä Heathin ym. (2012), taustaa vasten. Vaikuttaa siltä, että ainakin osittain omat havaintoni tukevat edellä mainittujen tutkimusten tuloksia. Useissa esimerkeissäni

kertojan vuorossa oli aineksia, jotka ikään kuin kutsuivat yllättynyttä reaktiota vastaanottajalta (esimerkiksi esimerkit 1, 2 ja 13). Yllättyminen ei ole vain yksilön sisältä tuleva mielentila, vaan aineistoni perusteella se voi rakentua vuorovaikutuksessa muiden keskustelijoiden kanssa ja yllättymisellä on keskustelussa myös vuorovaikutuksellisia seurauksia. *Oho*-interjektio on kuitenkin vain yksi suomen kielen mahdollisista yllättymisen osoittimista ja tavoista osoittaa yllättymistä. Jatkossa yllättymistä voisi tutkia suomenkielisistä keskusteluista laajemmin.

Olisi voinut olla perusteltua rajata tutkimusaiheeni myös pelkästään dialogisten interjektioiden tutkimukseen, sillä muihin tapahtumiin ja havaintoihin reaktioksi tuotettujen interjektioiden merkityksen tarkastelu ei välttämättä olisi ollut mahdollista tai mielekästä keskustelunanalyysin avulla käsillä olevista aineistoista. Aineistossani oli nytkin muutamia tapauksia, joissa *oho*-interjektion tuottanut henkilö tai *oho*-interjektion tuottamisen laukaissut kohde olivat valitettavasti jääneet kamerakuvan ulkopuolelle. Näissä tapauksista pystyin keskustelutilanteisiin perehtyneenä tutkijana vain esittämään, että ne eivät olleet puheeseen reaktioksi tuotettuja *oho*-interjektioita, vaan interjektion tuottamiseen motivoi jokin muu havainto tai tapahtuma. Onneksi aineistossani oli kuitenkin myös useita tapauksia, joissa videokuvasta saattoi havaita tarkasti tapahtumien kulun. Tällaisten tapausten tarkastelu olikin hedelmällistä juuri siksi, että pystyin useista tapauksista osoittamaan interjektioilla ilmaistun reaktion vuorovaikutukselliset ominaisuudet.

Useiden tapausten, esimerkiksi esimerkkien 4, 20 ja 23 yhteydessä, tuli ilmi interjektion rutiininomainen tai rituaalistunut tuottamistapa. Pohdinkin, voisivatko nämä rutiininomaiset *oho*-tapaukset olla osoituksia interjektion konventionaalistuneesta luonteesta ja käytöstä. Esimerkkien 13 ja 14 yhteydessä puolestaan osoitin, että *oho*-interjektioilla voidaan reagoida kerrottuun tietoon, vaikka interjektion tuottavalla keskustelijalla selvästi olisi jo tietoa kerrottavasta asiasta. Pidin myös tätä osoituksena interjektioiden konventionaalistuneesta ja rituaalistuneesta käytöstä. Osoitin myös *oho*-interjektion tuottamisen voivan toimia jonkinlaisena jo esitettyä yllättymisreaktiota tai kannanottoa vahvistavana tai voimistavana tekona (esimerkit 1, 11, 20).

Useista esimerkeistä nousi esiin myös erilaisia yksittäisiä havaintoja ja hypoteesinomaisia päätelmiä, joita jatkossa voisi ehkäpä tarkastella laajemmasta aineistosta. Esimerkin 17 yhteydessä pohdin interjektion reaktiivisuuden erilaista luonnetta. Esimerkeissä 10, 11 ja 15 puolestaan havaitsin, että *oho* saattaa herättää

keskustelukumppanissa jonkinlaisen selittämisen tarpeen: *oho* osoittaa, että edellä sanotussa on ollut jotakin odottamatonta, mikä saa ehkä keskustelukumppanin selittelemään tai perustelevaan edellä kerrottua. Aivan lyhyesti nostin esimerkin 14 yhteydessä esiin myös kiinnostavan lisää tutkimusta vaativan ilmiön, interjektioiden yhdistelmät.

5.2 *Oho*-interjektion ja muiden interjektioiden tutkimuksesta jatkossa

Tutkielmassani tavoitteenani oli tarkastella *oho*-interjektion käyttöä keskustelussa mahdollisimman perinpohjaisesti. Saavutin tavoitteen kohtalaisesti, mutta *oho*-interjektion tutkimusta voisi vielä syventää. Tutkielmani on myös ensimmäisiä yksittäisistä interjektioista tehtyjä tutkimuksia, ja interjektioiden luokan tutkiminen on vasta aluillaan. Seuraavaksi nostan esiin joitakin ilmiöitä ja aiheita, joita jatkossa kannattaisi tutkia *oho*-interjektioista sekä interjektioista yleensä.

Tässä tutkielmassa keskityin pääasiassa tarkastelemaan *oho*-interjektiota sen esiintymisympäristöjen kautta. Selvittäessäni interjektioiden merkitystä yksi tärkeistä työkaluista oli interjektioiden prosodisten piirteiden tarkastelu. En kuitenkaan tarkastellut interjektioiden prosodiaa systemaattisesti, vaan havainnoin niiden prosodisia piirteitä korvakuulolta ja luotin usein analyysissa myös intuitiooni. Prosodian tarkastelu on kuitenkin kontekstin tarkastelun ohella yksi keskeisistä keinoista selvittää interjektioiden merkityksiä (ks. esim. Reber 2012). Jatkossa *oho*-interjektioiden prosodia vaatisikin huomattavasti systemaattisempaa ja tarkempaa käsittelyä. Myös muiden interjektioiden tutkimuksessa tulevaisuudessa prosodian systemaattinen tutkiminen olisi kannattavaa.

Tutkielmassani minulla oli aineistona 53 *oho*-interjektion kokoelma. Tapausten määrä on varmasti tämän tutkielman tavoitteisiin aivan riittävä, mutta etenkin luotettavaan määrälliseen tarkasteluun se ei riitä. Interjektion eri varianttien tarkastelu jäi tutkielmassani myös pintapuoliseksi: aineistoa pitäisi olla enemmän, jotta varianttien eroista voisi esittää yleistäviä päätelmiä. *Oho*-interjektiota ja sen variantteja tulisikin jatkossa tutkia laajemmalla aineistolla. Tämä voi olla haastavaa, koska aineistoa tarvitaan varsin suuri määrä, jotta relevantteja tapauksia löytyy riittävästi. Tässä tutkielmassa aineistoa oli yli 24 tuntia, mutta *oho*-interjektioita löytyi vain 53 kappaletta.

Kuten jo luvussa 5.1 esitin, *oho*-interjektio on vain yksi mahdollisesti monista tavoista osoittaa yllättymistä suomen kielessä. Yllättymistä voisikin jatkossa tutkia laajemmin. Esimerkiksi suomen kielen yllättymisen osoittimien (*surprise tokens*, ks. Wilkinson ja Kitzinger 2006) kartoittaminen ja niiden tutkiminen voisi olla kiinnostava tutkimuskohde jatkossa. Lisäksi yllättymisen vuorovaikutuksellisuutta voisi tutkia laajemmin.

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tutkinut vain yhtä suomen kielen interjektiota, *oho*-interjektiota. Kuten jo tutkielmani alussa esitin, interjektioita ryhmänä ja yksittäisiä interjektioita on suomen kielestä tutkittu erittäin vähän, jos ollenkaan. Niinpä jatkossa myös muista yksittäisistä interjektioista tulisi tehdä perusteellista tutkimusta ja sitä kautta myös tutkittu tieto interjektioiden ryhmästä täydentyisi ja laajenisi. Tutkimukseni toivottavasti rohkaisee myös jatkossa tutkimaan muita kuin varsinaisesti dialogisia interjektioita keskusteluista.

Rajasin tutkielmani aineiston vain puhuttuihin vuorovaikutusaineistoihin ja arkikeskusteluihin. Tulevaisuudessa *oho*-interjektioita ja interjektioita yleensä olisi kiinnostavaa tutkia myös institutionaalisista keskusteluista ja kirjoitetusta kielestä. Aluksi suunnitelmani olikin tutkia tässä tutkimuksessa *oho*-interjektioita myös kirjoitetusta kielestä, mutta lopulta en olisi ehtinyt tässä työssä käsitellä molempia aineistoja. *Oho*-interjektiota esiintyy havaintojeni mukaan myös melko runsaasti kirjoitetussa kielessä, esimerkiksi kirjoitetuissa keskusteluissa, blogiteksteissä ja lehtien otsikoissa. Jatkotutkimusta ajatellen ja havainnollistaakseni joitakin interjektion käyttötapoja esittelen vielä lopuksi lyhyesti muutaman esimerkin blogiteksteissä ja lehtien otsikoissa esiintyvistä *oho*-interjektioista. Nostan esiin lähinnä puhutusta kielestä jollain tavalla poikkeavia käyttötapoja tai kirjoitetulle kielelle erityisen ominaisia käyttötapoja osoittavia esimerkkejä, mutta en tässä analysoi niitä sen enempää.

Esimerkki 27 muistuttaa luvussa 4.2 käsiteltyjä tapauksia, eli kirjoittaja esittää ikään kuin vahingossa ostaneensa lastenvaatteita vaikka ei olisi pitänyt. Kirjoittaja arvelee, että *ehkä tarjoushaukka minussa sai eilen vallan*, eli esittää siis leikillisesti menettäneensä kontrollin toimintaansa.

Esimerkki 27

Ei pitänyt mutta oho [otsikko]

Olin vähän päättänyt, että en osta mitään uusia vermeitä Meuhkalle ja Veuhkalle. Kirpparilta oon ostanut ehkä neljä vaatetta yhteensä, kaverilta sain kaksi Ikea-kassillista kaikenlaista vaatetta ja sukkaa ja tossua ja sitten on vielä ne äitiyspakkauksesta tulleet vaatteet (tuplana toki). Mutta ehkä tarjoushaukka minussa sai eilen vallan kun käytiin äidin kanssa vähän Ideaparkissa piipahtamassa. (Etkaisäänymuavarte 18.4.2014)

Oho-interjektio vaikuttaa esiintyvän blogiteksteissä tyypillisesti myös kohdissa, joissa siteerataan tai referoidaan henkilöiden aitoa tai kuviteltua puhetta tai ajatuksia. Lisäksi kirjoittaja voi interjektioilla ikään kuin reaaliaikaisesti kommentoida tekstissä kuvattuja asioita. Siitä on kyse esimerkissä 28, jossa kirjoittaja kuvaa kuninkaallisten häiden tapahtumia ja kommentoi yhtä lausetta sen perään sijoitetulla, sulkumerkkien sisään kirjoitetulla *oho*-interjektioilla.

Esimerkki 28

Ah, kyllä nämä kuninkaalliset häät vain ovat <3 Prinsessa sai finanssimiehensä, sää oli loistava, kansa hurrasi, hevoset kuljettivat, Estelle söpöili, Madde näytti ikionnelliselta, **Chris liikutui (oho!)** ja tuuletti. (Sukat makkaralla 9.6.2013)

Kuten esimerkissä 28, interjektion yhteyteen voidaan sijoittaa tekstissä myös välimerkkejä, joilla voidaan monipuolisesti ja luovasti osoittaa ilmauksen suhde muuhun tekstiin tai tehdä siitä huudahdusmaisempi.

Olen lisäksi havainnut *oho*-interjektion esiintyvän blogiteksteissä itsekorjauksessa. Puhutussa vuorovaikutuksessa interjektio ei aineistoni perusteella näytä hakeutuvan korjauskohtiin. Vaikuttaisi siltä, että *oho*-interjektioita voidaan käyttää aidoissa itsekorjauksissa, kuten esimerkissä 29, tai itsekorjauksissa, joita kirjoittajat käyttävät tietoisesti tyylikeinona tekstissään, kuten esimerkissä 30.

Esimerkki 29

PS. Tyypit käyttää osana rahoituksesta crowdsurfingia eiku **oho**: crowdfundingia, joka on ainakin mulle aika uusi juttu. Eli että hankitaan iso "massa", joka on valmis tukemaan projektia pienillä roposillaan - ja sitä kautta vakuutetaan myös isommat sponsorit osallistumaan. (Puutalobaby 9.8.2013)

Esimerkki 30

Suomalaisen vaatimattomaan tyyliin voisin kirjoittaa, että ”tässä nyt on vaan tällainen ihan vaatimaton pieni raakapiirasresepti, jossa ei ole mitään kovinkaan ihmeellistä, mutta on se kyllä ihan hyvää, vaikka kuvakin on ihan huono ja rakeinen, kun oli niin pimeää ja kaikkea.” Mutta enpä kirjoitakaan, eiku **oho**, kirjoitinpa sittenkin. (Kiitos hyvää 8.1.2012)

Esimerkissä 29 kirjoittaja on aluksi kirjoittanut termin *crowdfunding* lopun virheellisesti. Myöhemmin blogitekstin kommenttiosiossa virheelliseen termiin puututaan ja kirjoittaja korjaa ongelmakohdan, mutta jättää korjausoperaation näkyviin tekstiin, sillä virheellisen muodon kanssa lause saisi koomisen sisällön. Kirjoittaja käyttää korjauksessa sekä *eiku*-partikkelia että *oho*-interjektioita ja lisäksi yliviivaa virheellisen termin loppuosan. Esimerkki 29 havainnollistaa myös luovaa välimerkkien käyttöä *oho*-interjektion yhteydessä. Esimerkissä 30 kirjoittaja puolestaan käyttää itsekorjausta tietoisena tyylikeinona: korjausoperaatio on osa alkuperäistä tekstiä.

Kirjoittaja esittää, että voisi kuvailla ruokaohjettaan vaatimattomalla luonnehdinnalla, mutta väittää ettei aio kuitenkaan tehdä sitä. Korjaus kohdistuu tuohon väitteeseen, ja ”huomatessaan” että oli jo kirjoittanut vaatimattoman luonnehdinnan auki kirjoittaja korjaa väitteensä. Kirjoittaja käyttää itsekorjauksessa jälleen sekä *oho*-interjektiota että *eiku*-partikkelia.

Uutisotsikot, erityisesti viihdeuutisotsikot, vaikuttavat havaintojeni mukaan olevan myös tyypillinen konteksti *oho*-interjektioille. Esimerkit 31–34 havainnollistavat tällaisia *oho*-interjektion sisältäviä otsikoita.

Esimerkki 31

Oho, mikä nahka-asu, Diandra! (Iltalehti 20.4.2014)

Esimerkki 32

Oho, mitkä kesäpöksyt, Marimekko-pomo! (Ilta-Sanomat 24.5.2014)

Esimerkki 33

Oho! Menestysohjaaja sai lapsen 69-vuotiaana! (Ilta-Sanomat 13.8.2013)

Esimerkki 34

Oho! Kielinainen-Sara yllättää nyt blondina - katso kuva! (Ilta-Sanomat 31.5.2014)

Erityisesti esimerkit 31 ja 32 vaikuttavat havaintojeni mukaan olevan yleisiä *oho*-interjektioilla alkavia otsikoita. Niissä *oho*-interjektiota seuraa jonkinlainen affektinen huudahtava lausuma sekä puhuttelulisäys. Esimerkeissä 33 ja 34 puolestaan *oho*-interjektio on erotettu itsenäiseksi huudahdukseksi, jota seuraa uutisen yllättävää sisältöä kuvaava väitelause. Esimerkissä 34 myös kuvataan eksplisiittisesti uutisen sisältöä *yllättää*-verbillä.

Edellä tein jonkinlaisen pintapuolisen ja esimerkinomaisen katsauksen siihen, mitä *oho*-interjektioista voisi vielä kirjoitetun kielen aineistoista tutkia. Jo edellä esittelemistäni esimerkeistä nousee runsaasti kysymyksiä ja niistä käy ilmi, että kirjoitetussa kielessä on useita puhutun kielen konteksteista eroavia konteksteja, joissa interjektio voi esiintyä. *Oho*-interjektion ja muiden interjektioiden tarkastelu kirjoitetusta kielestä syventää ja laajentaa varmasti kuvaa interjektioiden merkityssisällöstä. Interjektioiden tarkastelu kirjoitetusta kielestä tarjoaakin kiinnostavan tutkimuskohteen jatkotutkimukselle.

Aineistolähteet

- ETKAISÄÄNYMUAVARTE 18.4.2014: *Ei pitänyt mutta oho*. Blogikirjoitus. Luettu 8.7.2013 osoitteessa <http://www.lily.fi/blogit/etkaisaanymuavarte/ei-pitanyt-mutta-oho>.
- ILTALEHTI 20.4.2014: *Oho, mikä nahka-asu, Diandra!* Uutinen. Luettu 8.7.2014 osoitteessa http://www.iltalehti.fi/viihde/201404200202033_vi.shtml.
- ILTA-SANOMAT 13.8.2013: *Oho! Menestysohjaaja sai lapsen 69-vuotiaana!* Uutinen. Luettu 8.7.2014 osoitteessa <http://www.iltasanomat.fi/viihde/art-1288589437600.html>.
- ILTA-SANOMAT 24.5.2014: *Oho, mitkä kesäpöksyt, Marimekko-pomo!* Uutinen. Luettu 8.7.2014 osoitteessa <http://www.iltasanomat.fi/viihde/art-1288692621604.html>.
- ILTA-SANOMAT 31.5.2014: *Oho! Kielinainen-Sara yllättää nyt blondina - katso kuva!* Uutinen. Luettu 8.7.2014 osoitteessa <http://www.iltasanomat.fi/viihde/art-1288695329695.html>.
- KIITOS HYVÄÄ 8.1.2012: *No onkos tullut kesä*. Blogikirjoitus. Luettu 8.7.2014 osoitteessa <http://www.lily.fi/blogit/kiitos-hyvaa/no-onkos-tullut-kesa>.
- PUUTALOBABY 9.8.2013: *Pähkähullua - mahtavaa!* Blogikirjoitus. Luettu 8.7.2014 osoitteessa <http://www.lily.fi/blogit/puutalobaby/pahkahullua-mahtavaa>.
- SUKAT MAKKARALLA 9.6.2013: *PRINSESSAHÄÄT*. Blogikirjoitus. Luettu 8.7.2014 osoitteessa <http://www.lily.fi/blogit/sukat-makkaralla/prinsessahaat>.

Lähteet

- AMEKA, FELIX 1992: Interjections: The universal yet neglected part of speech. – *Journal of Pragmatics* 18, s. 101–118.
- CARLSON, LAURA tulossa: Anteeksipyynnön kontekstit keskustelussa. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- DEUTSCHMANN, MATS 2003: *Apologising in British English*. Umeå: Institutionen för moderna språk, Umeå Universitet.
- DREW, PAUL 1998: Complaints About Transgressions and Misconduct. – *Research on Language and Social Interaction* 31:3–4, s. 295-325.
- ETELÄMÄKI, MARJA – MARKKU HAAKANA – MIA HALONEN 2013: Keskustelukumppanin kehuminen suomalaisessa keskustelussa. – *Virittäjä* 117 4/2013 s. 460–493.
- GENETZ, ARVID 1890: *Suomen partikkelimuodot*. Helsinki.
- GOFFMAN, ERVING 1978: Response cries. – *Language* 54 (4): 787–815.
- GOODWIN, CHARLES – MARJORIE HARNESS GOODWIN 1987: Concurrent operations on talk: Notes on the interactive organization of assessments. – *IPRA Papers in Pragmatics* 1(1): s. 1–55.
- GOODWIN, CHARLES – JOHN HERITAGE 1990: Conversation Analysis. – *Annual Review of Anthropology* 19 s. 283–307.
- GOODWIN, MARJORIE H. – CHARLES GOODWIN 2000: Emotion within Situated Activity. – Alessandro Duranti (toim.) *Linguistic Anthropology: A Reader* s. 239–257. Malden, MA: Blackwell.
- HAAKANA, MARKKU 2005: Sanottua, ajateltua ja melkein sanottua: Puheen ja ajatusten referointi valituskertomuksissa. Teoksessa Markku Haakana ja Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 114–149. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI 1989: Keskustelun luonnehtimisesta konteksti- ja funktionaalisten tekijöiden nojalla. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.)

Suomalaisen keskustelun keinoja I. Kieli 4, s. 41–72. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

HAKULINEN, AULI 1996: Johdanto: Keskustelunanalyysin profiilista ja tilasta.

Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Kieli 10. Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

HAKULINEN, AULI 1998: Johdanto. Teoksessa Liisa Tainio (toim.)

Keskustelunanalyysin perusteet s. 13–17. Tampere: Vastapaino.

HAKULINEN, AULI – FRED KARLSSON 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: SKS.

HAKULINEN, AULI – MARJA-LEENA SORJONEN 2012: Being Equivocal:

Affective Responses Left Unspecified. Teoksessa Anssi Peräkylä ja Marja-Leena Sorjonen (toim.) *Emotion in Interaction* s. 147–173. Oxford: Oxford University Press.

HEATH, CHRISTIAN – DIRK VOM LEHN – JASON CLEVERLY – PAUL LUFF

2012: Revealing Surprise: The Local Ecology and the Transposition of Action.

Teoksessa Anssi Peräkylä ja Marja-Leena Sorjonen (toim.) *Emotion in Interaction* s. 212–234. Oxford: Oxford University Press.

HERITAGE, JOHN 1984: A change-of-state token and aspects of its sequential

placement. Teoksessa J. Maxwell Atkinson ja John Heritage (toim.) *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis* s. 299–345. Cambridge: Cambridge University Press.

HERITAGE, JOHN 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suomentaneet

Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen ja Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.

JEFFERSON, GAIL 1978a: Sequential aspects of storytelling in conversation.

Teoksessa Jim Schenkein (toim.) *Studies in the organization of conversational interaction* s. 219–248. New York: Academic Press.

JEFFERSON, GAIL 1978b: What's in a 'nyem'? – *Sociology* 12:1, s. 135–139.

JEFFERSON, GAIL 1981: The abominable 'ne?' An exploration of post-response

pursuit of response. – *Manchester Sociology Occasional Papers* No. 6, s. 1–82.

- JEFFERSON, GAIL 1991: List-Construction as a Task and Resource. Teoksessa G. Psathas (toim.) *Interactional competence* s. 63–92. New York, NY: Irvington Publishers.
- JÄNNES, ARVI 1895: *Suomen kielioppi. Alkeis-, muoto- ja runo-oppi. Oppikouluja varten /kirjoittanut Arvi Jännes*. 4. painos. Helsinki: Weilin ja Göös.
- JÄÄSKELÄINEN, ANNI 2013: *Todisteena äänen kuva: Suomen kielen imitatiivikonstruktiot*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KASTARI, ANNA 2006: Dialogipartikkelien *aha(a)* ja *ai jaa* tehtävistä keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- Kielitoimiston sanakirja*. MOT (verkkoversio). Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Viitattu 6.7.2014.
- KOIVISTO, AINO 2011: *Sanomattakin selvää? ”Ja”, ”mutta” ja ”että” puheenvuoron lopussa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KOIVISTO, AINO 2013: On the Preference for Remembering: Acknowledging an Answer With Finnish *Ai Nii(n)* (“Oh That’s Right”). – *Research on Language and Social Interaction* 46:3, s. 277–297.
- KORKALAINEN, MARIA 2002: Myötäelämisen dynamiikkaa: affiliaation kutsuminen, tarjoaminen ja torjuminen nuorten naisten omakohtaisessa kokemuskerronnassa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LABOV, WILLIAM 1972: *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- LESKINEN, JUHA 2001: Suomalaiset, karjalaiset ja virolaiset korkeakouluopiskelijat imitatiivien käyttäjinä ja tuntijoina. Teoksessa Juha Leskinen (toim.), *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta* s. 40–73. Suomen kielen laitoksen julkaisuja 42. Jyväskylän yliopisto.
- MANDELBAUM, JENNIFER SUSAN 1987: Recipient-driven storytelling in conversation. Painamaton väitöskirja. The University of Texas at Austin.

- MAYNARD , DOUGLAS W. 1997: The News Delivery Sequence: Bad News and Good News in Conversational Interaction. – *Research on Language and Social Interaction* 30:2, s. 93–130.
- MAYNARD, DOUGLAS W. – JEREMY, FREESE 2012: Good News, Bad News and Affect. Practical and Temporal “Emotion Work” in Everyday life. Teoksessa Anssi Peräkylä ja Marja-Leena Sorjonen (toim.) *Emotion in Interaction* s. 92–112. Oxford: Oxford University Press.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*, 5. painos, 1975–1976. Päätoimittaja Matti Sadeniemi. Valtion toimeksiannosta teettänyt Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki: WSOY.
- PENTTILÄ, AARNI 1963 [1957]: *Suomen kielioppi*. 2., tarkistettu painos. Porvoo: WSOY.
- PERÄKYLÄ, ANSSI 2012: Epilogue. What Does the Study of Interaction Offer to Emotion Research? Teoksessa Anssi Peräkylä ja Marja-Leena Sorjonen (toim.) *Emotion in Interaction* s. 274–289. Oxford: Oxford University Press.
- POHJOLA, ANNA 2011: Maiskautukset keskustelussa. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- POHJOLA, ANNA 2013: *Voi*-partikkeli seuralaisineen keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- POMERANTZ, ANITA 1984: Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. Teoksessa J. Maxwell Atkinson ja John Heritage (toim.) *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis* s. 57–101. Cambridge: Cambridge University Press.
- POMERANTZ, ANITA 1986: Extreme Case formulations – A way of legitimizing claims. – *Human studies* 9, s. 219–229.
- POMERANTZ, ANITA – JOHN HERITAGE 2013: Preference. Teoksessa Jack Sidnell ja Tanya Stivers (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis* s. 210–228. Chichester: Wiley-Blackwell.

- RAEVAARA, LIISA 1998: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.
- REBER, ELISABETH 2012: *Affectivity in Interaction: Sound objects in English*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- ROUTARINNE, SARA 1998: Kertomuksen rakentaminen. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet* s. 138–155. Tampere: Vastapaino.
- SACKS, HARVEY 1992a [1964–1968]: *Lectures on conversation*. Volume I. Toimittanut Gail Jefferson. Cambridge: Blackwell Publishers.
- SACKS, HARVEY 1992b [1968–1972]: *Lectures on conversation*. Volume II. Toimittanut Gail Jefferson. Cambridge: Blackwell Publishers.
- SACKS, HARVEY 1974: An analysis of the course of a joke's telling in conversation. Teoksessa Richard Bauman ja Joel Sherzer (toim.) *Explorations in the ethnography of speaking* s. 337–353. Cambridge: Cambridge University Press.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1998: Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Vastapaino.
- SETÄLÄ, E. N. 1904: *Suomen kielioppi: äänne- ja sanaoppi oppikoulua ja omin päin opiskelua varten*. 3. painos. Helsinki: Otava.
- SETÄLÄ, E. N. – SADENIEMI, MATTI 1966: *Suomen kielioppi: äänne- ja sanaoppi oppikoulua ja omin päin opiskelua varten*. 17., uudistettu painos. Helsinki: Otava.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. 2007: *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. – HARVEY SACKS 1973: Opening up Closings. *Semiotica* VIII, 4 s. 289–327.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 103 2/1999, s. 170–194.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – ANSSI PERÄKYLÄ 2012: Introduction. Teoksessa Anssi Peräkylä ja Marja-Leena Sorjonen (toim.) *Emotion in Interaction* s. 3–15. Oxford: Oxford University Press.

- STIVERS, TANYA 2008: Stance, Alignment, and Affiliation During Storytelling: When Nodding Is a Token of Affiliation. – *Research on Language and Social Interaction*, 41:1, s. 31–57.
- STIVERS, TANYA 2013: Sequence Organization. Teoksessa Jack Sidnell ja Tanya Stivers (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis* s. 191–209. Chichester: Wiley-Blackwell.
- TAINIO, LIISA 1996: Kannanotoista arkikeskustelussa. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Kieli 10, s. 81–108. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- TAINIO, LIISA 1998: Preferenssijäsennys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 93–110. Tampere: Vastapaino.
- VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. 2., korjattu painos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio, viitattu 6.7.14. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>
- WILKINSON, SUE – KITZINGER, CELIA 2006: Surprise as an interactional achievement: reaction tokens in conversation. – *Social Psychology Quarterly* 69, s. 150–182.

Liite: Keskusteluanalyysin litterointimerkit

1. SÄVELKULKU

Prosodisen kokonaisuuden lopussa

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
?,	lievästi nouseva intonaatio

Prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa

↑	sävelkorkeuden nousu
↓	sävelkorkeuden lasku
heti	(alleviivaus) painotus

2. PÄÄLLEKKÄISYYS JA TAUOT

[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.4)	mikrotaukoa pitempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

3. PUHENOPEUS JA ÄÄNEN VOIMAKKUUS

> <	(sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu jakso
< >	(ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso
e::i	(kaksoispisteet) äänten venytys
°nyf	ympäristöä vaimeampaa puhetta
AHA	(suuraakkoset) äänen voimistaminen

4. HENGITYS JA NAURU

.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia
hhh	uloshengitys
.nii	(piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen
he he	nauria
j(h)oo	suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa uloshengitystä, useimmiten kyse nauraen sanotusta sanasta

5. MUUTA

£ £	hymyillen tuotettu sana tai jakso
# #	nariseva ääni
@ @	äänen laadun muutos
si-	(tavuviiva) sana jää kesken
sitä<	sanan loppu tavallista lyhyemmin sanottu
s'tä	(rivinylinen pilkku) vokaalin kato
(tai)	sulkeiden sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(- -)	pitempi jakso, josta ei ole saatu selvää
MAIJA	kapiteelein merkitty ei-kielellinen toiminta ja litteroijan kommentteja